

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Posvátná místa v náboženských tradicích světa:

Pokus o typologii na příkladu indických náboženství

Bc. Tereza Kostková

Plzeň 2018

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

Posvátná místa v náboženských tradicích světa:

Pokus o typologii na příkladu indických náboženství

Bc. Tereza Kostková

Vedoucí práce:

Mgr. Vojtěch Kaše

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a výhradně s použitím uvedených pramenů, odborné literatury a dalších zdrojů.

V Kostelci nad Černými lesy dne 15.4.2018

.....

Terez Kostková

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala svému vedoucímu mé diplomové práce Mgr. Vojtěchu Kaše, za odborné vedení práce, poskytování cenných rad, materiálových podkladů k práci, ale především za jeho trpělivost, vstřícnost a laskavost.

Obsah

Anotace.....	7
Annotation.....	8
Úvod.....	9
1 Stručné vymezení pojmů stěžejních pro tuto práci	11
1.1 Vymezení <i>náboženství</i>	11
1.2 Stručné vymezení <i>posvátná</i>	12
2 Fenomén posvátných míst.....	14
2.1 Posvátná místa obecně.....	14
2.2 Vznik architektonických posvátných míst.....	14
2.3 Posvátné rituály	15
2.4 Poutě k posvátným místům.....	16
3 Hinduismus.....	18
3.1 Indická náboženství v kontextu	18
3.2 Obecné pojetí hinduismu	19
3.2.1 Základní hinduistická mytologie	20
3.2.2 Višnuismus a šivaismus	21
4 Příklad hinduistického, architektonického posvátného místa	23
4.1 Hinduistické chrámy obecně	23
4.2 Kailásanáthův chrám	24
4.2.1 Geografická poloha a důležité údaje	24
4.2.2 Popis Kailásanáthova chrámu	25
4.2.3 Symboly v Kailásanáthově chrámu.....	27
4.2.4 Božství a legendy v Kailásanáthovo chrámu	28
4.2.5 Rituály prováděné v Kailásanáthově chrámu.....	30
4.2.6 Změna místa v průběhu času a náboženské směry spojené s chrámem.....	30
5 Posvátné, hinduistické, přírodní místo jménem Ganga.....	32
5.1 Geografická pozice a důležité údaje.....	32
5.2 Popis řeky Gangy.....	32
5.3 Symboly svaté Gangy.....	34
5.4 Božství a legendy řeky Gangy.....	35
5.5 Rituály spojené s řekou Gangou.....	36

5.6	Náboženské směry spojené s Gangou	38
6	Buddhismus	40
6.1.1	Buddhistická mytologie.....	42
6.2	Theraváda a Mahajána	43
7	Příklad buddhistického, architektonického posvátného místa	45
7.1	Buddhistické chrámy obecně	45
7.2	Geografická pozice chrámu Mahabódhi a důležité údaje.....	46
7.2.1	Popis chrámu Mahabodhi	46
7.2.2	Božství a legendy v chrámu Mahabódhi	48
7.2.3	Symboly v chrámu Mahabódhi	49
7.2.4	Rituály prováděné v chrámu Mahabódhi	51
7.2.5	Změna místa v průběhu času	55
8	Příklad buddhistického, přírodního posvátného místa	58
8.1	Geografická pozice	58
8.2	Popis Antilopího háje a jeho bezprostředního okolí.....	58
8.3	Symboly v Antilopím háji	60
8.4	Božství a legendy Antilopího háje.....	61
8.5	Rituály prováděné v Antilopím háji	63
8.6	Změna v čase	63
9	Zájem o tato čtyři posvátná místa	66
10	Shrnutí a porovnání poznatků	69
10.1	Porovnání architektonických posvátných míst	70
10.2	Porovnání přírodních, posvátných míst	71
	Závěr.....	73
	Resume	74
	Seznam použité literatury	75
1.	Odborná literatura	75
2.	Internetové zdroje.....	77
3.	TV pořady	78
	Příloha	79

Anotace

Diplomová práce se zabývá porovnáním dvou architektonických a dvou přírodních posvátných míst buddhismu a hinduismu. Pro dosažení tohoto cíle je nejprve vyloženo, jak přistupuji k pojmům pojem *náboženství*, *posvátno*, *rituál* a *pout'*. Dále se zaměřuji na stručné představení hinduistické a buddhistické tradice, abych v hlavní části, zabývající se konkrétními místy, zašla v problematice více dopodrobna a mohla používat různé pojmy a myšlenky bez jakéhokoliv dalšího vysvětlování. V hlavní části představuji posvátná místa jedno po druhém. U každého z nich uvádím popis, jeho symboly, legendy a rituály s ním spojené a jeho změnu v průběhu věků. V poslední kapitole se opírám o poznatky získané z aplikace Google Trends, abych mohla objektivně zhodnotit, jaký je o posvátná místa zájem co se týká internetového světa. Na závěr zohledňuji všechny poznatky, porovnávám je a vyvozuji závěr. V práci jdu nad rámec pouhého popisování. K tomu mi slouží především podrobný přehled legend a symbol, které se k jednotlivým místům váží. Každé místo má své příběhy a každý předmět může pozorovateli předat hodnotnou informaci.

Klíčová slova: hinduismus, buddhismus, posvátno, posvátné místo, rituál, symbol, mytologie, Indie, náboženství

Annotation

This diploma thesis deals with the comparison of two architectural and two natural sacred sites of Buddhism and Hinduism. To achieve this goal, I firstly characterize the concepts of religion, sacred, ritual and pilgrimage. After that, I briefly introduce the traditions of Hinduism and Buddhism. Due to that, later on I can go deeper and to use certain concepts and ideas without explaining the basic terms. Main part of the work deals one by one with the chosen sacred places. In the case of each of them I introduce its description and symbols, legends and rituals associated with it and how they change over time. In the last chapter, I draw on data obtained from the Google Trends app while evaluating how popular the places are, at least in the internet. Finally, I look at all the findings together, compare them and formulate a conclusion. In the work as a whole I go beyond mere description of the sacred places. For that purpose I use especially a detailed overview of the legends and symbols associated with the individual places. Every place has its story and every object can give to an observer some valuable information

Key words: Hinduism, Buddhism, Sacred, Sacred Places, Ritual, Symbol, Mythology, India, Religion

Úvod

Posvátná místa mají pro mnoho lidí obrovský význam již celá staletí. S fenoménem posvátných míst se setkáváme až na malé výjimky ve všech náboženských tradicích světa. V některých náboženstvích je tento fenomén spíše potlačován, v některých je naopak všude přítomen. *Jak ale vlastně rozumíme pojmu „posvátná místa“? Co je ono „posvátno“, které prostupuje těmito místy? Proč jsou tato konkrétní místa nazývána posvátnými, a co lidi přitahuje k tomu, aby je navštěvovali?* Těmito a ještě spousta dalšími otázkami se budu zabývat v této práci.

Text je rozdělen do několika kapitol. V první kapitole s názvem *Stručné vymezení náboženství a posvátna* uvedu, jaký vědecký postoj k náboženství a k posvátnu je mě osobně blízký a jak budu k těmto dvěma aspektům přistupovat v práci. V druhé kapitole *Fenomén posvátných míst* stručně rozeberu jejich povahu, jak vznikají a definuji rituály a poutě, které jsou s nimi neodmyslitelně spojeny. V kapitole *Hinduismus* nejprve zmíním, co předcházelo vzniku hinduismu a zároveň buddhismu; definuji základní prvky a filosofii hinduismu a to hlavně ty, které budou stěžejní pro následující kapitoly. Dále shrnu základní hinduistická božstva a dva podstatné hinduistické směry, též důležité pro pokračování práce. Čtvrtá kapitola bude zaměřena na jedno posvátné, architektonické místo v hinduismu. Zde použiji doposud získané teoretické poznatky. Kapitola bude mít tuto strukturu: V 1. podkapitole zmíním geografickou polohu místa. V 2. podkapitole místo popíši. Budu se zaměřovat na půdorys, materiál, výzdobu, sochy i okolí místa. 3. podkapitola bude vysvětlovat symboly, které můžeme spatřit jak ve stylu stavby, v architektonických prvcích, či výzdobě. 4. podkapitola bude plná bájí a pověstí spojených s tímto místem. V 5. podkapitole popíši rituály, které se na tomto místě, ať už každý den, či jednou ročně na určitý svátek, na tomto místě konají. Poslední, 6. podkapitola dodá čtenáři náhled, jak se posvátné místo měnilo v průběhu dějin. A jaké aspekty ho ovlivnily. Tuto strukturu bude mít každé ze čtyř mnou postupně rozebraných posvátných míst. Dvě místa budou z tradice hinduismu, jedno architektonické a jedno přírodní a stejně tak dvě z tradice buddhismu. Stejnou strukturu jsem u míst zvolila z důvodu porovnání, které budu provádět v závěru této práce.

Toto téma jsem si zvolila z důvodu, že mě fascinuje filosofie východních kultur. A domnívám se, že je v České Republice sice mnoho zdrojů popisujících hinduistickou a

buddhistickou kulturu, ale ne mnoho literatury se zabývá porovnáním architektonických a přírodních míst buddhismu a hinduismu.

Dle mého názoru se v posledních letech Česká Republika velmi odpoutala od jakéhokoliv náboženského či duchovního myšlení. Stali jsme se materiální, konzumní, uspěchanou a nedůvěřivou společností. Ráda bych, aby tento text byl příležitostí k zamyšlení nejen nad zmíněnými otázkami, ale aby se každý čtenář v sám v sobě zamyslel nad otázkou, zda jsme se nevzdálili od víry a od posvátna až příliš daleko.

1 Stručné vymezení pojmů stěžejních pro tuto práci

V této práci budu používat často pojmy nesnadné na definování. U všech těchto pojmů, které následně rozeberu, dochází často ke sporu z důvodu jejich nejednoznačnosti. Z toho důvodu jeden pojem po druhém stručně rozeberu a zmíním, jaké stanovisko k nim zaujímám, a bylo jasné, když v práci pojem použiju, jak je myšlený.

1.1 Vymezení náboženství

„Není naším úkolem vyšetřovat, co je náboženství a jak v člověku vzniká; stačí nám, víme-li, že je a dodává člověku, jako neviditelná vůně květině, jeho vlastní hodnoty: odstraň vůni, a květina bude tvé oko těšit, ale nebude se ti již zdát tak něžnou; odejmi člověku cit náboženský a učiníš z něho bytost, již budeš moci ctít a snad se jí i obdivovat, ale z celého srdce s ní už nebudeš moci být spojen.“¹

Těmito slovy Masaryk poukazuje na specifickou povahu fenoménu náboženství, kterou zohledňuji i v této práci. Citát mne zaujal z důvodu, že ve třech větách popisuje vcelku prostě velmi složitou problematiku, čím je náboženství pro člověka.

Filosofové, antropologové, religionisté a myslitelé jiných moderních humanitních oborů se vždy zabývali otázkou náboženství, převážně jeho definicí. Já se ve své práci budu opírat konkrétně o definici německého indologa, teologa a fenomenologa náboženství Rudolfa Otta (1869-1937).

„Jádro všech náboženství tvoří posvátno, které je vlastní každému náboženství. Náboženství je pak vztah člověka k posvátnému.“² Ottovy názory odmítaly racionální vysvětlení náboženství, které nabízela tehdejší religionistika a dogmatika. Propagoval myšlenku, že základem náboženství je neredukovatelný mimoracionální princip.

Tato myšlenka je mi blízká právě z důvodu jejího zdůrazňování mimoracionálního prvku v náboženství. Já osobně přistupuji k náboženství jako k oblasti, ke které nelze přistupovat pouze pomocí logiky a rozumu. Z mého pohledu je náboženství postaveno na víře v „něco“ vyššího, na rituálech, posvátnu a pocitech, které cítíme, ale nedokážeme je zcela pojmenovat a vysvětlit.

---

¹ MASARYK, T.M. Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty, str. 90

² OTTO, R. Posvátno, str. 22

1.2 Stručné vymezení *posvátná*

Dalším důležitým pojmem, který je důležitý si ujasnit, před kapitolou Posvátná místa je pojmem „posvátná/posvátno“. Každá tradice chápe *posvátno* podle svých zvyků a tradic. I u tohoto pojmu se ztotožňují s názory Rudolfa Otta. Otto nepřistupuje k posvátnu jako k dokonalému dobru, k dokonalé mravní vůli. Nahlíží na posvátno, jako na hodnotící a určující kategorii patřící do náboženské oblasti. Dle něho je kategorií komplexní obsahující zvláštní iracionální moment, a proto je tak těžké ho definovat. Posvátno tvoří dle něho jádro všech náboženství a bez něho není náboženství náboženstvím. Místo definování se snaží tento pojem k něčemu připodobnit, nebo naopak uvést jeho protiklady. Problém vidí v tom, že často nazýváme posvátné to, co posvátné není. Láska, důvěra, vděčnosti a podobné pocity jsou například jeho součástí, ale posvátno obsahuje i jedinečné rysy povznášejícího svátostna, svátečnost zvláštního prožitku a uchvácení mysli. Pro jeho pochopení je nutné duchovní cítění. Moment takového prožitku připodobňuje Schleiermacher k **pocitu závislosti**. Otto ovšem upozorňuje, že tato závislost není negativní, jako je na všechny závislosti nahlíženo ve společnosti. Je to pouze kvalitativně jiný, vyšší pocit. Ačkoliv Ottovi přijde toto připodobnění zajímavé a ne zcela nesprávné, v několika ohledech se Schleiermacherem nesouhlasí a proto, jako vhodnější vidí připodobnění k **pocitu stvořenosti**.³ „*Jen tam, kde prožíváme přítomnost posvátna, anebo kde pocítujeme něco, co má numinózní povahu, anebo kde se k tomu sami v mysli obracíme, tedy teprve tím, že se projevíla kategorie posvátna, může ve vědomí vzniknout doprovodný pocit, pocit stvořenosti.*“⁴

Posvátno je sdělitelné pouze zvláštním pocitovým reflexem ve vědomí, tak že uvede člověka do určitého naladění. Vyvolání pocitu posvátna v mysli člověka má za příčinu podle Otta jeden ze tří hlavních momentů posvátna, **mysterium tremendum**, v překladu tajemný úděs. Konkrétně slovo *mysterium* odráží cosi skrytého, neobvyklého až nepochopitelného. Pojmem *tremendum*, úděs však teolog nemá na mysli strach, ale spíše posvátnou bázeň. Tzv. tušení něčeho *mysteriózního*, co nezapadá do přirozeného světa. Tento úděs proniká myslí buď pomalu v podobě poklidného zbožného rozjímání, z něhož může přejít do trvale plynoucího ladění duše, nebo může propuknout náhle. Může vést k podivným vzruchům, k vytržení, k opojení, k extázi, ale i poklesnout v téměř děsivou hrůzu a zděšení.⁵ „*Neuchopitelný a nepochopitelný předmět je tajemný ne pouze proto, že mé poznání toho předmětu naráží na*

---

³ OTTO,R. Posvátno, str. 20-26

⁴ OTTO,R. Posvátno, str. 25

⁵ OTTO,R. Posvátno, str. 20

jisté nepřekonatelné meze, nýbrž proto, že narážím na něco „zcela jiného“, co je mé bytosti nepochopitelné svým druhem a svou podstatou a před čím proto ustrnu v ohromujícím úžasu.“⁶Posvátno a božství je odjakživa něco, co nás zároveň děsí i přitahuje.

Druhým momentem posvátna je **moment vznešenosti**, jinými slovy moment moci, síly, mohutnosti a naprosté převahy. Třetím momentem je **moment energie** posvátna. Touto energii připodobňuje Otto k živosti, vášni, afektu, síle, vzrušení, působivosti a náporu. Tuto energii lze svými projevy připodobnit k lásce.⁷

Ottova koncepce posvátna je mi velmi blízká. Též si myslím, že jeho definování není možné, je pouze možné tento jev a pocit s ním spojený přiblížit k námi známějším, obecnějším jevům a pocitům. Myslím, že jeho myšlenka mysteria tremenda je velmi dobře zpracovaná a trefná. Já osobně nahlížím na posvátno, jako na *něco* jiného, neobvyklého v pozitivním slova smyslu, jenž ve mne ovšem občas vyvolává znepokojení svou iracionálností. Posvátno je pro mne označení, které používám k vyjádření zvláštní duchovní skutečnosti, kterou cítím, ale neumím ji popsat.

---

⁶ OTTO,R. Posvátno, str. 38

⁷ OTTO,R. Posvátno, str. 34-35

2 Fenomén posvátných míst

Po předchozí kapitole, kde jsme si ujasnili pojem *posvátno*, se nyní můžeme konkrétně zabývat tématem posvátných míst a událostmi, jako jsou například poutě, rituály apod, které jsou s nimi neodmyslitelně spojeny. Fenomén posvátných míst je stejně tak zajímavý, jako složitý. Vraťme se k otázkám, které jsme zmínili již v Úvodu. *Co je posvátné místo? Čím se vyznačuje? Kdo, nebo co rozhoduje o tom, co je posvátné? Co lidi přitahuje k tomu, aby navštěvovali posvátná místa? Jaké jsou psychologické a sociologické předpoklady tohoto zajímavého fenoménu?*

2.1 Posvátná místa obecně

Posvátná místa jsou většinou úchvatnými architektonickými nebo přírodními skvosty. Pro věřícího člověka představují pevné body v jinak homogenní a nezměrné rozloze.⁸ Pojí se s náboženskými příběhy, mystikou a rituály. Z pravidla to jsou místa, která se kvůli tradování určitého *zázraku*⁹ staly cílem poutí. Posvátná místa byla odjakživa příležitostí k duchovnímu rozvoji, uctívání, přiblížení se k uctívané bytosti, k pokoře a víře.¹⁰ Jsou symbolickým bodem přechodu z jednoho bytí do druhého.¹¹ Nenavštěvují je pouze věřící, ale i nespočet „nevěřících“, které pohání zvědavost, touha po poznání a zájem zažít výjimečnou atmosféru těchto míst. Některá místa jsou lokálními svatyněmi, jiné se stala svatyněmi národními až celosvětovými.¹²

2.2 Vznik architektonických posvátných míst

Vytvářením posvátného prostoru se povětšinou lidé snažili přiblížit svým bohům. Které místo je způsobilé k tomu, aby se stalo posvátným, nebo aby na něm byla vytvořena svatyně, lidé čerpali z jevů, které interpretovali jako boží znamení. Často bylo jako znamení interpretováno, také chování zvířat. Lidé ve výběru těchto míst, zpravidla nepostupovali zcela

---

⁸ ELIADE, M. Posvátné a profánní, str. 17

⁹Zázrak – Jakožto zásah božských mocností v zákonný řád přírody k úžasu lidstva, viz heslo „Zázrak“ in OTTO, R. Ottův slovník naučný, 24.díl

¹⁰MAREČKOVÁ, M. K zařazení poutní tradice do výuky regionální vlastivědy na 1. stupni základních škol, Str. 13-17

¹¹ ELIADE, M. Posvátné a profánní, str. 21

¹² MAREČKOVÁ, M. K zařazení poutní tradice do výuky regionální vlastivědy na 1. stupni základních škol, str. 13-17

svévolně.¹³ Podle belgického filosofa Hermana De Dijna označení místa jako posvátného vyvěrá z komplexní interakce politiky, náboženství, víry, sentimentality a tradice.¹⁴

Posvátné budovy se povětšinou stavěly z trvalých materiálů, které působily, jako symboly věčnosti po které člověk vždycky toužil.¹⁵ Tyto budovy mívají velmi propracovanou pozici. Často jsou orientované například k toku řeky, stromu, nebo místu, kde se udála nějaká svatá událost. Dále jsou často orientovány ve vztahu k slunci, měsíci, hvězdám či planetám a to z důvodu, aby budova byla bodem setkání mezi pozemskou a nebeskou říší.¹⁶ K sestupu božských bytostí na naší Zem se v budovách vytvářely jakési symbolické otvory.¹⁷ Věřící zpravidla provádějí mnoho rituálů, při *tvorbě* posvátného místa. Ovšem podle M. Eliada, který se ve svých dílech zabývá rozlišením profánních a světských aktů, „*rituál, který slouží k vybudování posvátného prostoru, je účinný pouze pokud, pokud opakuje dílo bohů.*“¹⁸ Posvátnou povahu mohou získat i přírodní úkazy, jako jsou hory, řeky, jeskyně, velké kameny, stromy apod. Věřící věří, že bohové na těchto místech sídlí nebo alespoň část doby přebývají.¹⁹ Práh kostela, chrámu, či jiných posvátných budov je mezníkem mezi profánním a náboženským světem.

2.3 Posvátné rituály

Aniž bychom si to uvědomovali, rituály jsou nedílnou součástí našich životů. Ať už mluvíme o běžné pověrcivosti, nebo o zautomatizovaných událostech, které děláme pravidelně a přikládáme jim určitý význam. Ovšem tato práce se bude zabývat konkrétně náboženskými rituály. „*Rituál je prostředkem, který věřícímu pomáhá překročit rámec světské každodennosti a vstoupit do úzkého kontaktu se silou bohů. Sváteční oděv, zvláštní jazyk, neobvyklé zvuky, obřadná gesta: to vše podtrhuje jeho posvátnost.*“²⁰ Rituály se mění s ohledem na náboženskou tradici, na místo, podle toho, co je jejich cílem a kde se konají. Účastí na rituálu přijímáme a hlásíme se k obsahu rituálu, jako k něčemu závaznému.²¹

---

¹³ LOUGINOVÁ, Fenomenologie náboženství. Posvátná místa. Egypt., str. 20

¹⁴ COOMANS, T., DE DIJN, H., DE MAEYER, J., HEYNICKX, R., VERSCHAFFEL, B., Eds, Understanding sacred places, str. 44

¹⁵ LOUGINOVÁ, Fenomenologie náboženství. Posvátná místa. Egypt., str. 20

¹⁶ HUMHREY, C., VITEBSKY, P. Posvátné stavby, str. 26-27

¹⁷ ELIADE, M. Posvátné a profánní, str. 20

¹⁸ ELIADE, M. Posvátné a profánní, str. 22

¹⁹ HUMHREY, C., VITEBSKY, P. Posvátné stavby, str. 26-27

²⁰ WATERSTONE, R. Duchovní svět Indie, str. 102

²¹ EHLENOVÁ, P. Současné chápání posvátna a rituálů, str. str. 15

Ze sociologického hlediska je rituál přesný sociální jazyk, v němž jsou zakódovány a vyjádřeny kulturní hodnoty. Francouzský sociolog E. Durkheim (1858-1917) zastával názor, že rituály přispívají k pocitu identity a oddanosti symbolů. Tvrdil, že pro náboženství jsou rituály nezbytné.²² „Lidé skrze rituály udržují vztahy s posvátnem a tím posvátnu umožňují existovat“.²³ Kdyby se věřící nesetkávali a neprováděli by rituály, kterými si připomínají posvátno, mohly na něj ve svých každodenních životech postupně zapomenout.

Rituály upevňují skupinová pouta, vnitřní jednotu, dávají pocit síly a jistoty a připomínají a utužují tradice.²⁴

2.4 Poutě k posvátným místům

Poutě jsou dlouhotrvajícím prvkem náboženských dějin. Pout' je nábožensky motivovaná cesta s cílem navštívit posvátné místo, kde vstupuje do přítomnosti svého boha. Pout' může být jak ve skupinách, tak individuální.

Šejková překládá různé druhy poutí. *Pout' ze zbožnosti*, jejímž nejčastějším cílem je očištění a snaha nalézt duševní klid. *Pout' spojená se zázrakem* je typ poutě, kterou lidé podnikají, aby mohli poděkovat svému Bohu za vyřešení nějakého problému. *Pout' politická/národní/válečná*, je prostředkem panovníků a šlechty k zaštitění svého konání. *Pout' za druhého* je pout', kterou jednotlivec podnikne za druhou osobu, skupinu, či například celou vesnici. *Pout' turistická*, většinou nemá náboženský význam. Je výsledkem touhy po poznání a po dobrodružství. *Pout' kajičná* je často dobrovolná nebo přikázaná v rámci pokání. *Pout' jako hledání*, je podnikaná často bez hlavního cíle spojení se s Bohem, ale převážně cestou k hledání sebe sama.²⁵

Motivace k poutím je různorodá. Pro představu si uvedme ty nejzákladnější.

- a) Nejčastější motivací je víra v Boha. Věřící navštěvují posvátná místa, aby se přiblížili svým bohům.
- b) Požádání Boha o pomoc z bezvýchodné situace. Lidé se modlí ke svým bohům s různými prosbami, ač už kvůli své vlastní osobě, nebo za své blízké.

---

²² EHLENOVÁ, P. Současné chápání posvátna a rituálů, str. 40- 41

²³ EHLENOVÁ, P. Současné chápání posvátna a rituálů, str. str. 41

²⁴ EHLENOVÁ, P. Současné chápání posvátna a rituálů, str. str. 42

²⁵ ŠEJKOVÁ, T. Estetické aspekty pouti do Santiaga., str. 20-24

- c) Snaha o uzdravení či očištění. Lidé na některých posvátných místech podnikají rituály na očištění svého ducha i těla.²⁶
- d) Estetický zážitek. Většina posvátných míst, ač byly vytvořeny přírodou nebo člověkem je až „magicky“ krásná. Architektonická místa jsou plná cenných předmětů, jako jsou obrazy, fresky, plastiky a někdy zde hrají náboženské skladby, které podtrhávají smyslový zážitek, který oceňují i nevěřící.
- e) Historie. Často jsou posvátná místa pojena s historií města, regionu a země. Připomínáme si skrze ně ať už historické nebo legendární příběhy. Jsou důležitou součástí kulturního dědictví.
- f) Identita. Taková místa jsou symbolem identity. Identitou náboženské skupiny, či země. Přispívají k pocitu sounáležitosti. Jsou bodem, který spojuje určitou skupinu lidí a symbolizuje ji. Jsou projevem jedinečné identity určitého společenství a jedinec si připadá skrze ně s tímto společenstvím spojený.²⁷
- g) Touha po dobrodružství, poznání a zábavě.²⁸

---

²⁶ KOLOUCH, J. Pastorační ve vybraných poutních místech pražské arcidiecéze str. 12

²⁷ COOMANS, T., DE DIJN, H., DE MAEYER, J., HEYNICKX, R., VERSCHAFFEL, B., Eds, Understanding sacred places, str. 74-79

²⁸ KOLOUCH, J. Pastorační ve vybraných poutních místech pražské arcidiecéze str 12

3 Hinduismus

V této kapitole bych nejdříve ráda zmínila počátky buddhismu a hinduismu. Přijde mi vhodné tyto informace zmínit z důvodu, že to jsou dějiny společné pro obě tato náboženství a tyto události je ovlivnily v jejich dalším vývoji. Jsou pro obě náboženství společné, proto už je znovu nebudu uvádět v kapitole Buddhismus, ale, jak jsem zmínila, i pro tuto kapitolu bude vhodné je mít na paměti. Po této úvodní části se zaměřím na hinduismus jako takový. Na jeho základní principy, mytologii a směry, které souvisí s dále rozebíranými příklady posvátných míst hinduismu, konkrétně Kailásanáthovým chrámem a řekou Gangou.

3.1 Indická náboženství v kontextu

Indie je jednou z nejstarších civilizací, její literární jazyk sanskrt, je nejstarobylejším stále používaným jazykem a vědy nejstaršími živými texty. Bohužel o prehistorii náboženství na indickém kontinentu máme velmi málo informací.²⁹ Je známo, že už kolem roku 2500 př. n. l. byla nížina řeky Indu sídlem silné, rostoucí civilizace. Měla svůj pantheon bohů a sociální a politické uspořádání. Okolo r 2000 př. n. l. přinesli Árijové ze střední Asie do Indie rituály obětí a náboženské představy, že vesmír musí být neustále vytvářen. Nastal zdlouhavý a často bojovný proces splývání Árijů s původními obyvateli. Z důvodu, že v období osídlení Indie Árijci vznikly vědy, nazývá se tato doba védským obdobím.³⁰ Védské náboženství bylo polyteistické. Jeho bohové zosobňovali především přírodní úkazy (Indra - bůh hromu, Váta - bůh větru, Agrí - bůh ohně apod). Indoevropské příbuzenství je patrné na védském bohu DjausPitar, jehož jméno je podobné řeckému Zeus Patér a římskému Jupiter. Všechna tato jména ztělesňují Boha Otce. Dnešní forma indických náboženství se začala objevovat v písemné podobě kolem roku 1200 př. n. l. Někteří autoři však uvádějí dobu o tři staletí dřívější. Období kolem roku 1000 př. n. l. je někdy označováno pojmem bráhmanismus. V bráhmanismu má nejvyšší postavení Bráhma, který je buď personalizovaný jako osobní Bůh (zvaný také Íšvara), nebo brán, jako univerzální kosmická síla. Severní obyvatelé indoevropského původu místo pojmu Bráhma používají označení Višna. Pro jižní původní obyvatelé je Bráhmou bůh Šiva. V této době se rozvinul kastovní systém dělící lid podle hierarchie na bráhmany (patroni vzdělání a náboženství), kšátriové (bojovníci, vladaři),

---

²⁹ŠTAMPACH, O. Ivan. Náboženství dialogu, str. 85-86

³⁰WATERSTONE, Richard. Duchovní svět Indie, str. 13

vaišjové (obchodníci) a šúdrové (nevolníci).³¹ Několik staletí kolem roku 500 př. n. l. je obdobím, kdy se v Indii začaly formovat první velké náboženské soustavy. Vzrůstající nevole proti obětem a ideologicko-mocenskému monopolu Árijů byla příčinou vzniku heretických asketických hnutí hlásající neortodoxní učení.³² Tato hnutí byla často vedena filozofy z kasty kšatrijů, kteří byli proti výsadnímu postavení brahmánů. Šířili myšlenku dosažení vyšších cílů, než slibuje oběť v bráhmanismu.³³ Největšími osobnostmi z těchto filosofů byl budoucí buddha, Siddhártha Gautama a Muhávíra, zakladatel džinismu. Právě buddhismus a džinismus slavily největší úspěch v tehdejší Indii.³⁴ Na přelomu letopočtu se zrodil klasický hinduismus. Základem následného vývoje jsou védské upanišady, které ovlivnily další směr duchovního i kulturního života v Indii. Přímým pokračováním upanišad je právě buddhismus džinismus a hinduismus. Hinduismus si největší množství příznivců získal v západoidindické Rádžspútaně, ve východoidindickém Urísu a v jižní neindoevropské Indii.³⁵ V jižní Indii vznikla největší hinduistická říše Vidžajanagar,ato v období od 14. do 16. století.³⁶

3.2 Obecné pojetí hinduismu

„Hinduismus je konglomerátem velmi rozmanitých nauk a praktik, různých škol, lokálních kultů, prostých lidových projevů i vysokých filosofických abstrakcí, má aspekty sociálně kulturní i úrovně meditativních vnorů do podstaty skutečnosti“. (Štampach, 1998, str 88) Takto definuje hinduismus český religionista a teolog Ivan Štampach.

Mnoho stěžejních tezí, na kterých stojí hinduistické náboženství, je čerpáno z upanišad. Především jde o cyklické pojetí života a času. Jak svět, tak lidský pozemský i posmrtný život jsou dočasné. Vše spěje k úpadku. Po zániku světa vznikne nový svět a po smrti člověka se jeho átma zrodí v novém těle. Hinduismus podporuje myšlenku po odplatě činů (převzatou též z upanišad). Lidský život je podřízen karmanovému zákonu (karma-čin/skutek). Chceme-li dosáhnout vysvobození z cyklu životů a dosáhnout nirvány měli by naše vykonané, vyslovené i zamýšlené skutky být pozitivní a v souladu s naším slovem a myšlenkou. Na negativní činy není pohlíženo jako na hříchy nebo neposlušnost k Bohu jako je tomu u monoteistických náboženství. Negativní činy jsou podle karmanového zákona

---

³¹ŠTAMPACH, O. Ivan. Náboženství dialogu, str. 84-86

³²KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B. Základy asijských náboženství, str. 112

³³ZBAVITEL, D. Boží, brahmáni, lidé a čtyři tisíciletí hinduismu, str. 33

³⁴KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B., Základy asijských náboženství, str. 86

³⁵KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B. Základy asijských náboženství, str. 108-110

³⁶WATERSTONE, R. Duchovní svět Indie, str. 13

důsledkem nevědomosti, neporozuměním podstatě bytí. Zlo je možné překonat duchovním poznáním. V hinduismu jsou zdůrazňovány cnosti, sebekázeň, odproštění se od tužeb, nelpění na materiálních statcích a neubližování, zdůrazňuje se soucítění všemi živými bytostmi.³⁷ Kvalita současného života odpovídá našim skutkům, které jsme napáchali v minulých životech. Cílem života je vysvobození (mokša) z koloběhu životů (sansara), z duality života a smrti a dosažení harmonické formy existence (nirvany). Podle hinduismu tedy život smrtí nekončí.³⁸

3.2.1 Základní hinduistická mytologie

Hinduismus je velmi tolerantní k názorům svých vyznavačů. Připouští víru v jednoho boha, stejně tak jako k uctívání desítek až stovek bohů a bohyň. Hlavní postavení v hinduistickém náboženství zaujímá božská trojice Bráhma, Višnu a Šiva. Bráhma je zobrazován nejčastěji jako červený, vousatý muž se čtyřma rukama. Jeho jízdní zvíře je labuť. I přestože je součástí božské trojice je uctíván jen velmi zřídka, a to možná právě z důvodu, že se s ním pojí legenda o páté tváři. Tato legenda vypráví, že se Bráhma zamíloval do bohyně Gájatří (bohyně literatury, vědy a umění), kterou mylně považoval za svou dceru. Aby ji mohl pozorovat, bez dohledu svých, každá jeho tvář směřovala na jednu světovou stranu. Na těchto čtyřech tvářích, měl ještě jednu pátou, kterou mu Šiva srazil ve chvíli, kdy se se svou dcerou Bráhma dopustil incestu. Bráhmovým synem je Manu, první člověk.

Višnu je znám již z véd. Ovšem v jiné podobě. Mezi trojici se přidává až v puránách. O Višnu se traduje, že byl prvním hybatelem ve vodě, která před stvořením světa měla plnit veškerý prostor. Višnu je brán jako udržovatel světa a ochránce. Existují legendy o jeho velkolepém nebi. Nebem protéká zářivá, nebeská Ganga, je v něm pět jezírek s nádhernými lotosovými květy a malebná údolí se třpytí jako smaragdy a safíry. Jsou zde krásné budovy ze zlata a drahokam, ale nejkrásnějším úkazem je jeho trůn, který září jako sluneční paprsky, kde na bílém lotosu sedí Višnu.³⁹ Jeho ženou je Lakší, bohyně štěstí, hojnosti a vzor ženské cnosti a krásy. Lakší Višnu doprovází při všech jeho zemských vtělení, která uskutečňuje ve chvílích, kdy je potřeba zabránit zlu nebo přinést na zem dobro. První jeho vtělení byla zvířecí. Vtělil se do ryby, želvy, kance a byl na půl muž, na půl lev. Jedno z hlavních vtělení

---

³⁷KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B. Základy asijských náboženství, str. 114-117

³⁸KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B. Základy asijských náboženství, str. 111-112

³⁹ZBAVITEL, D. Bozi ,brahmáni, lidé a čtyři tisíciletí hinduismu, str. 105-108

je Krišna. ⁴⁰V období, kdy panovalo napětí mezi višnuismem a buddhismem, prohlásili višnuisté, jako devátou inkarnaci Višnu Buddhu. Tímto krokem chtěl možná višnuismus zmírnit tlak mezi těmito proudy a dostat na svou stranu buddhistické laiky. Pro višnuismus ale Buddha nebyl spasitelem lidstva, ale pouze bytostí, která se zrodila, aby svou naukou přemohla nepřátele bohů.⁴¹

Šiva, poslední z božské trojice, je ztvárněním duality života a smrti a protikladů v něm. Je hrozivý i milosrdný, je ničitel i stvořitel, reprezentant přírody i materiálna. Poukazuje na skutečnost, že vyváženost protikladů je předpokladem k harmonii. Šiva má mnoho podob. Nejstarší z nich je pán hor a skal, dalším je symbol mužské plodnosti či tančící Šiva udržující tancem vesmír v neustálém pohybu.

Zjednodušeně je v kontextu svaté trojice brán Brahma jako stvořitel, Višnu jako udržovatel a Šivu jako ničitel. To jsou tzv. jejich božské přívlastky (Išváry). Pojmy stvoření a ničení jsou ovšem v hinduismu brány jinak, než například v naší zemi a to z důvodu jejich víře ve znovuzrození. V tomto kontextu chápou stvoření jako ztrátu původní jednoty a zánik jako jeho návrat k původní jednotě. Proto Brahma je sice respektován s úctou, ale je na něj nahlíženo jako na boha, který uvalil lidstvo do světa dvojných pout (lásky vs. nenávisti, zla vs. dobra apod.) a je mu oproti Višnuovi a Šivovi věnováno málo chrámů.⁴²

Z totemických kultů původních obyvatel vzniklo uctívání býka, opice, kobry a později i krávy. Nejposvátnější řekou je řeka Ganga, jejíž voda se rozváží po celé Indii na rituální obřady. Na jejím břehu je mnoho poutních míst, kde se provádějí rituální koupele a kam lidé dodnes chodí smýt své „hříchy“ nebo zemřít.⁴³

3.2.2 Višnuismus a šivaismus

Kolem 1. stol. př. n. l. prošel védský pantheon zásadní změnou. Touto změnou byl vzestup Višnu a Šivy do čela, což se stalo počátkem hinduismu.⁴⁴ Šivaismus a Višnuismus jsou ortodoxní směry, někdy nazývané jako hlavní hinduistické sekty, lišící se v názornování boha. Hinduistická mytologie, jak už jsem zmínila, má stovky bohů a každá z nich má několik

---

⁴⁰KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B. Základy asijských náboženství, str. 127-128

⁴¹ZBAVITEL, D. Bohové s lotosovými očima, str. 15-20

⁴²ZBAVITEL, D. Bozi ,brahmáni, lidé a čtyři tisíciletí hinduismu, str. 50

⁴³ZBAVITEL, D. Bozi ,brahmáni, lidé a čtyři tisíciletí hinduismu, str. 104-110

⁴⁴ZBAVITEL, D. Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti, str. 28

fyzických vyjádření. „*Máli být duchovní praxe úspěšná, není možné tříštit úsilí mezi celou řadu božstev, a proto je třeba si zvolit určitý aspekt a zůstat mu věrný celý život*“⁴⁵

Višnuismus uctívá Višnu, jako ochránářského, soucitného, přátelského boha, který sestupuje na Zem ve svých reinkarnacích (avatárech) jako spasitel světa bojující se zlem a démony.⁴⁶ Poskytuje věřícím bezpečné útočiště ve všech krizích.⁴⁷ Nejčastěji znázorňovanou reinkarnací Višnu je Kršna a Ráma. Višnuisté věří v individualitu duše. V duši věčnou, nedělitelnou a skutečnou. Je součástí Boha a je jím prostoupena. Duše se ovšem díky nevědomosti propojuje s tělem a to má za následek radost a strast. Svět je pro ně světem skutečným a to z toho důvodu, že je stvořen z hmoty obsažené v bráhma (nepopsatelném základu všeho). Chrámy višnuismu jsou zpravidla pro nehinduisty uzavřeny.⁴⁸

Šivaismus uctívá osobního boha s dvěma rozdílnými a přitom neoddělitelnými aspekty. Boha na jedné straně mírného, milosrdného a vlídného pána tvorů a plodnosti (Šiva) a na druhé straně hrozivého boha ničícího vše, co stojí proti duchovnímu rozvoji (Rudra).⁴⁹ Božství je pro šivuismus poslední realitou. Všechny skutečnosti jsou jimi brány jako totožné s božskou tvůrčí energií. Velmi důležitým svatým písmem je zde Lingapúrama. Šiva je často uctíván skrze jeho lingam (symbol mužství).⁵⁰ Při svátcích se dokonce pečou koláče falického tvaru na oslavu jeho sexuality.⁵¹

Každý aspekt má svou mužskou a ženskou stránku. Ženská probouzí v bohu tvořivou energii a sílu. U Brahmy je jí Sarasvatí, u Višnu Lakšmí a u Šivu Párvatí.⁵² Mezi příznivce šivaismu a višnuismu nikdy nepanovala nevraživost, konkurence, či náboženské boje. To potvrzuje i mytologická zobrazení, kdy hlavy Višnu, Šivu a Brahma mají jedno tělo, nebo Šiva a Višnu v jedné postavě.⁵³ Stejně tak to dosvědčuje například rituál pančájatanapúdža o uctívání pěti božstev, při kterém jsou přítomny sochy Višna, Šivy, bohyně Šakti, Súrje (boha slunce) a Ganáše, syna Šivy s hlavou slona. Každý věřící vezme sochu svého boha a umístí ji doprostřed.⁵⁴

---

⁴⁵ ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé*, str. 51

⁴⁶ ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé*, str. 51

⁴⁷ ZBAVITEL, D. *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*, str. 28-29

⁴⁸ ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé*, str. 51-53

⁴⁹ ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé*, str. 51

⁵⁰ ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé*, str. 55-56

⁵¹ KOLEKTIV AUTOŮ, *Tajemný svět Asie*, str. 24

⁵² ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé*, str. 51

⁵³ ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé*, str. 52-53

⁵⁴ ZBAVITEL, D. *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*, str. 28-31

4 Příklad hinduistického, architektonického posvátného místa

V této kapitole představím tradici architektonických posvátných míst hinduismu na příkladu konkrétního chrámu. Nejdříve zmíním typické rysy, které jsou společné všem hinduistickým posvátným chrámům, a posléze se zaměřím na jeden konkrétní hinduistický chrám, který představím podrobněji a který mi bude sloužit, jako příklad na kterém představím hinduistickou chrámovou kulturu, hinduistické rituály, mytologii a symboly. Pro přiblížení hinduistických posvátných míst vytvořených rukou člověka jsem si jako vzorek vybrala Kailásánáthův chrám. Pro lepší orientaci v tématu zde budou čtenáři nápomocné znalosti získané v předchozí kapitole.

4.1 Hinduistické chrámy obecně

Hinduistické chrámy byly často stavěny z obyčejných materiálů a zdobeny laciným barevným papírem, což dokazuje, že uctívání bylo záležitostí všech vrstev indické společnosti. Ačkoliv je to u země s tak silným náboženstvím a tradicemi překvapivé, v Indii se chrámy začaly stavět až okolo 1. stol. Konkrétně hinduistické chrámy se začaly stavět až okolo 3. stol. Nejdříve hinduisté stavěli pouze dřevěné přístřešky pro uctívání soch. Až v 6. stol. začali stavět kamenné kopie těchto prostých přístřešků.⁵⁵

Hinduistické chrámy jsou budovány podle striktních pravidel uvedených ve starobylých spisech a ve shodě se zákony vesmíru. Typickým půdorysem hinduistického chrámu je čtverec, který symbolizuje věčnou dokonalost brahma a kruh symbolizující nedokonalý a konečný princip času. „*Ústřední čtverec, který je sídlem boha Brahmy v jádru vesmíru, je obklopen kruhem 32 nižších bohů symbolizujících lidský svět a ve čtyřech rozích (kruhy jsou uspořádány do čtverce) stojí čtyři dupalové neboli strážci světových stran.*“⁵⁶ Každý tento kruh má bránu ze které vede cesta k hlavní svatyni. Pro hinduistické chrámy je typická věž umístěná nad hlavní svatyní. Už od počátku chrámové hinduistické kultury je zřejmá snaha neomezovat se pouze na hlavní svatyni, ale zahrnout do posvátného chrámového prostoru i okolí chrámové budovy.⁵⁷ V těsné blízkosti hlavního chrámu se často vyskytují tzv. mandapy. To jsou menší stavby sloužící ke klidnému odpočinku poutníků.⁵⁸ Dále je například u šavaistických chrámu v tomto okolí umístěná tradiční socha býka Nandina, nebo bazény

---

⁵⁵ ZBAVITEL, D. Otazníky starověké Indie, str. 150-151

⁵⁶ KOLEKTIV AUTOŮ, Tajemný svět Asie, str. 53

⁵⁷ ZBAVITEL, D. Otazníky starověké Indie, str. 150-151

⁵⁸ KOLEKTIV AUTOŮ, Tajemný svět Asie, str. 52-53

k rituální očiště. Stálé zvětšování chrámových komplexů vedlo později převážně v jižní Indii ke vzniku chrámových měst obestavěných hradbami, z důvodu oddělení komplexu od okolního světa. Příčina, vytváření tak rozsáhlého komplexu nám není až tak úplně známá. Například český indolog Dušan Zbavitel zastává názor, že tato posvátná místa byla hlavními poutními místy a díky jejich velké rozloze mohli poutníci trávit veškerý svůj čas v chrámovém areálu a nemuseli ho opouštět například ani v případě stravování či ubytování.⁵⁹

Každý chrám má, kromě jiných, svou hlavní sochu ztělesňující konkrétního boha či bohyni. Tyto sochy jsou kamenné, dřevěné, nebo kovové. Výzdoba a typy soch záleží na tom, podle toho, jakým hinduistickým směrem je chrám uctíváný. Naproti jiným vírám, například křesťanství, hinduistické chrámy neslouží primárně k setkávání věřících, ale k péči o potřeby božstva.⁶⁰ Starobylé texty kladou velký důraz na pravidelné uctívání božstev v chrámu.

I přesto, že se od roku 1947, roku nezávislosti, postavilo více chrámů, než za předešlých 1500 let⁶¹, tak jsem si nevybrala jako vzorek architektonického posvátného místa hinduismu moderní stavbu, a to z důvodu, že jsem se chtěla zaměřit na chrám reprezentující ranou chrámovou kulturu hinduismu. A proto jsme si zvolila velmi pozoruhodný, starobylý Kailásanáthův chrám.

4.2 Kailásanáthův chrám

Co vlastně víme o této pozoruhodné stavbě? Jaké legendy a mytologie se pojí s tímto posvátným místem? Jak často a jaké rituály se na tomto místě provádějí? V následující části se pokusíme nahlédnout do tajuplných zákoutí hinduistické víry skrze úchvatný Kailásanáthův chrám.

4.2.1 Geografická poloha a důležité údaje

Kailásanáthův chrám se nachází ve střední Indii, ve státě Maháráštre, městě Kančipuram a je jednou z nejvýznamnějších skalních památek v Indii. Tomuto městu se také říká město chrámů a je významným hinduistickým poutním místem. Chrám je zasazen v jedné ze skal archeologického naleziště Ellóra, kde se nachází čtyřiatřicet jeskyní.⁶² Ellóra má délku přes 2 km a je to jeden z největších náboženských komplexů na světě. Jeskyně jedna až dvanáct jsou

---

⁵⁹ ZBAVITEL, D. Otazníky starověké Indie , str. 151-152

⁶⁰ KOLEKTIV AUTOŮ, Tajemný svět Asie, str. 52-53

⁶¹ KOLEKTIV AUTOŮ, Tajemný svět Asie, str. 52-53

⁶² KOLEKTIV AUTORŮ, Tajemství starověku, str. 77-79

posvátnými místy buddhistů. Jeskyně třináct až devětadvacet uctívají hinduisté a jeskyně třicet až čtyřiatřicet jainy.⁶³ Kailásanáthův chrám leží konkrétně v jeskyni číslo 16. Budování chrámů a klášterních obydlí v jeskyních a skalách není pro hinduisty, ale ani ještě více pro buddhisty, ničím neobvyklým.⁶⁴ Ačkoliv více skalní architektury vytvořili buddhističtí věřící, rozhodně není vhodné opomíjet hinduistickou skalní architekturu, a to z důvodu, že tento typ staveb patří mezi nejkrásnější hinduistické památky. S fenoménem skalních chrámů začala dynastie Grupů ve 4. stol. V tomto období se hinduistická a buddhistická architektura a umění vyvíjely společně a vzájemně se ovlivňovaly.⁶⁵ Dle údajů v knize Dušana Zbavitele *Otazníky středověké Indie* byl chrám postaven v 7. stol. Ovšem kolektiv autorů v knize *Tajemství starověku* uvádějí, že generace řemeslníků, kameníků a sochařů pracovala od 4. do 10. stol. Je ovšem zvláštní, že se neuchovaly žádné spisy či plány stavby, které by se předávaly z generace na generaci. Konkrétní datum ani autor stavby nám doposud nejsou známé. V našem tématu nahlížení na tento chrám jako na posvátné místo však autor ani přesná doba vzniku nehrají až tak velkou roli. Za zdůraznění podle mne spíše stojí fakt, že se řemeslníkům a umělcům do 1. tisíciletí podařilo pomocí jednoduchých prostředků vytvořit třiceti metrovou stavbu v živé skále.⁶⁶ Chrám je 84,2 metrů široký a 29,2 metrů vysoký.⁶⁷ Pro představu jeho monumentálnosti je vhodné zmínit, že Kailásanáthův chrám je dvakrát větší a jedenapůlkrát vyšší, než Pantheon v Athénách.⁶⁸ Při stavbě bylo odstraněno 200 000 tun kamene a na stavbě pracovalo okolo 7000 dělníků. Další zajímavostí je, že chrám byl stavěný ze shora dolů, což není zvykem.⁶⁹ V roce 1983 byl prohlášen Unescem za světové kulturní dědictví.⁷⁰

4.2.2 Popis Kailásanáthova chrámu

Chrám má svým tvarem symbolizovat horu Kailás v Himalájích, sídlo boha Šivy, kterému je zasvěcen. Má půdorys mandaly, jako koncentrické struktury vesmíru. První, co lze z chrámu spatřit je obrovská skalní stěna, do níž je zasazená dvouposchod'ová brána. Tato stěna spojuje dva hinduistické směry. Levá strana od vstupní brány oslavuje svou výzdobou výjevy

---

⁶³ BROCKMAN,N. Encyclopedia of Sacred Places, str.155-156

⁶⁴ ZBAVITEL, D. Otazníky starověké Indie, str. 152

⁶⁵ VÍT, O. Hinduismus a architektura, str. 11

⁶⁶ ZBAVITEL, D. Otazníky starověké Indie, str. 152

⁶⁷ VÍT, O. Hinduismus a architektura, str.23-24

⁶⁸ KOLEKTIV AUTORŮ, Tajemství starověku, str. 77-79

⁶⁹ OLSEN,B. Sacred places arend the Word, str. 89

⁷⁰ BROCKMAN,N. Encyclopedia of Sacred Places, str. 155-156

z šivaistické mytologie a pravá strana od brány z višnuické.⁷¹ Ve stěně je stupňovitý portál (gopura) a dvoupodlažní brána.⁷² Projdeme-li bránou, ocitneme se na nádvoří ve tvaru „U“ zasazeného do skály. Na nádvoří stojí dvouposchodový chrám. Do prvního poschodí ovšem nelze vstoupit. Tvoří základnu chrámu. Ve druhém poschodí, za vstupem do chrámu se nachází tzv. Nandiho svatině, kterou tvoří prostá mandapa. Za touto svatyní je vchod lemovaný dvěma silnými sloupy více než 50 stop vysokými do hlavního chrámu. Ten se skládá z mandapy se 16ti sloupy ve čtyř blocích. Tyto sloupy podporují vzdušnost a důstojnost chrámu. Za mandapou je umístěn vestibul a za ním malá centrální svatyně s lingamem (symbolem mužské síly) Šivy. Svatyně je zdobena výklenky, okny a obrazy božstev. Je obehnaná zastřešeným ochozem, kolem kterého je pět dalších svatyní. Všechny svatyně jsou zastřešeny zakřivenou, stupňovitou střechou. Veranda, svatyně Nindy a vnitřek hlavní svatyně jsou spojeny mosty.⁷³ Chrátový komplex má několik kopulí a menších mnišských místností. Dále pak vlastní vodní odtok tzv. pranalu. Jejím úkolem je odvádět vodu ze svatyně používanou k modlitbám a obřadům, jako například k omývání lingamu. Také spotřebovává vodu věřícím na nádvoří. Ve spodní části pranaly je malá nádoba. Tato nádoba je ovšem, když se zamyslíme nad velikostí lingamu a velkého množství kapalin používané na každodenní rituály překvapivě malá. Její průtokový kanál je drsný a nerovnoměrný.⁷⁴

Chrám se pyšní velmi pestrou a bohatou sochařskou výzdobou. Exteriéry jsou zdobeny mnoha výklenky, pilastry a římsami. Je zde mnoho vyobrazení božstev, milenců a dalších postav převážně z šivaistické ikonografie. Například vyobrazení Šivy jako přemožitele démona Adhakásvy, na zadní straně Nandiho chrámu. Nebo sousoší v životní velikosti démona Rávana třesoucího Kailášem v mandapě. Ravana má několik rukou, hlav a chvěje s Kaliášhem na kterém sedí Šiva s Párvatí, pár zvířaty a různými nadpřirozenými bytostmi. Celé sousoší je dynamické a vykresluje Šivu jako pána situace i v takto nepříjemné chvíli. Základna chrámu je pokryta reliéfy znázorňující výjevy z Mahabháraty a Rámajany. Sochy zdobí i okolní skalní stěny. Výzdoba chrámu je silně ovlivněna jihoindickým sochařstvím.⁷⁵

Hinduisté věří, že chrám byl vždy přítomný ve skále, odjakživa zde měl Šiva své sídlo, jen bylo potřeba chrám ze skály vyprostit, aby mohl být spatřen i lidmi.⁷⁶

---

⁷¹ VÍT, O. Hinduismus a architektura, str. 23-24

⁷² www.pilgrimage.com/kailasa-temple.-kailasanatha-temple.html

⁷³ BROCKMAN, N. Encyclopædia of Sacred Places, str. 155-156

⁷⁴ www.chidambaramhiddentreasure.com/kailash-pranal-waterspout/

⁷⁵ VÍT, O. Hinduismus a architektura, str. 23-24

⁷⁶ KOLEKTIV AUTORŮ, Tajemství starověku, str. 79

4.2.3 Symboly v Kailásanáthově chrámu

Nic v chrámu není nahodilé. Vše má pozorovateli předat určitou zprávu. Je ovšem důležité, zda divák v jeho symbolech umí číst. Chrám sám o sobě je často považován za symbol stvoření. Jeho tvar hory je chápán jako božská osa mezi zemí a nebem. Jeho **mosty** pojící verandu, svatyni Nindy a vnitřek hlavní svatyně jsou znakem, že vše je se vším spojené. Vše se navzájem ovlivňuje.

Dále se v chrámu nacházejí různé symboly v podobě soch a reliéfů, jako je například **Garuda**, který je bájným ptákem a vozným zvířetem boha Višnu. Sám o sobě je symbolem síly a občas se považuje za podporu chrámu. Nachází se v jedné z pěti svatyní. **Had**, který je například přítomen v zobrazení *Višna na hadovi* je v hinduismu předmětem posvátné úcty, o kterém se traduje, že jsou v něm vtělena různá božstva a že ve svých děrách ukrývá nejvzácnější drahokamy. Pátého července je v Indii dnem nágapaňčami. Hadím svátkem.⁷⁷ **Nandin** má v hinduistické mytologii formu zvířete, který přepravuje Šivu. Stejně jako je tomu v Kailásanáthově chrámu, tak i v jiných chrámech je jeho typické umístění vsedě, nebo vleže na podstavci před šavaistickým chrámem. Vyobrazení **Slonů** k vidění například kolem základu chrámu je bráno jako ochrana chrámu. Sloni jsou také v hinduismu znakem pychy a bohatství. Dalším vykresleným zvířetem v chrámu je husa. **Husa** je jízdním zvířetem Brahmy.

V Kailasanáthově chrámu se nachází i mnoho symbolických předmětů. Bezesporně jedním z nejvýznamnějších je předmět lingam. **Lingam** je symbolem života a plodivé mužské síly Šivy.⁷⁸ Ačkoliv je symbolem jeho sexuálního orgánu, je ve všech hinduistických chrámech přijímán bez pohoršení z obscénnosti. Často má fyzické zpodobnění kuželovitého předmětu. Skrze jeho uctívání je uctíván Šiva, jako Bůh plodnosti a pán zvířat.⁷⁹ V Indii je lingam uctíván mnohem častěji, než jakékoliv jiné zpodobnění Šivy. Často je spojován s rituály omývání a zdobení stylizovaného mužského genitálu.⁸⁰ S posvátným lingamem uloženém v hlavní svatyni se pojí legenda z Lingapurány. Příběh vypráví o dni, kdy se Višnu s Brahmou přeli o tom, kde z nich se zrodil dříve. Aby jim Šiva ukázal pravé poznání, zjevil se jim ve formě linga. Byl bez začátku i konce. Višnu se proměnil v kance a tisíc let se zarýval do země se záměrem nalézt začátek linga. Brahma se proměnil v obrovskou labuť a letěl tisíc let do

⁷⁷ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé*, str. 247

⁷⁸www.haribhakt.com/stunning-facts-about-mysterious-kailash-temple-of-ellora/

⁷⁹ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé*, str. 117

⁸⁰ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé*, str. 113

výšky, aby našel jeho konec. Ani jeden ovšem neměl úspěch. Když se vrátili, zjevil se jim Šiva, aby jim ukázal pravdu. Nemá ani konec ani začátek, je podivuhodným projevem božské velikosti a nejvyšším poznáním.⁸¹

Lotosový květ, který hraje roli například u sochy Ahnapurny sedící na lotosu je symbolem radosti, rozkvětu a obrození.⁸² **Trpaslík**, jehož jedno z umístění v chrámovém komplexu je základ hlavní svatyně, je jedním z 10ti Višnuových vtělení.⁸³

4.2.4 Božství a legendy v Kailásanáthovo chrámu

Hinduismus i buddhismus jsou náboženství plná pověstí, bájí a ság, které přírodovědné znalosti nebo dějinné události doplňují o společenské hodnoty a životní moudra.⁸⁴ Kailásanáthův chrám je „přeplněný“ plastikami, sochami, obrazy, reliéfy a jinými vyobrazeními bohů hinduistického panteonu v různých podobách a scénériích. Většina z nich působí velmi živě a energicky a každý zobrazuje jinou lidskou emoci. Zmiňme si pár božstev, které se několikrát objevují v chrámovém komplexu.

Indra je védský bůh blesku a vlastnicí neobyčejnou sílu. Mezi jeho zbraně patří luk se šípy

Varaha je kanec. Je jedním z vtělení boha Višnu. Varaha se objevuje v kláštrech chrámu.⁸⁵

Narasinha je bytost, která je napůl muž a napůl lev. Též je jedním z vtělení boha Višnu. Legenda o něm vypráví, že démon Harinjakašipa zakázal celé říši uctívat kohokoliv jiného než jeho. Všichni poddaní poslechli až na jeho syna, urputného vyznavače Višnu. Harinjakašipa se syna tedy rozhodl dát zabít. Ovšem zbraně, hadi, sloni, oheň, nic ho nezranilo. Zoufalý Harinjakašipa jednou v hádce se synem kopl do kamenného pilíře, se slovy, že jestli je Višnu opravdu všudypřítomný, měl by se nacházet i v tomto pilíři. Z pilíře se vynořil Narasinha, napůl člověk, napůl lev a démona roztrhal svými předními tlapami. Plastika tohoto aktu zabíjení se nachází v hlavní svatyni.⁸⁶

Lakšmí je ženou Višnu. Je bohyní štěstí a bohatství. Je krásná, oddaná svému muži a zrodila se z mléčného oceánu.⁸⁷

---

⁸¹ ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé*, str. 117

⁸² www.haribhakt.com/stunning-facts-about-mysterious-kailash-temple-of-ellora/

⁸³ ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé*, str. 20

⁸⁴ GRUSCHKE, A. *Posvátná místa království tibetského*, str. 7

⁸⁵ ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé*, str. 111

⁸⁶ ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé*, str. 111-112

⁸⁷ ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé*, str. 121

Parvátí je jedna z podob manželky Šivy. Je pojena s legendou o jejím rozhodnutí, které učinila už v dětství, že se neprovdá za nikoho jiného než Šivu. Ačkoliv byla krásná, tak jejího snu nebylo lehké dosáhnout. Šiva byl totiž v Kailásu ponořen do hluboké meditace. Nevšiml si ani její krásy ani jejího uctívání. Proto se rozhodla, že ho získá prostřednictvím pokání. Odešla do dalekých hor a sto let se tam živila pouze listím a postila se. Nakonec opravdu došlo k velkolepé svatbě. Její plastika se například nachází podél brány.⁸⁸

Ahnapurna je jedna z podob uctívání Parvátí. Jako dárkyně denní potravy. Je to vyobrazení Parvátí s miskou rýže a lžící. V této podobě je Parvátí ztělesňována kvůli legendě, která vypráví, že Šiva s rodinou často měli na Kaliasu nouzi o jídlo a to z důvodu, že žili pouze z toho, co Šiva jako asketa vyžebrał. Parvátí jednoho dne z domů, kde Šiva obyčejně žebrał sebrala všechnu potravu a po návratu muže, který přišel s prázdnou ho hojně nakrmila. Tato její podoba se objevuje v kláštorech chrámu.⁸⁹

Durga je jedno z jmen manželky Šivy. V chrámovém komplexu je zobrazená, jak jede na lvu v boji s Mahišou. Je to stejná bohyně jako Parvátí a Uma. Ovšem její zobrazení bez Šivy má zdůrazňovat její sílu, nebojácnost a nezdolnost. Svými osmnácti rukama ničí démony s úsměvem na tváři. V boji ji pomáhá lev. Démona, kterého drasticky ničí je Mahiša, démon s bývolí hlavou.⁹⁰

Kama je bůh lásky. Bohové předpověděli, že jediný, kdo může přemoci démona Táraka, je Šivův syn. Proto na Kalias poslali boha lásky Kámu, aby v Šivovi vzbudil chuť po lásce. Káma se ovšem bál Šivova hněvu. A právem. Když Šiva zpozoroval, o co Kámovy jde, spálil ho svým třetím okem na popel. Ovšem později se nechal přemluvit jeho chotí Rátí, aby ho přivedl zpět k životu. Rátí i Kamajejí zobrazeny je v kláštorech komplexu)

Ganesh je syn boha Šivy. Pojí se s ním legenda o jeho zrození z Gangy. Po svatební noci žena Šivy Uma/Parvátí zatoužila po synovi. Vytvořila si panenku z vonného oleje, nečistot svého těla a pudru, která měla tělo člověka, ale sloní hlavu. Hodila ji do řeky Gangy, kde v té chvíli hned vyrostla. Šiva tuto bytost přijal za syna a učinil ho náčelníkem skřítků.⁹¹

Ganapati je zobrazení Ganeshi jako pána slonů. Tento obraz visí ve výklenku hlavního chrámu.⁹²

Démon Ravána je králem démonů z Ramajány.⁹³

---

⁸⁸ ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé, str. 112*

⁸⁹ ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé, str. 120*

⁹⁰ ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé, str. 112*

⁹¹ ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé, str. 119*

⁹² ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé, str. 181*

4.2.5 Rituály prováděné v Kailásánáthově chrámu

Vykonavatelé chrámových rituálů jsou zpravidla kněží. Toto povolání je dědičné a z důvodu časové náročnosti kněží bydlí buď velmi blízko chrámu nebo přímo v něm. Nejdříve se kněz ztotožnění s božstvem, dále vyzívá místní božstvo, božstvo vládoucí v kraji, ve kterém chrám stojí. Prosí ho o svolení na započetí rituálů. Dalším krokem je probuzení ostatních božstev a příprava nádob a materiálů potřebných k rituálům. Po těchto přípravách může přejít k ranní bohoslužbě. Chrámové obřady se dělí na čtyři základní obřady (ranní, polední, večerní a půlnoční) a dva menší obřady (dopolední a odpolední). Po splnění všech rituálů se opět vyzývá místní božstvo a odevzdávají se mu klíče od chrámu. Prostředky používané při rituálech jsou nejčastěji modlitby, posvátné magické slabiky a symbolická gesta

*„Podstatou rituálu je pak skutečnost, že kněz a bůh se ztotožní a to tak, že v sobě kněz nejprve bohy stvoří a pak je přenese do obětních darů a vyvolá je i v neživých sochách a symbolech.“*⁹⁴ Tedy sochy, jimž se obětuje, jsou živí bohové. Pro hinduisty jsou bohové něco jako vznešení králové, kteří jedí, koupou se, šatí se, zdobí a v tomto smyslu, je třeba je královsky obsloužit a vytvořit jim zábavu.⁹⁵ Rituály a obřady jsou prováděny za účelem dosažení blaha a štěstí celého kraje a odvrácení zla. Dokonce by se dalo říci, že i za účelem dosažení blaha celého světa, neboť „svět je denně znovuvytvořen v chrámě“⁹⁶ silou oběti.

4.2.6 Změna místa v průběhu času a náboženské směry spojené s chrámem

Bohužel, naproti chrámu, kterým se budu zabývat v kapitole o buddhismu, tak o Kailásánáthově chrámu máme velmi malé množství zpráv a záznamů, informujících nás o jeho změnách v čase. Je nám známo, že před započnutím výstavby se zvolila velká skála bez trhlin. Kameníci nejprve zhotovili špičku věže chrámu a dále pokračovali přes střechu a její výzdobu směrem dolů. Vytesali obvodové zdi s figurální výzdobou a pokračovali stále hlouběji k mohutným slonům vyobrazeným na podnoži chrámu, velmi hluboko pod úroveň terénu. Do této úrovně následně kameníci zarovnali nádvoří kolem chrámu. Tento popis shrnuje několik desetiletí nepřetržité práce, bez moderních technologií. V dalším století byly vytesány dveře, arkády a velká část výzdoby. Je důležité zmínit, že práce s kamenem je velmi

---

⁹³ ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé*, str. 247

⁹⁴ ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé*, str. 187

⁹⁵ ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé*, str. 186-188

⁹⁶ ZBAVITEL, D. *Bozi, brahmáni, lidé*, str. 187

náročná a tesaři měli pouze jeden pokus. Co se zkazilo, nedalo se napravit. Dále byla vytesána dvě poschodí nad sebou, shromažďovací síň se 16ti sloupy, Šivova svatyně a chodba. Všechny stěny a sloupy umělci obohatili o vlysy a reliéfy. Další úchvatná výzdoba, která následovala byla v podobě podloubí s monumentárními plastikami božstev a zvířat kolem celého chrámu.⁹⁷ Chrám měl zprvu bílou omítku, aby se co nejvíce podobal zasněženému vršku hory Kaliash. Bohužel čas se na této stavbě podepsal a nyní už chrám tento bílý nádech nemá. Nejprve byl Kailasanáthův chrám používán ke krvavým rituálům.⁹⁸ Někteří věřící na něj dodnes nahlíží jako na nejposvátnější místo na světě. Na místo moudrosti a poznání. Je také jako součást Ellory, kde se nacházejí chrámy různých náboženských vyznání, symbolem náboženské tolerance a harmonie. Neexistuje žádný jiný náboženský komplex, kde by v spolu v míru koexistovaly chrámy tří různých náboženství.⁹⁹ Toto posvátné místo je posvátné jak hinduistům, tak buddhistům.

---

⁹⁷ <http://www.world-trend.cz/2015/05/indove-a-kamen/>

⁹⁸ BROCKMAN, N. Encyclopedia of Sacred Places, str. 155-156

⁹⁹ www.ifenomen.cz/cestovani/kailasa-unikatni-jeskyni-chram-ktery-vam-vezme-dech

5 Posvátné, hinduistické, přírodní místo jménem Ganga

Jako vzorek přírodního, posvátného místa z oblasti hinduismu jsem si zvolila řeku Gangou. Na světě je tisíce řek, čím je právě tato řeka tak výjimečná? Proč tisíce hinduistů každoročně jezdí k jejím břehům se očistit nebo zemřít? Řeka je pojena s mnoha zajímavými legendami a rituály. V další části se pokusím zohlednit, vše podstatné, co souvisí s touto posvátnou řekou.

5.1 Geografická pozice a důležité údaje

Řeka Ganga začíná v Himalájském pohoří. Její zdrojnicí je Bhagíráthí a Alakanandá. Protéká státy Úttarákhandem, Utarrpradéšem, Bihárem, Bangladéšem, Džhárkhandem a západním Bengálskem v Indii. Ústí v bengálském zálivu. Jejími hlavními prameny jsou Jamahotri, Gangotri, Badrinath a Kedarnath.¹⁰⁰ Je největší indickou řekou. Její délka činí kolem 2500km a její maximální hloubka je 33m.¹⁰¹ Břehy Gangy jsou domovem pro 8 % obyvatelstva světa.¹⁰²

5.2 Popis řeky Gangy

Na Ganze se nacházejí dvě přehrady. Zajímavostí je, že v ní přebývá ohrožený říční delfin. Na březích Gangy se nachází nespočet ghátů, schodišť zjednodušující přístup k vodě. Každá gháta má své jméno a účel. Některé slouží k očištěním koupelím, některé ke kremaci a jiné k praní prádla. Některé jsou určeny jen určité společenské kastě. Dále se u jejich břehů často nacházejí svaté předměty. Takovým předmětem je například Šivův lingam ve městě Varánasí.¹⁰³ Varánasí je jedním z posvátných míst nacházejících se na toku Gangy. Toto město je zasvěcené aspektu Šiva. Zde klidná, mírná Ganga, široká kolem kilometru podle pověstí ukrývá imanentní božskou sílu Šiva.¹⁰⁴ Je centrem pro více než 700 000 hinduistů celého světa. Město je známé jako město umírání, stáří a nemoci. U břehu Gangy je zde 13 hranic na spalování těl.¹⁰⁵ Pálení mrtvol tu probíhá ve dne v noci. Tomuto tématu se budeme podrobněji věnovat v sekci „Rituály spojené s řekou Gangou“. Obecně lze označit Varánasí za místo, kde se střetává duchovno s materiálem, posvátno se světskostí. Dalším posvátným

---

¹⁰⁰ ALLENDE, C., AMALFI, F., GÓMEZ, T. Posvátná místa, str. 59-61

¹⁰¹ OLSEN, B. Sacred places arend the Word, str. 85

¹⁰² Kamera na cestách - po proudu Gangy [dokument]

¹⁰³ WATERSTONE, R. Duchovní svět Indie, str. 127

¹⁰⁴ <https://www.national-geographic.cz/clanky/posvatna-ganga-je-pro-vsechny-mrtvoly-nemocne-i-zdrave-muzete-se-i-napit.html>

¹⁰⁵ ZBAVITEL, D. *Ti, již věří ve znovuzrození*, str. 24-31

místem na toku řeky je Hardvár, které se nachází 250 km od pramenů Gangy. V tomto městě je naopak uctíván převážně bůh Višna. Říká se, že jeho stopa se zde nachází na dně Gangy. Jiná pověst tvrdí, že je jedním ze čtyřech měst, kde do Gangy, při souboji mezi bohy a démony kápala jedna kapka posvátného lektvaru nesmrtnosti.¹⁰⁶ Třetím významným městem je Iláhábád, hinduisticky Prajág. Jeho posvátnost tkví převážně v jeho významné poloze. Prajág leží na soutoku Gangy s řekou Jamanu a neviditelnou podzemní řekou Sarasvatí.¹⁰⁷ Dalším posvátným místem na povodí Gangy a také posledním, které v souvislosti s Gangou zmíním, je Gangotří. Město, v němž se nachází chrám umístěný na horním toku Gangy zasvěcený bohyni Ganze. Celkem se u břehů této posvátné řeky nachází kolem 1500 svatýň, paláců, chrámů a ghátů.¹⁰⁸

Po tom, co jsem vylíčila její posvátnou povahu, bych pro objektivitu ráda zmínila, že posvátná Ganga má i svou stinnou stránku. Ganga je jednou z nejvíce znečištěných řek světa. Ústí do ní všechny odpadní kanály měst, denně se v ní koupe tisíce lidí, někteří s velmi vážnými nemocemi, jakými je například lepra a cholera, denně v ní indické ženy perou svá prádla, na jejím dnu leží několik set mrtvol a některé části těla nezřídka plují i na hladině. Při této skutečnosti vystává otázka, jak je možné, že lidé, co se v ní každodenně koupou a dokonce z ní pijí, neonemocní? Domnívám se, že pro objektivitu v dané problematice je vhodné zmínit jak názor náboženský, tak i názor vědecký.¹⁰⁹ Věřící tento jev řeší jednoduše. Řeka je pro ně posvátná a tak je pro ně zřejmé, že má i posvátné schopnosti. V mnohé literatuře je množné se dočíst, že voda je sice znečištěná lidmi, odpadem a mrtvolami, ale má samo čistící účinek. Jak se ale k tomuto tématu vyjadřují vědci? Tímto jevem se zabýval například Dr. Udupa z Hinduistické univerzity ve Váranasí. Z mikrobiologického hlediska zkoumal odběry vody této řeky. Ve vodě našel škodlivé bakterie pro lidské zdraví. Jak je tedy možné, že lidé při jejím pití neonemocňují? Podle doktora Uduba hlavní roli hraje víra. Zastává názor, že vlivem myšlení se lidí mohou uzdravovat i onemocnět. Díky tomu, že lidí intenzivně, neoblomně věří, že tato voda má blahodárný účinek, tak jim neškodí.¹¹⁰ Další, kdo

---

¹⁰⁶ <http://www.reflex.cz/clanek/lide-a-zeme/79717/reka-ganga-posvatny-veletok-ocistuje-dusi-i-telo-milionu-hinduistu.html>

¹⁰⁷ <https://www.national-geographic.cz/clanky/posvatna-ganga-je-pro-vsechny-mrtvolny-nemocne-i-zdrave-muzete-se-i-napit.html>

¹⁰⁸ OLSEN, B. Sacred places arend the Word, str. 86

¹⁰⁹ <https://www.national-geographic.cz/clanky/posvatna-ganga-je-pro-vsechny-mrtvolny-nemocne-i-zdrave-muzete-se-i-napit.html>

¹¹⁰ <http://www.reflex.cz/clanek/lide-a-zeme/79717/reka-ganga-posvatny-veletok-ocistuje-dusi-i-telo-milionu-hinduistu.html>

se tímto tématem zabýval, byl Dr. Northrup, držitel Nobelovy ceny za chemii. Ten došel k závěru, že je nejspíše sterilizovaná nějakým virem, který ničí bakterie. Ovšem ani on nenašel přesvědčivý vědecký důkaz příčiny. Pouze přiznal, že ať už je důvod jakýkoliv, Ganga je opravdu očišťující.¹¹¹ Bc. Jana Koudelová, ve své bakalářské práci na téma *Sledování kvality toků* uvádí na základě vědecké studie (KUMARI, Menka. TRIPATHI, Smriti. PATHAK, Vinita. Chemometric characterization of river water quality. Environ Monit Assess, 2013, 185: 3081-092.), že při zkoumání desetakilometrového úseku řeky Gangy, od března 2010 do února 2011, bylo prokázáno, že je voda podle evropských norem nevhodná ke koupání a už vůbec k denní hygieně. „*A dokonce zásadně překračuje přísné limity pro pitnou vodu.*“¹¹²

Ještě bych ráda zmínila jednu zajímavost spojenou s řekou Gangou. Této řece vděčíme za cukr. Právě v údolí Gangy v Indii začala poprvé růst cukrová třtina, aniž by byla nějak využívána. Až arabové přišli na způsob, jak z ní získávat cukr a začali ji šířit do všech zemí.¹¹³ Ovšem nejvýznamnějším produktem údolí Gangy je rýže. Díky řece Ganze a jejím přítokům, kteří ji poskytují vodu a živiny po celých 12 měsíců v roce, je možné ji zde pěstovat v obrovském měřítku.¹¹⁴

5.3 Symboly svaté Gangy

Indie má mnoho posvátných řek, ale nejposvátnější jsou ty, které pramení v Himalájích, sídle bohů. Ganga se stala nejposvátnější hinduistickou řekou v době, kdy Indoárjové osídlili ganžskou rovinu. Indie často trpí nedostatkem vody, a proto si ji obyvatelé velmi váží. Přístupují k ní s úctou a je pro ně velkým požehnáním. Pro hinduisty a obecně pro indy jsou řeky posvátné kvůli její blahodárné i ničivé síle. Řeka stejně tak, jako čistí, zavlažuje a dodává energii, tak umí ničit, strhávat a zaplavovat.¹¹⁵ Voda je pro ně symbolem iluze vesmíru a má dle nich očišťující vlastnosti.¹¹⁶ Velká Matka, jak je Ganga často nazývána, je pro hinduisty cestou, životem i smrtí. Věří, že v sobě skrývá tajemství lidské existence. Každý den do ní věřící hází květiny a obětní dary jako symbol jejich úcty.¹¹⁷

---

¹¹¹ STEVEN, J.R. Skrytá sláva Indie, str. 116

¹¹² KOUDELOVÁ, J. Sledování kvality toků v povodí CHKO Křivoklátsko, str. 19

¹¹³ <http://www.zemesveta.cz/archiv/kuba/3104-3/cukr-a-rum>

¹¹⁴ Kamera na cestách- Po toku gangy [dokument]

¹¹⁵ ZBAVITEL, D. Bozi, brahmáni, lidé, str. 241-242

¹¹⁶ WATERSTONE, R. Duchovní svět Indie, str. 131

¹¹⁷ ALLENDE, C., AMALFI, F., GÓMEZ, T. Posvátná místa, str. 59-61

5.4 Božství a legendy řeky Gangy

Řeka je spojovaná se stejnojmennou bohyní Gangou. Je povětšinou vyobrazována jako říční, krásná žena jedoucí na krokodýlovi se čtyřma rukama, v nichž drží lilii a lasturu. Je dcerou božského krále Himavanta (mytický vládce Himaláje) a jeho půvabné ženy Mény. Její mladší sestrou je Parvátí, Šivova manželka. Ganga na rozdíl od ostatních bohyň neměla za manžela žádného boha.¹¹⁸ Je ztělesněním metafory řeky, jako neustálé proměny skutečnosti.¹¹⁹

Nebyla by to Indie, kdyby se o vzniku této řeky netradovalo několik legend. Podle jedné z nich, po tom, co bůh Indra spálil na popel 60 000 synů ajódhského krále Sagar, byla voda Gangy jediná, která je mohla přivést zpět k životu. Král, jeho vnuk a pravnuček činili tvrdé pokání, než se Brahma smiloval a přikázal Ganze, která tekla v nebi, aby sestoupila na zem a králi pomohla. Ganze se ale z nebe nechtělo a tak se rozhodla při sestupu rozbit svým úderem celou zemi. Tomu ovšem zabránil Šiva. Nastavil padající řece svou hlavu a ta se zapletla do jeho dlouhých vlasů. Vyplést se z nich jí trvalo tak dlouho, že už byla vyčerpána a na zem dopadla jako mírná a poslušná v sedmi proudech. Tak vzniklo sedm hinduistických nejposvátnějších řek a synové krále byli zachráněni.¹²⁰ Proto je Šiva někdy vyobrazován, jak mu z vlasů stéká voda. Brahma je často ve své osmířuké podobě znázorňován, jak v jedné z nich drží džbán s vodou z Gangy.¹²¹ Podle jiné pověry protéká ve Višnově nebi zvaném Vaikuntha.¹²² Ganga figuruje v mnoha hinduistických legendách.

Další mýtus, který bych ráda zmínila, začíná u dobrosrdečného krále Pratípa. Král se mnoho let modlil u břehu Gangy, až jednoho dne se část vody Gangy proměnila ve svůdnou ženu, která vystoupila z hladiny a usedla králi na klín. Projevila mu svou náklonnost a snažila se ho svést. Král jí ale odmítl. Ačkoliv mu připadala velmi přitažlivá a krásná, odpověděl jí, že složil posvátný slib své ženě a že ten, kdo se oddá cizí ženě, už z pekla nevyleze. Král jí nabídl za manžela svého syna, až se jim ho s ženou podaří zplodit. Ganga souhlasila, ovšem pod jednou podmínkou. Syna si zvolí za svého chotě, když se jí nebude nikdy na nic vyptávat a hodnotit její činy. Králi se po dlouhé askezi konečně narodil syn. Pojmenovali ho s chotí Šantánu. Jednou šel Šantánu lovit na břeh Gangy. V tu se opět zjevila půvabná žena. Šantánu se zamiloval a požádal ji o ruku. Ganga souhlasila, ale sdělila mu svou podmínku. Jestli ji poruší, navždy ho opustí. Šantánu souhlasil. Vzali se a postupně spolu zplodili osm synů, kteří

¹¹⁸ ZBAVITEL, D. Bozi, brahmáni, lidé, str. 241-242

¹¹⁹ Kamera na cestách – po proudu Gangy

¹²⁰ ZBAVITEL, D. Bozi, brahmáni, lidé, str. 241-242

¹²¹ ZBAVITEL, D. Bozi, brahmáni, lidé, str. 105

¹²² ZBAVITEL, D. Bozi, brahmáni, lidé, str. 108

se podobali bohům. Ovšem žena každého chlapce, hned po porodu, hodila a nechala utopit ve vodě Gangy se slovy „Chci ti udělat radost“. Takto zabila sedm synů z osmi. Šantánuuvi se to nelíbilo, ale nic neřekl, aby ho žena dle podmínky neopustila. Až u osmého syna to nevydržel, začal ji prosit, ať to nedělá, nazval ji hříšnicí a vyptával se jí, proč tak činí. Ganga mu řekla, že tohoto syna nechá žít, protože její čas trávený s ním právě skončil. Vysvětlila mu, že s ním žila, aby pomohla osmi bohům vasuů, které postihla Vasišthova kletba, jako trest, že chtěli ukrást zázračnou krávu, která plní přání. Museli se narodit do lidské podoby a nikdo jiný na celém světě jim nemohli být rodiči, než právě oni dva. Kletba dovolovala, že sedm z nich se může po narození vrátit zpět mezi bohy, až na osmého, který krádež provedl. Ganga vasuům slíbila, že je hned po narození vysvobodí z lidského bytí a tak učinila. Osmý syn byl Šantánuův syn, kterého si nenechal vzít. Šantánu, díky tomu, že zplodil osm vasuů, dobyl nehynoucí světy.¹²³

5.5 Rituály spojené s řekou Gangou

Každoročně přichází k řece několik set tisíc až několik milionů indů, aby ze sebe smyli své hříchy a aby očistili svou karmu od nánosů z minulých životů. Každý den se jejím okolím rozeznívají zvony volající k rituálnímu koupání. Očistná koupel se provádí často za svítání. Věřící hledí na slunce, zdraví vesmír, jeho stvořitele a odříkávají posvátné mantry. Vhazují do Gangy své oběti (lotosové květy, ovoce, obilí apod.), jako dary Ganze a bohu slunce, kterého souběžně žádají o splnění přání a o úrodnou sklizeň. Omývají se vodou a mazlí se s ní.¹²⁴ Po očistné koupeli se věřící odbírají do chrámů, aby předali své dary bohům. Tam obdrží při odchodu od kněze tzv. prashad. Symbol požehnání od bohů.¹²⁵ Jediná koupel v Ganze spojené s Jamunou prý člověka očistí, i kdyby spáchal stovku hříchů.¹²⁶ Jednou za 12 let se v Hardváru, Prajágu, Udždžainu a Násiku pořádá pouť Kumbhméla, při které se koná velká očistná koupel v Ganze za účelem oprostění se od hříchů získaných během tohoto i minulých životů. Věřící také věří, že Ganga zastavuje nekonečný koloběh životů a je možné skrze ní splynout s nekonečnem. Kumhméla se pořádá při určitém příznivém postavení hvězd trávající po čtyři týdny, které se koná pouze jednou za 12 let. Při této pouti přicházejí do města tisíce až miliony lidí, hledající duchovní vedení. V noci se davy lidí setkávají v centrech měst, aby

¹²³ ZBAVITEL, D. Bohové s lotosovými očima, str. 20-23

¹²⁴ <https://www.national-geographic.cz/clanky/posvatna-ganga-je-pro-vsechny-mrtvolny-nemocne-i-zdrave-muzete-se-i-napit.html>

¹²⁵ STEVEN, J.R. Skrytá sláva Indie, str. 116

¹²⁶ ZBAVITEL, D. Bozi, brahmáni, lidé, str. 163

se staly svědky příchodu sédhú, svatých mužů, tzv. duchovní rádci. Této poutě se v Prajágu se v roce 1989 zúčastnilo 15 milionů věřících. V Iláhábádu se běžně při této pouti sejde okolo 24milionů lidí. Z měst se v té době stávají gigantická tábořiště, kde vedle sebe žijí lidé z různých kast. Vládní činitelé poskytují těmto návštěvníkům základní stravu.¹²⁷

Pouť Char Dham, která začíná v Rišíkěši vede přes Himaláje ke čtyřem chrámům, který každý stojí v blízkosti jednoho z hlavních pramenů Gangy. Každý hinduista by měl alespoň jednou za život učinit pouť k hlavním pramenům Gangy.¹²⁸

Dalším rituálem je Aarti. V rámci tohoto rituálu věřící posílají po vodě hořící svíčky, při zvuku gongu a modliteb, aby rozptýlili temnotu. Tím vzniká magická podívaná na plamínky plující po řece. Tento rituál začíná po setmění a pokračuje až do rozbřesku. Aarti slouží k tomu, aby se vyčistil komunikační kanál mezi člověkem a božstvy. Pálení tyčinek a přepuštěného másla vzniká energie, energie vytváří světlo a světlo zahání temnotu, která je symbolem nevědomosti, jenž brání pravdě, aby přišla blíž.¹²⁹

Vodu Gangy si hinduisté také odnášejí domů v lahvích na domácí rituály, obřady a významné události, jakou je například svatba. Je ovšem nutné Gangu požádat o svolení, zda si ji jedinec může část odnést a slíbit, že s ní nebude plýtvat, využije ji na dobré účely a v míru.¹³⁰ Voda Gangy je také někdy používána na výrobu soch, aby se tím zajistila posvátnost.¹³¹

Jednou ročně se v listopadu koná svátek Čháth, při kterém se oslavuje nová úroda. Ženy při svitu luceren pouštějí po vodě košíky s dary. Tyto oběti posílají vodnímu živlu jako poděkování za dobrou úrodu. Slaví se až do svítání, kdy pětkrát pozdraví slunce a do řeky vylijí obětované mléko.

Mnoho hinduistických věřících, kteří cítí, že se blíží jejich konec, přijíždějí do hospiců v palácích u řeky Gangy čekat na *konec*. Když nastane, příbuzní je omyjí vodou z Gangy a tělo přenesou k jejímu břehu za zpěvu modliteb. Zde je pro něj připravena hranice, na kterou se tělo uloží a pokryje rákosím. Hlava rodiny, která se před obřadem oholí jako znak smutku, pětkrát hranici obejde s hořící pochodní, aby dala úctu čtyřem živlům a duši zemřelého, a podpálí hranici. To, co z nebožtíka zbude, spalovač mrtvol odevzdá řece.¹³² Rituál kremace je

---

¹²⁷ Kamera na cestách- Po proudu Gangy [dokument]

¹²⁸ ALLENDE, C., AMALFI, F., GÓMEZ, T. Posvátná místa, str. 59-61

¹²⁹ Kamera na cestách- Po proudu Gangy [dokument]

¹³⁰ <http://www.reflex.cz/clanek/lide-a-zeme/79717/reka-ganga-posvatny-veletok-ocistuje-dusi-i-telo-milionu-hinduistu.html>

¹³¹ ZBAVITEL, D. Bozi, brahmáni, lidé, str. 153

¹³² <http://www.reflex.cz/clanek/lide-a-zeme/79717/reka-ganga-posvatny-veletok-ocistuje-dusi-i-telo-milionu-hinduistu.html>

u Gangy velmi častý. Pro hinduisty je velkým přáním, aby po smrti jejich ostatky skončily právě v této řece. Tento rituál je ale velmi nákladný. Při kremaci se spálí okolo půl metráku dřeva, které je drahé díky dovozu. Někteří lidé nemají dostatek peněz, a tak si zaplatí jen takové množství, které si mohou dovolit. To má za následek mnoho nedohořelých těl vhozených do Gangy. Těhotné ženy, děti do 12ti let a lidé usmrceni hadem jsou dle hinduistické tradice spaseni již za života a proto nepotřebují očišťující oheň při kremaci. Jejich těla jsou zatížena kamenem a rovnou vhažována do Gangy. Pozůstalí se pokloní řece a odcházejí.¹³³ V okolí je mnoho notářů, kteří mají povinnost zapsat všechna jména mrtvých, jejichž popel byl rozprášen do Gangy. Tato práce tu existuje už přes 500let a je velmi vážená. Při pohřebních rituálech se dějí situace, které nám jako příslušníkům západní civilizace mohou připadat zvláštní. Pro mne osobně je jím například akt, při kterém se do Gangy házejí mužské hrudní kosti a části ženské pánve a pozůstalí sledují, co se s nimi stane. Jestliže si jich ryby neвшímají, znamená to, že se mrtvý znovu narodí jako člověk. V případě, že je začnou okusovat ryby, značí to, že se zemřelý v příštím životě narodí jako zvíře. Je také velmi zvláštní, že pozůstalí při pohřebních rituálech nepláčou. Pro hinduisty jsou slzy považovány za nečisté.¹³⁴

5.6 Náboženské směry spojené s Gangou

Ganga je posvátnou řekou jak pro příslušníky višnuismu, tak šavaismu. Oba bohové uctívání těmito směry hrají v legendách o řece velkou roli. Višnu Gangou podle legend prostupuje a Šiva se objevuje v mýtech o jejím zrození. Ovšem pro višnuismus je Ganga až druhou nejposvátnější řekou. První je pro něj Jamanu, díky legendě o Kršnovi.¹³⁵

Také pro buddhisty má řeka výjimečný význam. Buddhisté si ji velmi cení a na jejím břehu ukládají tzv. stúpy, což jsou ostatky Buddhy nebo buddhistických mistrů.¹³⁶ Dále se nachází na jejím břehu i významná buddhistická místa, jakým je kupříkladu chrám Mulagandhkuti Vihara v městě Sarnath, kde jsou nástěnné malby zobrazující Buddhův život.¹³⁷ Mimo postoj náboženských skupin k této řece, bych ráda zmínila, z mého pohledu velmi zajímavý přístup indické vlády. Březnu roku 2017 indický soud státu Uttarákhand přiznal posvátným řekám

¹³³ <https://www.national-geographic.cz/clanky/posvatna-ganga-je-pro-vsechny-mrtvolny-nemocne-i-zdrave-muzete-se-i-napit.html>

¹³⁴ <http://www.reflex.cz/clanek/lide-a-zeme/79717/reka-ganga-posvatny-veletok-ocistuje-dusi-i-telo-milionu-hinduistu.html>

¹³⁵ STEVEN, J.R. Skrytá sláva Indie, str. 116

¹³⁶ KOLEKTIV AUTOŮ, Tajemný svět Asie, str. 101

¹³⁷ Encyklopedy olsen 87

Ganga a Jumuna lidská práva. Řeky Ganga a Jamuna a také jejich přítoky prohlásil za právnické osoby se všemi odpovídajícími právy, povinnostmi a odpovědnostmi. Jestliže někdo bude řeky poškozovat, či znečišťovat, bude souzen tak, jako by způsobil újmu člověku. Tento závěr byl rozhodnut po stížnostech některých indických představitelů proti vládě státu Uttarákhand a Uttarpradéš, že nespolupracují s federální vládou při zakládání korporace, která by zřizovala dohled nad ochranou řeky Ganga.¹³⁸

---

¹³⁸ <http://zahranicni.eurozpravy.cz/asie-a-australie/185180-reky-ganga-a-jamuna-ziskaly-stejna-prava-jako-lide/>

6 Buddhismus

Buddhismus je stejně jako hinduismus velmi rozsáhlé učení. Ačkoliv je celosvětově brán jako náboženství, můžeme říci, že je spíše filosofickým systémem.¹³⁹ Více než o bohy se v něm jedná o poznání a životní cestu. Stejně jako hinduismus převzal buddhismus z upanišad myšlenku o karmanickém zákonu a koloběhu životů.¹⁴⁰ Ovšem k reinkarnaci buddhismus přistupuje trošku jinak než hinduismus. Buddhistické učení považuje duchovní složku člověka za soubor prvků tvořících osobnost, nikoliv za samotné jsoouco.¹⁴¹ Jeho zakladatelem byl Siddhártha Gautama (kolem roku 560 př. n. l – kolem roku 480 př. n. l).¹⁴² Gautama za svého života vytvořil čtyři vznešené pravdy a sedmidílnou cestu, které se postupně staly esencí celého buddhismu ve všech jeho následujících směrech. Tyto pravdy, jak sám Buddha říkal, jsou východiskem i závěrem jeho poučení. Východiskem, z důvodu, že jejich poznání je prvním předpokladem k objevení spásné cesty a závěrem, protože jejich pochopením je spásonosná cesta ukončena a člověk dosahuje dokonalého poznání, nirvány.¹⁴³ Buddhistické učení je buddhisty chápáno, jako objektivní, nezávislé na lidské vůli.¹⁴⁴

První vznešená pravda hovoří o existenci utrpení. Vše je utrpením, alespoň v zárodku. A ač by se tato pravda mohla zdát velmi pesimistickou, buddhisté na ní nahlížejí, jako na uvolňující pravdu, která člověka osvobodí od klamných iluzí a nadějí, že je možné se utrpení zcela zbavit běžnými životními praktikami. Dodává člověku víru, že ho lze odstranit, ovšem jinou cestou.¹⁴⁵ Buddha spatřuje utrpení ve všem. Celý život je pro něho utrpení, protože směřuje k jednotě, která nikdy nemůže být naplněna. Trpíme, když nemáme to, po čem toužíme, ale i štěstí pro nás může být utrpení, protože je nestálé.¹⁴⁶ Tato skutečnost všudypřítomné strasti se týká každého člověka, bez ohledu na jeho subjektivní pocity. Lidé mají tendenci vidět ve svém životě dobro, štěstí a lpí na věcech, které podle nich mají pozitivní hodnotu, ovšem netuší, že v jádru těchto věcí je skryto jen další utrpení. Ve světě je neustále přítomno utrpení a nelze mu uniknout přehlížením jej, ani stavěním se k němu, jako ke cnosti. Tato pravda se ovšem netýká jen lidí. Některé buddhistické směry věří v existenci říše bohů, démonů, pretů a i jich se týká podle buddhistické filosofie tato první vznešená

---

¹³⁹ MILTNER, V. Vznik a vývoj buddhismu, str. 147

¹⁴⁰ FIŠER, Z. Buddha, str. 55-60

¹⁴¹ ZBAVITEL, D. Raný indický buddhismus, str. 7-8

¹⁴² FIŠER, Z. Buddha, str. 48-55

¹⁴³ FIŠER, Z. Buddha, str. 63-64

¹⁴⁴ FIŠER, Z. Koncepce nejstaršího buddhismu, str. 15

¹⁴⁵ FIŠER, Z. Buddha, str. 65-70

¹⁴⁶ ČECHOVÁ, Š. Buddha a jeho učení, str. 38

pravda. Z toho jasně vyplývá, že buddhisté nevěří v nic jako v posmrtný přechod do spásného nebe plné blaženosti. Naopak čím má bůh vyšší postavení, tím ve větším blahobytu žije a tím i ve větší nevědomosti, protože nedokáže vidět utrpení, které ho obklopuje a bude mu o to déle trvat, než dojde k poznání. Ačkoliv si prý bohové myslí, že svět řídí, nemají na něho žádný vliv. Svět se řídí svým vlastním řádem skutkové odplaty, jemuž je podřízeno vše živé, i bohové. Podle Buddha je utrpení pravou chutí života. Dodává motivaci usilovat o *něco* lepšího a díky němu je svět v neustálém pohybu.¹⁴⁷

Druhá vznešená pravda hovoří o tom, že utrpení má svůj vznik. O tzv. dvanáctičlenném řetězu utrpení.

„Mnichové, toto pak je vznešená pravda o vzniku utrpení: Je to žízeň, způsobující nová narození, provázená radostí a rozkoší, tu a tam nalézající potěšení, je to žízeň rozkoše, žízeň narození, žízeň rozvoje“¹⁴⁸

Tato žízeň, která je přirovnávána k žádostivosti vzniká, když smysly vnímáme a vjemy rozlišujeme na líbivé a nelíbivé. Lidé jsou řízeny city, lpí na nich a tím vzniká žádostivost a s ním se tvoří karmický popud, aby se znovu narodil. Existují tři typy žádostivosti/tužeb. Smyslová, po existenci a po rozvoji v životě.¹⁴⁹

Třetí vznešená pravda se zabývá zánikem utrpení. Utrpení podle Buddha plně zanikne, když zanikne tato žádostivost. Tím se staneme osvobození, nezávislí a pochopíme, že nic v životě nestojí za úsilí. Je ale potřeba odstranit veškerou žádostivost i žádostivost po životech. Odstraní-li se narození, odstraní se i utrpení.

Čtvrtá vznešená pravda učí, jakou cestou jít ke zrušení utrpení. Každý člověk je strůjcem svého *osudu* a čtvrtá pravda přináší osmidílnou cestu, jako prostředek k odstranění utrpení a dosažení vysvobození z koloběhu životů a k nirváně.¹⁵⁰ *„Ten, kdo odešel dále pryč, mnichové, by neměl upadat do dvou krajností. Do kterých dvou? Do té, která obnáší vášně a potěchu z rozkoší, je bídná, hrubá, prostá, přehnaná a nesměřuje k prospěchu. A do té, která přináší únavu a zemdlenost, je neblahá, přehnaná a nesměřuje ku prospěchu. Mnichové, neupadat do žádné z těchto krajností, to znamená kráčet střední cestou, jak ji vysvětlil Tathagáta, jež vede k poznání, vědění, ke klidu, k vhledu, k procitnutí, k vyvanutí. A jaká je střední stezka jak ji vysvětlil Tathagáta? Je to ušlechtilá osmidílná stezka: správný názor, správné rozhodnutí,*

¹⁴⁷ FIŠER, Z. Buddha, str. 65-70

¹⁴⁸ LESNÝ, V. Buddhismus, str. 81

¹⁴⁹ BUDDHA, Slovo Buddhovo, str. 29-30

¹⁵⁰ WERNER, K. Náboženské tradice Asie, str. 124-130

*správná řeč, správné jednání, správné žití, správné úsilí, správná bdělost, správné soustředění.*¹⁵¹

Buddha neměl potřebu své učení zapisovat. Po jeho smrti jeho bezprostřední žáci vytvořili tříkošový buddhistický kanón Tripitaka obsahující Buddhova slova a slova jeho bezprostředních žáků. Buddhismus klade velký důraz na mravní morálku.¹⁵²

6.1.1 Buddhistická mytologie

Buddhismus, naproti hinduismu, neuctívá stovky různých bohů. Pro buddhisty je Buddha vzorem, klenotem, osobou, která našla recept na překonání strasti a mnohem víc. Není však Bohem, ke kterému by se měli modlit, velebit jej, ani o cokoli žádat. Buddha je naopak tím, kdo nabádá, aby lidé nevěřili ani autoritám, ani tradici, logice, ani snům či vizím. Místo toho věřící skrze své zanechané učení vede k tomu, abychom si ověřovali, jaké činy vedou k jakým výsledkům a drželi se jen toho, co sami rozeznáme jako prospěšné.

Buddha existenci Boha či bohů nepopíral, nicméně je měl jen za vyšší bytosti, které se díky své předchozí dobré karmě dostali do nejvyšších forem existence. I tam se ale jejich dobrá karma pomalu spaluje a jednou je čeká, tak jako všechno a všechny, zánik. Bohy, anděly a jiné vyšší bytosti, Buddha vnímal jako nápomocné, ale pro své učení nerelevantní.¹⁵³

Kolem přelomu letopočtu se sešel Druhý buddhistický koncil a od původního Theravádového buddhismu se odtrhla tzv. Mahajána. Tato větev buddhismu klade důraz na sociální, humánní a soucitný rozměr Buddhova učení a Nirvánu nechce nalézt pouze pro jednotlivce, nýbrž pro všechny žijící bytosti. O těchto směrech si více povíme v kapitole „Theraváda a Mahajána“. Pro tuto kapitolu je ovšem stěžejní zmínit, že v tomto systému je Buddha vnímán jako jeden z Bódhisatvů. V Mahajáně se lidé často k Bódhisatvům modlí a o něco je prosí, proto má Mahajána k pojetí Boha, jak ho známe z Křesťanství nebo Islámu mnohem blíže, než původní Theravádové učení.¹⁵⁴ Z Mahajány vznikla také Vadžrajána, což je tibetský směr složený z propojení původního Bonismu a Lamaismu s Buddhismem. Vadžrajána mluví jak o bozích, tak démonech, andělech apod.¹⁵⁵ Poslední škola, kterou zmíním v souvislosti s bohy v buddhismu, je škola Zen. V Zenu je žák veden k prožívání přítomnosti, která je dostupná a přítomná právě tady a teď. O Bohu se v Zenu nemluví, nijak se nevelebí ani od něj žák nic

¹⁵¹ MILTNER, V. Vznik a vývoj buddhismu, str. 61

¹⁵² ZBAVITEL, D. Raný indický buddhismus, str. 8

¹⁵³ FIŠER, Z. Buddha, str. 41-62

¹⁵⁴ MILTNER, V. Vznik a vývoj buddhismu, str. 168-177

¹⁵⁵ MILTNER, V. Vznik a vývoj buddhismu, str. 316

nežádá. Dá se říct, že v Zenu se koncept Boha ignoruje a dost se tím blíží pojetí v původní Theravádě. Buddhismus se občas označuje za ateistické náboženství, neboť má náboženské projevy a rituály, ale v mnoha školách se na Boha stvořitele neklade žádný důraz, nemluví se o něm nebo je dokonce popírán. Je také možné, že ve starověké Indii si Buddha nemohl dovolit být otevřeným ateistou. Ovšem k této tezi nejsou žádné vědecké důkazy a je pouze polemizující otázkou.¹⁵⁶

Pro Theravádu a Zen tedy platí, že se jedná, jak píše, spíše o filosofickou cestu ukazující směr nežli o náboženství uctívající Boha. U Mahajány a Vadžrajány najdeme jisté zbožšťování Buddha a Bódhisattvů, nicméně ani tam nejsou v pozici nám známého konceptu Boha stvořitele. Český uznávaný indolog V. Miltner ve svém díle *Vznik a vývoj buddhismu* uvádí, že bohové jsou v buddhismu jedním ze šesti stavů existence, kterými jsou nebe, říše lidí, démonů, říše hladových duchů, peklo a říše zvířat.¹⁵⁷ Jak jsem již zmínila, je nevhodné, aby věřící žádali Buddha o zdraví, přání a úspěchy v různých sférách jejich života, proto se často s těmito přáními modlí k bráhmanským a hinduistickým bohům Brahma, Višnu, Šiva a Indra. V některých buddhistických chrámech jsou jim dokonce zasvěceny některé kaple.¹⁵⁸

6.2 Theraváda a Mahajána

Na koncilu, tři měsíce po smrti Buddha, se jeho bezprostřední žáci shodli na přesném znění jeho nauky a zásad, které vepsaly do kanónu Tripitaka. A tak vznikla Theraváda. Theraváda je staré učení, původní forma Buddhismu, též zvaná jako hínajána (Malý vůz). Jejím cílem je vysvobození z koloběhu životů. Miliony jejích příznivců žijí v JV Asii, na Šrí Lance, Thajsku a Laosu.¹⁵⁹ Ovšem jednota nevydržela moc dlouho a brzy na to se začaly objevovat rozdíly ve výkladu Buddhova učení. Velmi náhle po hínajáně se začala vyvíjet Mahajána (Velký vůz). Mahajánský buddhismus vznikl cca v 1. st. našeho letopočtu, ovšem jeho kořeny sahají už k období života Buddha.¹⁶⁰ Mahajána vznikla zřejmě na základě toho, že běžní lidé si přišli příliš vzdálení kajícím se mnichům, bez lidských slabostí, kteří se vzdávají světa za cílem seberozvoje a dosažení nirvány. Mahajánským příslušníkům byl mnohem bližší Buddha, když byl ještě bódhisattvou. Tzv. v době před probuzením. Přišel jim více lidský.¹⁶¹ „*Zatím co*

---

¹⁵⁶ WATERSTONE, R. Duchovní svět Indie,

¹⁵⁷ LESTER, R. Buddhismus- cesta k osvětlení, str. 101

¹⁵⁸ MILTNER, V. Vznik a vývoj buddhismu, str. 130-141

¹⁵⁹ ZBAVITEL, D. Raný indický buddhismus, str. 7-8

¹⁶⁰ MILTNER, V. Vznik a vývoj buddhismu, str. 168-171

¹⁶¹ MILTNER, V. Vznik a vývoj buddhismu, str. 176-177

adept himajánského buddhismu se snaží stát se arhatem, to znamená bytostí, která už neopustí stav nirvány, aby se navrátila do odpornej sansáry, neboli cyklu reinkarnací, adept mahajány touží stát se bódhisattvou, to jest bytostí, která sice dosáhla probuzení, ale obětuje své blaho ve prospěch blaha celého světa, než by se stáhl do nirvány.“¹⁶² Oproti theravádě má mahajána uvolněnější morálku. Například dodržuje jen některá z buddhistických předpisů. Mahajána prohlásila za hlavní cíl spásu všeho lidstva. Přinesla do buddhismu mnoho významných filosofických myšlenek a je jedním z hlavních náboženských směrů S a SV Indie, střední Asie, Číny, Koree a Japonska. Oba směry působily vždy vedle sebe poměrně bez konfliktů. Pravidla každodenního života mnichů theravády a mahajány se téměř neliší.¹⁶³ Pro následující kapitolu, zabývající se posvátným místem, kde Buddha došel k osvícení, jinak řečeno procitnutí, je vhodné zmínit, jaký je liší přístup k procitnutí v těchto směrech. Hínajána má tři druhy procitnutí. Za prvé, do stavu posluchače, za druhé, do stavu buddhy samotáře a za třetí, do stavu dokonalého buddhy (stav dokonalé moudrosti). Mahajána má též tři druhy procitnutí. První je stav sám pro sebe, druhý je stav pro všechny bytosti a třetím stavem je stav dokonalého buddhy.¹⁶⁴

---

¹⁶² ELIADE, M., CULIANU, I. Slovník náboženství, str. 42

¹⁶³ MILTNER, V. Vznik a vývoj buddhismu, str. 168-170

¹⁶⁴ MILTER, V. Malá encyklopedie buddhismu, str. 52

7 Příklad buddhistického, architektonického posvátného místa

„Jsou čtyři místa, Ánando (učedník a bratranec Buddhy), které by zbožný člověk měl navštívit a prohlédnout si je s pocitem obřadné úcty. Jaká to jsou místa? „Zde se narodil Tathágata(Dokonalý)!“ To je jedno místo, které by zbožný člověk měl navštívit a pohlédnout na něj s pocitem obřadné úcty. „Zde Tathágata dosáhl plného, nedosažitelného a nejvyššího osvícení.“ To je, Ánando, místo, které by zbožný poutník měl navštívit a shlédnout s pocitem obřadné úcty. „Zde Tathágata roztočil nedostižné kolo dharmy!“ To je, Ánando, místo, které by zbožný člověk měl navštívit a pohlédnout na něj s pocitem obřadné úcty. „Zde Tathágata odešel do stavu nirvány, v němž neexistuje žádné ulpívání!“ To je, Ánando, místo, které by zbožný člověk měl navštívit a pohlédnout na něj s pocitem obřadné úcty. (...) A skutečně, k těmto místům budou přicházet zbožní mniši a mnišky i laici mužského i ženského pohlaví (...).¹⁶⁵

Důvod, proč zmiňuji tento úryvek z Maháparinibbánasutta je, že posvátná místa, která budu zmiňovat v buddhistické tradici, jsou dvě ze čtyř, které Buddha popisuje jako místa „*která by měl zbožný člověk navštívit.*“ Jako první, se budu věnovat místu, kde „*Tathágata dosáhl plného, nedosažitelného a nejvyššího osvícení.*“. V této kapitole představím tradici architektonických, posvátných míst buddhismu na příkladu chrámu Mahabódhi v Bódhgaja. Stejně tak, jako v oblasti hinduismu jsem si vybrala starobylé místo, abych na něm mohla představit tradici ve své klasické, tradiční podobě. Schéma textu budu mít podobné jako u příkladu hinduistického chrámu, abych posléze mohla tyto dva atributy porovnat a vyvodit závěr jejich podobností a rozdílností.

7.1 Buddhistické chrámy obecně

Buddhismus dlouhá staletí nepotřeboval chrámy. Místo chrámů využíval tzv. stúpy, což byly náhrobky nad ostatky Buddhy a buddhistických světců. Stúpy byly kamenné a skládaly se z podstavce, kopule a nástavby. Buddhistické chrámy se začaly v Indii objevovat až v 4. až 6. stol. Nejstarší z nich se nacházejí v kolébce buddhismu, v severní Indii. Ovšem většina z nich je již dlouhou dobu neudržovaná. Lépe zachované chrámy nalezneme ve východní Indii, kde je buddhismus převládajícím náboženstvím. Stejně jako hinduistické chrámy, mají ty buddhistické směřovaný vchod na východ. Za vstupem se nachází předsíň a za ní hlavní místnost, která bývá naopak větší než u hinduistických chrámů. V této svatyni je postavena

---

¹⁶⁵ Maháparinibbánasutta, Přeložil M. ROZEHNAL, str. 120

Buddhova socha. Tato socha je buď ze zlata, stříbra, mědi nebo kamene. Dále se zde mohou nacházet sochy významných buddhistických osobností. Chrámy jsou zdobeny freskami, reliéfy a malbami zobrazující situace z Buddhova života, z jeho minulých životů či symbolická zvířata.¹⁶⁶

Buddhistické chrámy, naproti například křesťanským budovám, neslouží primárně ke shromažďování věřících na bohoslužby, ale spíše jako svatyně, u kterých se provádějí rituály a akty zbožnosti, dále pak jako relikviáře a klášterní útulky.¹⁶⁷

7.2 Geografická pozice chrámu Mahabódhi a důležité údaje

Chrám se nachází ve státě Bihár, ve městě Bódhgaja. Bódhgaja je tzv. Mekkou buddhistů po celém světě. Město se nachází u řeky Nairandžany, která je přítokem řeky Gangy. Chrám byl postaven mezi 5. až 6. st. Je jedním z nejranějších buddhistických chrámů postavených celých z cihel. Základna budovy má půdorys čtverce o hraně 14,5 metrů, přední stěna chrámu je vysoká kolem 11m, ale obecně je chrám vysoký okolo 50 metrů. Chrám má tvar stúpy.¹⁶⁸

7.2.1 Popis chrámu Mahabodhi

Chrám Mahabódhi se mezi buddhisty říká Chrám Velkého procitnutí. Tento název získal v souvislosti s posvátným stromem, který stojí hned vedle chrámu. Pod jeho předchůdcem měl Buddha dojít k osvícení.¹⁶⁹ Je to místo, kde se princ Siddhartha stal Buddhou. A právě díky této legendě je kolébkou buddhismu. Ke chrámu vede cesta a schodiště. Přední stěna chrámu je postavena v klasickém stylu indických chrámů. Vchod je orientovaný na východ a na severu je zdoben suterénovými výklenky. Nad těmito výklenky se nacházejí obrazy Buddhy, kteří divákům, stejně jako kterákoliv jiná buddhistická ikonografie, pomáhá zažít a zakusit chvilkový, osvícený aspekt jejich mysli. Chrám svým tvarem připomíná pahorek. Základna je širší a do výše se zužuje. Na vrcholku stavby je umístěný vroubkovaný kamenný disk. Samotný chrám má dvě části. Dolní část je využívána na obřady a meditace. Skládá se z předsíně a hlavní svatyně. V hlavní svatyni je umístěna velká, sedící, zlatá socha Buddhy a v každém rohu je malá svatyně, se stojícími sochami Buddhy. Horní část chrámu tvoří stúpa s harmonikou, kde jsou uloženy Buddhovi ostatky. Mahabódhi je tak současně chrámem i

---

¹⁶⁶ MILTNER, V. Vznik a vývoj buddhismu, str. 131-140

¹⁶⁷ KOLEKTIV AUTORŮ, Tajemství starověku, str. 98

¹⁶⁸ www.whc.unesco.org/enlist/1056

¹⁶⁹ MILTNER, V. Vznik a vývoj buddhismu, str. 166

stúpou.¹⁷⁰ Označení *chrám* se používá, kvůli jasnému rozlišení od mnoha stúp v areálu. Kolem chrámu jsou k vidění tesaná zábradlí vysoká kolem dvou metrů. Starší zábradlí jsou z roku 150 př. n. l. Jsou z pískovce a zdobí je rytiny zobrazující příběhy džáták¹⁷¹, život Buddhy, Súrju¹⁷², slunce a mnoho symbolů pocházejících z hinduistického náboženství (Lakšmí, sloni a jiné). Mladší zábradlí z 3. až 6. st. je plně skulptur buddhů, bodhisattvů, lotosů a jiných buddhistických symbolů.¹⁷³ Zábradlí jsou vynikající ukázkou, počátečních sochařských reliéfů z kamene. Novodobá ohradní zeď kolem chrámu a stromu Bódhi obsahuje části původní zdi s pískovcovými prvky.¹⁷⁴

V chrámovém komplexu se nachází sedm míst, kde podle pověstí Buddha po svém osvícení meditoval. Na každém místě strávil v meditaci jeden týden. První týden meditoval u stromu Bodhi, kde zároveň získal své osvícení.¹⁷⁵ Vedle něho je postavený Diamantový trůn, který je vyroben z leštěného pískovce. Dříve byla jeho deska zdobena drahokamy.¹⁷⁶ Tento trůn nechal postavit ve 3. st. král Ašoka. Druhý týden strávil v malé svatyni jménem Animesha Lochana Chaitya, což je patnácti metrová vysoká stavba, kde podle legendy prošel v meditaci vesmírem a třikrát navštívil tři tisíce. Týden tu stál ve vzpřímené poloze, jako symbol pozice stromu Bodhi s nehybnými očima. V této pozici stojí nyní v Animesha Lochana Chaitya Buddhova socha. Třetí týden meditoval na vyvýšené plošině Cancamana s lotosovými květy. Tyto květy značí místa, kde se Buddha dotýkal země. Čtvrtý týden meditoval v domě zvaný Ratanaghara na SZ straně od chrámu. V meditaci zde údajně prošel od východního k západnímu moři. Sloup Ajapala Nigrodha symbolizuje strom, pod kterým Buddha meditoval pátý týden. Předposlední týden meditoval u jezera Muchalinda Sarovar. Poslední, sedmý týden strávil u stromu Rajayatna, předchůdce stromu rostoucího na jižní straně chrámu. Právě v tomto týdnu na tomto místě získal Buddha své první poddané. Kromě těchto významných míst se v komplexu ještě nachází meditační park na JV straně od chrámu. Je nový, vlastní dva obrovské meditační zvony a dvě krásné vodní fontány umístěné vedle lotosového rybníka.¹⁷⁷

---

¹⁷⁰ www.whc.unesco.org/enlist/1056

¹⁷¹ Džátá je indické označení pro legendovité příběhy z dřívějších životů Buddhových. Viz heslo „Buddhismus“ in Ottův slovník naučný - 1.díl.

¹⁷² Súrju je staroindické označení pro boha Slunce. Viz heslo „Súrja“ in Ottův slovník naučný 24.díl,

¹⁷³ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 61-75

¹⁷⁴ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 57

¹⁷⁵ <http://www.bodhgayatemple.com/?pg=premises>

¹⁷⁶ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 46

¹⁷⁷ <http://www.bodhgayatemple.com/?pg=premises>

Dále je v komplexu k vidění malá svatyně se stojícím Buddhou a jeho stopami vytesanými do černého kamene. Je zde několik stúp s ostatky patřící králům, princům, šlechticům i *prostým lidem*. Podle postavení zemřelého je stúpa zdobena.¹⁷⁸

7.2.2 Božství a legendy v chrámu Mahabódhi

Na rozdíl od hinduistického Kailashanáthova chrámu, chrám Mahabódhi není plný soch znázorňujících božstva v různých podobách, vztazích a situacích. Chrám je zasvěcený Buddhovi, jeho životu a učení. Buddha, jak jsme již zmínili v kapitole „Budhistická mytologie“, není bůh ani anděl, je pánem a rádcem všech bytostí. „*Záslužné činy, čistota, moudrost a laskavost z něj rovněž činí zdroj síly pro všechny, kdo potřebují pomoci.*“¹⁷⁹

Ačkoliv chrám neuctívá téměř žádná božstva, neznamená to, že je ochuzen o legendy a mystické příběhy. Jedna z legend vypráví, že Gautama žil 6 let životem askety. Po 6ti letech si uvědomil, že takhle osvícení nedosáhne a vydal se v stopách předchozích buddhů, do Bódhgaje. Doputoval až ke stromu Bódhi a sedl si pod něj do stínu, na místo, kde se nyní nachází Diamantový trůn.¹⁸⁰ Žena Sudžáta, která se častokrát pod tímto stromem modlívala, zrovna ke stromu přicházela, aby mu poděkovala za to, že její život obohatil manželem a synem. Přinesla mu jako dar dát čerstvé jídlo. Pod ním ovšem našla hladového Gautumu. Věříc, že je duchem stromu, mu jídlo darovala. Ten jídlo přijal a v noci opět usedl pod strom. Zapřísáhl se, že z meditace nevstane, dokud nedosáhne nejvyšší, úplné moudrosti.¹⁸¹ „*Zde, na tomto místě, se může mé tělo scvrknout. Má kůže, mé kosti, mé maso se mohou rozpadnout, ale mé tělo se nechce hnout z tohoto pravého místa, dokud nedosáhne osvícení, jakkoli obtížné je ho dosáhnout v průběhu mnoha kalp.*“ - *Voice of Buddha*¹⁸² Z jeho těla při meditaci vycházelo zářivé světlo, které osvětlovalo vesmír a vábilo všechny tvory. To se ovšem nelíbilo démonu Márovi, bohu zmaru a smrti se svým vojskem démonů, kteří se ho snažili odradit od jeho záměru dosažení nirvány.¹⁸³ Křik a rachot se nesl tisíce mil daleko. Mára usedl na slona, pět set mil vysokého a v tu chvíli mu vyrostlo z těla tisíc paží, načež v každé z nich držel jinou zbraň. Nejprve sváděl Buddhu půvabnými ženami, majetkem a mocí. Když to s Buddhou ani nehnulo, seslal na něj déšť, mouchy, vítr, a žhavé kamení. A však nic z toho

¹⁷⁸ www.whc.unesco.org/enlist/1056

¹⁷⁹ LESTER, R. Buddhismus- cesta k osvícení, str. 79

¹⁸⁰ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 34

¹⁸¹ LESTER, R. Buddhismus- cesta k osvícení, str. 85

¹⁸² VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 34

¹⁸³ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 35

nedopadlo na jeho tělo. Buddhova čistota je ještě ve vzduchu proměnila na květiny. Zoufalý Mára už nevěděl, kudy kam a tak se mu začal vysmívat, že i kdyby osvícení dosáhl, nebude mít u toho žádného svědka. Buddha se dotkl země a poprosil ji, aby mu byla svědkem. Spustilo se zemětřesení, kterým mu země dala najevo, že je jeho svědkem. Démoni se lekli a poraženě utekli.¹⁸⁴ Buddha při úplňku v měsíci Dvou větví (přelom dubna-května) dosáhl osvícení (tzv. procitnutí)¹⁸⁵ a to ve třech krocích. Nejdříve se mu ukázaly jeho předchozí životy a pronikl do křehkosti bytí. Následně objevil příčiny utrpení a pocítil řetězec koloběhu životů a smrti. V poslední kroku pochopil zákon karmy a dharmy.¹⁸⁶

Další legenda se pojí konkrétně se stromem Bódhi. Traduje se, že král Ašoka nechal strom porazit a jeho dřevo dal mnichovi na ohnivé obřady. K jeho překvapení z popelu stromu začal vyrůstat nový strom. Tento jev krále tak ohromil, že šel na místo poraženého stromu a nalil na něj obětní mléko. Do rána zde vyrostl jako zázrakem strom nový.¹⁸⁷ Ašokova dcera podle jiné legendy odvezla odřezek ze stromu na Srí Lanku, kde ho cejlonský král zasadil, což probudilo na Srí Lance sílu dharmy.¹⁸⁸ Pověst spojená s jezerem Muchalina Sarovar vypráví příběh o králi hadů Muchalinda. Když se zde Buddha v šestém týdnu oddával meditaci, rozpoutala se hrozivá bouře a víchř. Král jezera Muchalinda a vůdce hadů vystoupil ze svého sídla, sedmkrát se obtočil kolem něj, rozprostřel nad ním svou kápi a ochraňoval meditujícího Buddhu před deštěm a větrem, než bouře neskončila.¹⁸⁹ Zajímavá pověst se pojí i s místem sedmého týdne meditace. U stromu Rajayatna se měl Buddha náhodou setkat s dvěma kupci. Kupci nabídli Buddhovi med a placky a ten jim za jejich štědrost měl pronést svou první předpověď. Pověděl jim, že se z nich jednou stanou plně osvícení buddhové a daroval jim ústřížky svých vlasů a nehtů. Kupci je odnesli do své země a uložili do stúp pro další generace.¹⁹⁰

7.2.3 Symboly v chrámu Mahabódhi

Chrám Mahabódji je považován za „most“ do sféry duchovní spásy.¹⁹¹ Uvnitř něho se nachází velká zlatá socha Buddha. Je samozřejmé, co tato socha má symbolizovat, ale ne

---

¹⁸⁴ LESTER, R. Buddhismus- cesta k osvícení, str. 86

¹⁸⁵ MILTER, V. Malá encyklopedie buddhismu, str. 52

¹⁸⁶ WATERSTONE, R. Duchovní svět Indie, str. 33

¹⁸⁷ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 37

¹⁸⁸ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 36-37

¹⁸⁹ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 50

¹⁹⁰ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 36-37

¹⁹¹ WATERSTONE, R. Duchovní svět Indie, str.166

každý ví, že i její pozice má určitý význam. Buddha je vytesán s pravou rukou ukazující k zemi a s prsty téměř dotýkajícími se půdy. Tato pozice symbolizuje okamžik z legendy, jak se démon Mára snažil zlákat Buddhu.¹⁹² Je to jedna z nejčastějších pozic, ve kterých je Buddha vypodobňován. Další pozicí, kterou socha Buddhy zaujímá například na stěnách chrámu, nebo ve čtyřech koutech svatyně, je pozice abhaya mudra. Je to gesto zvednuté pravé ruky se vzpřímenými prsty a ukazující vnitřní stranu dlaně. Ruka je většinou držena ve výši srdce. Toto gesto symbolizuje uklidnění, bezpečí a ochranu před všemi strachy, kterou Buddha svým věřícím poskytuje.¹⁹³ Pozice, která je v areálu dále k vidění je dharmachakra. Má připomínat Buddhovo první kázání v Antilopím háji. Tři prsty pravé ruky jsou při ní symbolem třech směrů raného buddhismu. Tři prsty na levé ruce představují tři možnosti. Dlaň pravé ruky je znakem Buddhova učení a dlaň levé, moudrosti.¹⁹⁴ Čtvrtou významnou mudrou¹⁹⁵, kterou lze spatřit na sochách u vchodu do chrámu, je varada mudra. Ta symbolizuje, že mudra svým věřícím dává největší dar osvícení.¹⁹⁶ Mudru, kterou nezaujímají sochy, ale věřící, je gesto añdžali mudra. Gesto sepjatých rukou, které věřící zaujímají u soch, svatých obrazů a předmětů je gesto úcty a obdivu. Je jedním z nejstarších indických mudr. Je buď pozdravné, nebo prosebné.¹⁹⁷ Znaménko mezi oči nám značí, zda má socha představovat bódhisattvu nebo Buddhu. Sochy bodhisattvů a socha Táry, matky soucitu, mají ve tváři štědrost a úsměv. Většina jich je posazena na lotosovém trůnu. Tato pozice má být znakem jejich připravenosti pomoci komukoliv, kdo postrádá zdraví a lásku.¹⁹⁸ Socha Vadžrassathy, která drží v rukách rituální předmět v podobě blesku a zvonek představuje požehnání, harmonii, osvícenskou moudrost a soucit.¹⁹⁹ Chrátová ikonografie vykresluje Buddhu i v jeho zvířecích podobách z minulých životů.²⁰⁰

Květy, které se často darují sochám, stromu Bódhi, ale i k jiným uctívaným předmětům, symbolizují pomíjivost přírody. Lotosové květy, kterých je v chrátovém komplexu plno, ať už u Cancamana, kde označují místa, kde se Buddha dotkl země, u Lotosového jezírka či

---

¹⁹² KOLEKTIV AUTOŮ, Tajemný svět Asie, str. 95

¹⁹³ KOLEKTIV AUTOŮ, Tajemný svět Asie, str. 82

¹⁹⁴ BEER, R. Symboly tibetského buddhismu, str. 231-232

¹⁹⁵ Mudra- Buddhistická a hinduistická gesta, zejména deset způsobů sejetí rukou symbolická (SALAJKA, M. Slovník náboženských a teologických symbolů a pojmů, str. 59)

¹⁹⁶ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 60

¹⁹⁷ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 234

¹⁹⁸ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 50

¹⁹⁹ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 60

²⁰⁰ KOLEKTIV AUTORŮ, Tajemství starověku, str. 82

jinde. Obecně jsou lotosové květy v buddhismu symbolem Buddhy.²⁰¹ Tak, jako lotosový květ vzniká z vody, ale po dosažení hladiny už jí není ovlivňován, tak Buddha se zrodil ze světa, ale po dosažení nirvány už ho svět neovlivňuje.²⁰² Je také symbolem spásy, čistoty, zřeknutí se a buddhisté mu přisuzují božský původ.²⁰³ Zvony nacházející se v meditačním parku značí ženský princip dokonalé moudrosti, která přináší prázdnotu. Zvonení je zvukem prázdnoty.²⁰⁴

V chrámovém komplexu se nachází mnoho míst, které jsou také určitým symbolem. Například strom Bódhi je symbolem předešlého stromu, který na tomto místě stál za života Buddhy a pod kterým podle legend došel k velkému osvícení. Tento strom značí střed, okolo kterého se nepřetržitě otáčí kolo času, života a smrti. Poslední předchůdce tohoto stromu zanikl roku 1876.²⁰⁵ Bódhi se řadí do skupiny fikusů a jeho rostlinný název je *ficus religion*. V Indii je nazýván smokvoň posvátná.²⁰⁶ Dalším takovým místem je sloup Ajapala Nigrodha, který jsem již zmínila v předchozí kapitole. Sloup symbolizuje strom, který tu stál kdysi a pod kterým Buddha meditoval. Také se traduje, že zde Buddha stvořil svou rozpravu o rovnosti lidstva.²⁰⁷ Stúpa je symbolem mysli Buddhy. „Každá její část představuje konkrétní aspekt cesty k osvícení“²⁰⁸

7.2.4 Rituály prováděné v chrámu Mahabódhi

V raném buddhismu se nepraktikovaly žádné zvláštní rituály. Buddha žádné nezavedl, mniši je zřejmě nepotřebovali a věřící se mohli zúčastnit jakéhokoliv z mnoha hinduistických.²⁰⁹ Rituální tradice se vytvářela pozvolna po Buddhově smrti. Věřící si před vstupem do chrámu, či svatyně s Buddhovými obrazy a ostatky, zouvají své obutí.²¹⁰ V chrámu Mahabódhi probíhá každodenní uctívání tohoto místa a sochy Buddhy. Věřící tuto úctu projevují způsoby jako „*poklonou se sepjatýma rukama, poklonou až na zem, obcházením nalevo pravým bokem* (pravá strana je považována za mužskou stranu), *darováním obětí* (květy, masti, voňavky apod.), *zažítáním kahánek a čoudivých tyčinek, zavěšováním korouhviček a praporků,*

---

²⁰¹ ZBAVITEL, D. Raný indický buddhismus, str. 7-8

²⁰² LESTER, R. Buddhismus- cesta k osvícení, str. 80

²⁰³ BEER, R. Symboly tibetského buddhismu, str. 181

²⁰⁴ BEER, R. Symboly tibetského buddhismu, str. 109

²⁰⁵ KOLEKTIV AUTOŮ, Tajemný svět Asie, str. 96-100

²⁰⁶ BUDDHADÁSA, B. Prázdnota v srdci stromu osvícení, str. 135

²⁰⁷ www.whc.unesco.org/en/list/10156

²⁰⁸ BEER, R. Symboly tibetského buddhismu, str. 197

²⁰⁹ MILTNER, V. Vznik a vývoj buddhismu, str. 130

²¹⁰ KEENE, M. Světová náboženství, str. 78

*provozováním hudby, zpěvu a tance.*²¹¹ Zde si můžeme všimnout podobnosti s uctíváním božstev v hinduismu.²¹² V kleče prokazují úctu theravádští buddhisté a ve stoje tibetští buddhisté.²¹³ Rituál uctívání je jedním s kroků na cestě k osvícení. Obětní dary u sochy Buddhy se liší podle toho, jakého Buddhu věřící zrovna oslovuje. Mezi nejčastější obětní dary patří květiny. Dále se daruje světlo, prostřednictvím svícnů a lamp, aby narušilo tmu. Kadidlo věřící obětovávají jako připomínku, že vůně Buddhova učení bude vonět na vždy. Mahajánští věřící praktikují sedmero obětování v podobě sedmi mís.²¹⁴ Každé ráno je na oltáři připraveno sedm misek. První miska poskytuje vodu na pití, druhá na umytí nohou a třetí je naplněna obětními květinami. Ve čtvrté misce hoří sang, který má přilákat božstva. Pátá v sobě ukrývá olej a funguje jako lampa symbolizující světlo moudrosti. Šestá miska poskytuje ovoněnou vodu na umytí obličeje a hrudi a poslední obsahuje lahůdky. Misky jsou tradičně vyrobeny z bronzu, mosazi nebo stříbra a jsou zdobeny zlatem, stříbrem a ornamenty pro štěstí. V některých buddhistických směrech jsou plněny pouze vodou a symbolizují sedm způsobů očištění. Těmi jsou: obětování, poklona, požádání buddhů o učení, věnování zásluh všem bytostem, uvědomění si nesprávných činů, oslavení dobrých skutků a požádání buddhů, aby zůstali na tomto světě. Misky se obětovávají za vyslovování posvátných slabik óm, a, búm. Mezi jejich umístěním má být mezera ve velikosti semena ječmene. Jestliže je mezera moc velká, znamená to, že se obětující příliš vzdálil svému učiteli, když se misky dotýkají, značí to jeho duševně těžkopádný. I jejich objem má svůj význam. Misky mají být naplněny až po okraj. Je-li v miskách málo vody, značí to úpadek sanghy. Dojde-li k přelití, signalizuje to etické pochybení.²¹⁵

*„Ti, co se zúčastní rituálu, jsou pouze integrální a symbolickou součástí procesu, nežli kongregací.“*²¹⁶ Ačkoliv buddhistické rituály může provádět každý, jeho pravé pochopení přichází až s praxí. Jeho součástí je usměrňování pocitů. Mnichové nesmějí vlastnit téměř žádné zbožné statky, takže neprovádějí rituály s dary. Jejich jednou z rituálních činností je starost o sochu Buddhy, kterou pravidelně omývají, voní, mažou mastmi a otírají látkami. Dále v chrámu probíhají obětní rituály, jakými jsou například úklid a odnášení odpadků z posvátného místa. I tyto činnosti buddhisté považují za obětní rituál.

---

²¹¹ MILTNER, V. Vznik a vývoj buddhismu, str. 136

²¹² MILTNER, V. Vznik a vývoj buddhismu, str. 130-142

²¹³ KEENE, M. Světová náboženství, str. 78

²¹⁴ KEENE, M. Světová náboženství, str. 79

²¹⁵ BEER, R. Symboly tibetského buddhismu, str. 76-78

²¹⁶ KOLEKTIV AUTORŮ, Tajemství starověku, str. 96-97

Chrámem každodenně znějí posvátné písně (dokonce 3krát denně), probíhá čtení ze svatých knih a lidé se modlí za očistění od jejich hříchů. Na začátcích bohoslužeb se rozsvěčují lampy a svíce jako symbol osvětlení. Při mahajánské bohoslužbě, se darované potraviny snědí, což dělá z bohoslužby náboženskou hostinu.²¹⁷ Dalším rituálem je tzv. hledání útočiště. V průběhu rituálu se uctívají tři aspekty triratny. Buddha, dharmu²¹⁸ a sangha (náboženská obec). Tzv. Tři klenoty buddhismu. Každý buddhistický věřící by měl Buddhu přijmout za svého rádce, jím nalezenou Dharmu za svou cestu a Sanghu za komunitu, jež mu na jeho duchovní cestě bude nápomocná. Nejdříve si věřící lehají nebo uklání k zemi a hledají útočiště u Buddhy, aby je ochránil od strastí. Dále u dharmy, aby jim poskytl útočiště, které je ochrání před koloběhem života a smrti. Jestliže věřící dosáhne pochopení cesty, začne se postupně zbavovat vazeb spojených s koloběhem života a smrti (sansáry), nežli je odhodí úplně. Hledáním útočiště u sanghy (buddhistické mnišské obce) je společné hledání cesty a dodávání si navzájem v komunitě odhodlání a víru. Tento poslední bod patří spíše do mahajánské tradice. Skrze triatnu se z člověka stává laický buddhista, který musí přijmout a dodržovat buddhistické předpisy, tzv. patero základních Buddhových cností.²¹⁹

V chrámu se každodenně pořádá rituální čtení buddhistických předpisů ze sikkhapadáni. Těchto 5 základních předpisů (panča-sila) zní:

1. Využívám pravidla výcviku, abych se zdržel zabíjení (*Pāṇātipātā veramaṇī sikkhāpadam samādiyāmi.*)
2. Využívám pravidla tréninku, abych se zdržel přijímání toho, co mi není dáno. (*Adinnādānā veramaṇī sikkhāpadam samādiyāmi.*)
3. Uplatňuji pravidlo cvičení, aby se zabránilo sexuálnímu zneužití. (*Kāmesumicchācāra veramaṇī sikkhāpadam samādiyāmi.*)
4. Využívám pravidla výcviku, abych se zdržel falešné řeči. (*Musāvādā veramaṇī sikkhāpadam samādiyāmi*)
5. Přijímám příslib, abych se zdržel opojných nápojů a drog, které vedou k nedbalosti. (*Surāmerayamajjapamādaṭṭhānā veramaṇī sikkhāpadam samādiyāmi*)²²⁰

Co se týká bodu 3., o sexuálním životě, mahajánsští věřící nehlásají sexuální abstinenci, zřikají se pouze nevhodného a nemanželského sexu.

²¹⁷ KOLEKTIV AUTORŮ, Tajemství starověku, str. 96-97

²¹⁸ Dharma je hinduistický a buddhistický pojem, označující kosmický zákon určující etické chování člověka. Viz heslo „Dharma“ in SALAJKA, M. Slovník náboženských a teologických symbolů a pojmů,

²¹⁹ MILTNER, V. Vznik a vývoj buddhismu, 100-101

²²⁰ <http://www.mahabodhi.com/Chanting.pdf>

Buddhisté také praktikují zpovědi, ovšem ne ve smyslu ulehčení od břemene hříchů, nýbrž jako cestu k vyrovnání se s vlastními chybami.²²¹ V chrámovém komplexu se nachází stúpa s Buddhovými ostatky, jejímž uctíváním věřící věří, že získávají nadpřirozenou ochranu a podporu na své cestě.²²² V meditačním parku se provádějí několikrát denně hromadné meditace.

Kromě každodenních rituálů se v chrámu slaví také významné svátky. Jedním takovým je Buddha Jayanti, 22. května, den narození Buddha. V tento den je chrám krásně zdoben, ke stromu Bodhi se dávají květiny, vlajky a jsou okolo něj rozsvěcovány svíce. Mléko a vůně jsou rozstříkovány na jeho kořeny. Věřící oslavují Buddhův život a všechny jeho úspěchy.²²³ V říjnu se koná svátek Kathina. Přichází po tříměsíční meditační praxi, kdy theravádští mniši neopouštějí své kláštery. Je znakem konce období dešťů.²²⁴ Mniši pořádají v chámech obřad, při kterém žádají ostatní mnichy o odpuštění, jestliže je někdy urazili. Věřící v tento den děkují buddhistickým mnichům za jejich služby Buddhovi. Přinášejí jim do chrámu šaty a jiné praktické dárky jako poděkování.²²⁵ Svátek Vesákh, tzv. Buddhův den, je oslavou Buddhova narození, osvětlení a smrti. I při tomto svátku nosí věřící do chrámu mnichům své dary, například jídlo. Modlí se, zpívají a v hojném množství zapalují svíčky a rozsvěcují lampy, jako znak Buddhova osvětlení. Tento svátek vychází tento rok na datum 29.5.²²⁶

*„Lampu, která září pevným plamenem a ničí temnotu, přináším v oběť vpravdě osvětlené lampě světu. Kouř plný vůně přináším v oběť jedinému, hodnému jej přijmout“*²²⁷ Tak zní v překladu část modlitby k svátku Vesakh. Při dni Upasátha, dni půstu, je zvykem kromě půstu, nosit sváteční oděv (bílé roucho), dlouze meditovat a plnit desatero předpisů, které budou věřícím k dobru při dalších reinkarnacích.²²⁸ Jako poslední svátek bych ráda zmínila svátek, který je propojený konkrétně s tímto místem, víc než kterýkoliv jiný. Tím svátkem je Den Bódhi. Je to svátek, při kterém si věřící připomínají, jak Buddha došel k osvětlení u stromu Bódhi.

---

²²¹ KOLEKTIV AUTORŮ, Tajemství starověku, str. 97

²²² MILTNER, V. Vznik a vývoj buddhismu, str. 130-142

²²³ www.dgreetings.com/buddhajayanti/budha-jayanti-festival.html

²²⁴ <http://www.hks.re/wiki/doku.php?id=2017:buddhismus2>

²²⁵ www.en.wikipedia.org/wiki/Kathina

²²⁶ <http://www.hks.re/wiki/doku.php?id=2017:buddhismus2>

²²⁷ KOLEKTIV AUTORŮ, Tajemství starověku, str. 82

²²⁸ KOLEKTIV AUTORŮ, Tajemství starověku, str. 82-83

Ke chrámu Mahabodhi každoročně pořádají pouť tisíce buddhistů z celého světa. Je to jedno z nejnavštěvovanějších, buddhistických, posvátných míst.²²⁹ Poutníci se modlí pod stromem Bódhi o požehnání pro své domovy a kláštery.²³⁰ Všechny buddhistické rituály jsou krůčky na cestě k dosažení osvícení, nejvyšší prázdnoty mysli a nirvány²³¹

7.2.5 Změna místa v průběhu času

Díky mnoha zápiskům mistrů, kteří po staletí putovali na toto místo, máme naproti předešlým posvátným místům mnoho informací, jak se chrám a jeho okolí v průběhu času měnil. Zprvu je důležité zmínit, že chrámu Mahabódhi předcházela nejprve chrám jiný, který nechal postavit ve 3. st. př. n. l. král Ašoka. Za jeho vlády byl zde vysazen nový strom Bódhi a několik stúp. Jedna stúpa znázorňovala místo, kde Buddha přijal od ženy jídlo, druhá místo, kde podle báje těsně před osvícením vyletělo hejno salašníků a třetí tam, kde se démon Mára snažil Buddhu svést z cesty. V neposlední řadě stály stúpy tam, kde Brahma žádal Buddhu o šíření nauky.²³² Ve 3. st. n. l. okolo stromu Bódhi byla vystavěna kamenná zeď se sto osmi schránkami se svatými obrázky na ochranu proti slonům a záplavám z řeky. V tomto století také byla postavená hráz z velkých kamenných bloků s reliéfy obrazů Buddhy okolo východní zdi.²³³ Mezi 5. až 6. st. tu byl vybudován stávající chrám Mahabódhi.²³⁴ Poutní záznamy ze 7. st. nám dávají zprávu o tom, že chrámové zdi v té době byly velmi zdobené, postavené z mramorových cihel a obložené vápencem. V nikách byly uloženy zlaté sochy a dveře, okna a sloupy byly zdobeny zlatým a stříbrným lemováním. Dále posety perlami a drahokamy. Chrámový komplex měl v té době čtyři vstupy. Hlavní brána byla nasměrovaná na východ a stály u ní v komorových výklencích třímetrové sochy ze stříbra. Komory byly ve dne v noci osvětlovány.²³⁵ Jižní brána ústila na rozkvetlý břeh, severní směřovala na pozemek klášterního komplexu Mahabódhi vihára a západní vchod byl uzavřen. Strom v té době obklopovala šesti metrová cihlová zeď. Měla půdorys obdélníku a prostor kolem ní byl vysázen vzácnými stromy.²³⁶ Muchilindovo jezírko obklopoval hustý háj a na jeho západní straně stál klášter vlastnící sochu v podobě vyhublého bódhisattvy. Tato doba byla pro chrám

---

²²⁹ MILTNER, V. Vznik a vývoj buddhismu, str. 130-142

²³⁰ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 36-37

²³¹ KOLEKTIV AUTOŮ, Tajemný svět Asie, str. 96-97

²³² VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 40

²³³ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 38

²³⁴ www.whc.unesco.org/en/list/1056

²³⁵ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 44

²³⁶ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 40-42

Mahabódhi významná i z důvodu sochařské výzdoby. Začalo se objevovat znázorňování kosmických buddhů, ochranných božstev a bodhisattvů. Už v 7. st. se zde dodržoval svátek Kathina. Každoročně se tu scházelo tisíce mnichů, kteří dnem i nocí rozhazovali květy, zpívali a zapalovali kadidla. V 8. až 11. st. byl Mahabódhi centrem učení a buddhistického náboženství. Shromažďovali se zde mniši, učitelé a mistři z různých buddhistických tradic z celé Asie. Například mistři atijógy, mahajány, sútry, tantry, nálandy a mniši sidhové tradice, mantrajány a tradice Kagju. V 10. st. vznikla velká socha Buddhy v hlavní svatyni.

Situace se začala horšit roku 1034, kdy muslimský kmen začal pronikat do Indie, převážně k oblastem okolo řeky Gangy. Roku 1086 se bikhš²³⁷ Varádasí Naik pokusil o rekonstrukci chrámu. Roku 1144 byl chrám Mahabódhi ještě stále silným centrem. Ovšem roku 1158 muslimské vojsko poprvé proniklo do areálu.²³⁸ Hlavní socha roku 1234 byla zazděna, aby se ochránila před nájezdy vojsk. I v takto nebezpečné situaci tu zůstalo tři sta bhikšuu, aby pečovalo o chrám. Někdy v letech 1158- 1590 byl chrám poničen. Ačkoliv je Indie kolébkou buddhismu, v 13. až 18 st. v ní nastal jeho paradoxní ústup, až téměř zánik. Buddhistická sídla byla opuštěná a díky tomu neudržovaná a zanedbaná. Celých 5 st. byl chrám Mahabódhi nepoužívaný a chátral. V mnoha asijských zemích, jako například v Thajsku a Barmě vznikaly památníky na jeho počest. Roku 1812 byl chrám velmi zpustlý a hrozilo mu, že se z něj stane zřícenina. Neměl boční věže, niky byly prázdné a okolní prostor byl zaplavený bahnem. Východní průčelí bylo kompletně zhroutil. V 80. letech 19 st. se ho ujala britská vláda, a pod vedením britského archeologa A. Cunnighama a indického archeologa Lil Mitra, ho roku 1883 začala renovovat.²³⁹ Mnoho buddhistů si ovšem stěžovalo, že se při renovaci nedrží původního stylu chrámu. Britská vláda ho následně předala na starost příslušníkům hinduistické tradice.²⁴⁰ a ta chrám začala přetvářet na Šivovu svatyni. Odstranila buddhistické sochy, výzdobu a snažila se z něj co nejvíce odstranit ducha buddhismu. Buddhova hlavní socha byla dokonce přeměněna na hinduistické božstvo. Po tom, co se spisovatel Edwin Arnold (např. dílo *Ligh of Asia*) vrátil do Velké Británie z cesty z Mahabodhi, začal apelovat na britskou vládu, aby navrátila chrám buddhistům.²⁴¹ Roku 1945 Indie získala nezávislost a problém chrámu Mahabódhi začali řešit Indové. Až roku 1956 byl chrám konečně uznán za

---

²³⁷ Z akademického hlediska pojem Bhikšu je určitými osobami interpretován jako kající, žebravý mnich. Viz heslo „Bhikh“ in OTTO, R. *Ottův slovník naučný*, 24.díl,

²³⁸ VÁŇA, M. *Posvátná místa buddhismu*, str. 48- 57

²³⁹ www.mahabodhi.com

²⁴⁰ KOLEKTIV AUTOŮ, *Tajemný svět Asie*, str. 98-100

²⁴¹ VÁŇA, M. *Posvátná místa buddhismu*, str. 52-54

buddhické posvátné místo.²⁴² Roku 1953 se rozšiřoval prostor, sochy se vrátily na svá původní místa, v dalších letech se z komplexu odstranili chatrče a zavedla se do něho elektřina. Byly vytvořeny vnější i vnitřní okružní stezky a obnoveno Lotosové jezírko. Od té doby chrám opět vzkvétal a je tomu tak až dodnes. V 80 letech zde Dalajláma vedl velký obřad a v 90 letech se zde sešli mniši ze školy Ningma (jedné ze čtyřech škol tibetského buddhismu) z šesti zemí, aby zde vykonaly Velké aspirační modlitby za světový mír.²⁴³ Ačkoliv chrám prošel několika rekonstrukcemi a opravami, podoba chrámu se téměř nezměnila. Navazuje na původní podobu. Roku 2002 byl UNESCEM prohlášen za světové kulturní dědictví.²⁴⁴ Toto místo je posvátné jak pro mahajánskou tradici, tak pro theravádskou.²⁴⁵

---

²⁴² www.mahabodhi.com

²⁴³ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 52-56

²⁴⁴ www.mahabodhi.com

²⁴⁵ www.whc.unesco.org/enlist/1056

8 Příklad buddhistického, přírodního posvátného místa

„Zde Tathágata roztočil nedostižné kolo dharmy!“ *To je, Ánando, místo, které by zbožný člověk měl navštívit a pohlédnout na něj s pocitem obřadné úcty.* Jako poslední místo jsem si zvolila Antilopí háj v Sarnáthu. Je to příklad přírodního, buddhistického místa s posvátnou povahou. Druhé ze čtyř nejvýznamnějších buddhistických poutí. Je o něm obecně známo, že zde Buddha pronesl svou první nauku. Co ale bylo jejím obsahem? A jak toto místo vzniklo a měnilo se v čase?

8.1 Geografická pozice

Toto významné místo se nachází ve státě Uttarpradeš, městě Sánathu. Sarnáth leží pouze 10km od, již v práci zmíněného, města Varanasi. Buddha toto město navštívil, při svém putování z města Bódhgaja, kde nastalo jeho osvícení.²⁴⁶ Historie tohoto posvátného místa sahá až do roku 528 př. n. l. a popud k jeho postavení dal jarákský král Benaras.

8.2 Popis Antilopího háje a jeho bezprostředního okolí

Při vyhledávání informací ohledně tohoto tématu jsem narazila na jeden zádrhel, který mi bádání lehce znesnadnil. Tímto zádrhelem je nejednotný název tohoto parku. R. Witerstone v díle *Duchovní svět Indie* toto místo nazývá „gazelí háj“ V mém zdroji *Tajemství Asie* kolektiv autorů používá pojem „gazelí park“. Autor Zotz v knize *Buddha* nazývá místo, stejně jako M. Váňa v *Posvátných místech buddhismu* „antilopí háj“. R. Lester volí slovní spojení „les v Banarásu“ a Eliade v knize *Buddhismus* nespécifikuje místo, pouze užívá název města „Banáras“, což je dřívější označení města Varanasi. V *Encyclopedia of sacred places* kolektiv autorů užívá označení „deer park“, v překladu „jelení park“. Tento název je v dnešní době obecně užíván v průvodcích, na oficiální webové stránce parku i v navigačních programech. Já osobně pro tuto práci budu používat termín *Antilopí háj* z důvodu, že je to zřejmě původní název, poněvadž se vyskytuje v raných buddhistických textech.

„Zachovej si v mysli tento nejkrásnější les, pojmenovaný velkými ršii, kde jednadevadesát tisíc kóti buddhů kdysi roztočilo kolo. Toto místo je bez konkurence, dokonale klidné, vybízí ke kontemplaci, vždy navštěvováno antilopami. V této nejkrásnější oboře, již jméno dali ršiové, chci roztočit posvátné kolo.“²⁴⁷ (- *Voice of the Buddha*)

²⁴⁶ BROCKMAN,N. *Encyclopedia of Sacred Places*, str. 218-2019

²⁴⁷ VÁŇA, M. *Posvátná místa buddhismu*, str. 61

Antilopí háj je lesnatá oblast plná klidu a krásné přírody. Je to rozsáhlé a pečlivě udržované místo. Háj návštěvníky, tak jako každý park, vyzívá k relaxaci.²⁴⁸ „*Rozvaliny starých buddhistických klášterů a stúp jsou obklopeny malými jezírky, záhony pestrých květin a všude je na indické poměry nezvykle čisto a ticho.*“²⁴⁹ Celému areálu dominuje obrovská stúpa Dhamekh. Název Dhamekh je odvozen od sanskrtského slova dharmeksa, které v překladu znamená uvažování o zákonu. Dhamekh má pevnou konstrukci, jeho základna je postavena z mohutných kamenných bloků a hořejší část z cihel. Základna má půdorys osmiúhelníku. Je lemovaná pásem se složitě vyrývanými geometrickými a rostlinnými vzory²⁵⁰ a má na každé straně osmiúhelníku niku (výklenek ve zdi se zaklenutím). Tyto niky v sobě dříve ukrývaly sochy v životní velikosti, ale ty se bohužel nedochovaly.²⁵¹ Dále jsou zde kromě zmíněného, sedm klášterů, dvě hraniční zdi, aleje rozkvetlých stromů, dlážděné cesty a altánek se sochou Buddhu v meditující pozici na vyvýšeném sedátku. Před sebou má lotosový květ a okolo něj je umístěno do půl kruhu dalších pět soch znázorňujících pět asketů poslouchajících první Buddhovu rozpravu. Velkou část parku pokrývají rozsáhlé zříceniny, převážně chrámu označovaného jako hlavní svatyně. Trosky na sobě mají reliéfy Buddhy v různých pozicích. Vedle hlavní svatyně je základ bývalého dvora s mnoha pozůstatky stúp různých tvarů. Archeologické oddělení zde provedlo spoustu výkopů a objevilo mnoho zajímavých památek a soch.²⁵² Vedle pozůstatků hlavní svatyně je Ašokův sloup. Tedy pouze jeho část. Sloup se rozlomil zřejmě po zásahu blesku a dochoval se pouze jeho základ. Je na něm patrná část ediktu, písmem brahmí, který přikazuje se vyvarovat jakýmkoliv rozkolům uvnitř sanghy. Ve středověku se sloup pyšnil hlavicí, se čtyřmi lvy na každé světové straně, sedících na abakusu, připodobňující kole dharmy. Na kole je vlys s reliéfy koně, býka, slona, lva a ašokačakry. Ašokačakra má podobu kruhu s vnitřním bodem se čtyřadvaceti paprsky. Tato hlavička je nyní umístěna v Archeologickém muzeu v Sarnáthu. Její vyobrazení je také státním znakem Indie a ašokačakra je znakem indické vlajky.²⁵³ Na sever od Ašakova sloupu se nachází Ašokova stúpa. Další stúpou v areálu je stúpa Dharmarádžika. V parku se nachází slavnostní tabule s 1. Kázáním Buddhy a je zde k vidění i stánek se suvenýry, který potvrzuje, že to není pouze

---

²⁴⁸ www.mapsofindia.com

²⁴⁹ MICKA,Z. Posvátný Sarnáth, str. 346-349

²⁵⁰ RADHAKRISHNAN,S. 2500years of buddhism, str. 214

²⁵¹ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 67

²⁵² RADHAKRISHNAN,S. 2500years of buddhism, str. 213

²⁵³ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 72-73

místo náboženské, ale i populárně turistické.²⁵⁴ V antilopím háji a jeho okolí proběhlo mnoho významných archeologických výzkum, při kterých bylo nalezenou tři sta soch Buddha, což potvrzuje, že od 4. až do 11. st. zde bylo náboženské a umělecké centrum.²⁵⁵ V dnešní době Antilopí háj funguje jako otevřená zvířecí obora pro jeleny,²⁵⁶ která zabírá plochu deseti akrů. Lidé zde relaxují, meditují, pořádají pikniky a je to místo, kde se schází sangha.²⁵⁷

8.3 Symboly v Antilopím háji

Ve chvíli, co Buddha sdělil pěti asketům své kázání, se projeví poprvé v jednu chvíli Tři klenoty- Buddha, dharma, sangha. Od tohoto okamžiku je Antilopí háj symbolem kázání a roztočení kola dharmy.²⁵⁸ Další symbol, který je důležité zmínit ve vztahu k háji, jsou přímo zvířata, které se zde v dnešní době vyskytují. Jelen je v buddhismu považován za božského posla.²⁵⁹ Antilopa, podle které se háj dříve jmenoval, a která se vyskytuje v bájích spojených s tímto místem, je symbolem harmonie a života bez strachu. Jestliže se vyskytuje v buddhistické ikonografii, má být připomínkou prvního Buddhova kázání a Antilopího háje. Je to zvíře, které v buddhismu symbolizuje akt zřeknutí se světa, a to převážně díky antilopí samotářské povaze a faktu, že antilopy nikdy nespí dva krát po sobě na jednom místě. Z jelení a antilopí kůže se vyrábějí meditační podložky. Meditujícím mají podle pověry pomáhat k nalezení poznání a k vstřebávání ryzí energie zvířete. Lev, který je k vidění na hlavici Ašokova sloupu je znakem vlády, ochrany a nadřazenosti.²⁶⁰ Další zvířata vyskytující se na hlavici jsou slon a kůň. Slon je jednou z podob z Buddhových minulých životů. Jeho zobrazování reprezentuje válečné zvíře, či nekultivovanou mysl.²⁶¹ Orientální koně mají podle tibetského buddhismu jednadvacet znaků dokonalosti. Znázorňují pohyb a pozitivní energii, která dokáže porazit všechny překážky.²⁶²

Socha Buddha v životní velikosti s pěti askety, nacházející se v Antilopím háji, vykresluje Buddhu, jako hybatele kola dharmy.²⁶³ Gesto, které socha Buddha dělá, se nazývá Dharmáčakramudra. Toto gesto rukou, kdy se palec a ukazováček obou rukou dotýkají

---

²⁵⁴ MICKA,Z. Posvátný Sarnáth, str. 346-349

²⁵⁵ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 73

²⁵⁶ BROCKMAN,N. Encyclopedia of Sacred Places, str. 276

²⁵⁷ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 74-75

²⁵⁸ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 62

²⁵⁹ BEER, R. Symboly tibetského buddhismu, str. 584

²⁶⁰ BEER, R. Symboly tibetského buddhismu, str. 82-84

²⁶¹ BEER, R. Symboly tibetského buddhismu, str.81

²⁶² BEER, R. Symboly tibetského buddhismu, str. 86-87

²⁶³ RADHAKRISHNAN,S. 2500 years of buddhism, str. 467

špičkami a tvoří kruh je symbolem vyučování dharmy.²⁶⁴ Obecně kruh, který lze spatřit u tohoto gesta, na hlavici Ašokova sloupu, či kdekoliv jinde v areálu je symbolem ochrany a stvoření. Kolo je fyzickým vyjádřením pohybu, změny a také samozřejmě kolem dharmy. Otáčení kola znázorňuje rychlou duševní proměnu, kterou způsobuje buddhistické učení.²⁶⁵ Ašokačakra, nacházející se na hlavici Ašokova sloupu, má 12 paprsků, které představují členy řetězce Pattičča samuppáda. Podmíněného vznikání, což je název buddhistické filosofie, která tvrdí, že všechny věci na světě jsou navzájem propojené. Zbylých 12 paprsků kola vyjadřuje zničení tohoto řetězce pomocí zániku nevědomosti. Zánikem nevědomosti zaniká i utrpení.²⁶⁶

Ne jen zvířata, sochy a různá vyobrazení, ale i samotné stavby v areálu mají svůj význam. Například stúpa Dharmakh je jedním z osmi stúp, které byly postaveny na vzpomínku osmi velkých skutků Buddhy. Ašokova stúpa značí místo, kde Buddha pronesl své první kázání. Ašokův sloup, je díky svému textu, který je na něm vyrytý, symbolem exkomunikace těch, kteří by zlomili jednotu sanghy.²⁶⁷ Hlavní svatyně v areálu, i zbytky, které z ní zbyly, jsou symbolem místa, kde v Antilopím háji Buddha meditoval. Bývalo zde mnoho více symbolických stúp, ale bohužel průběhem času se nedochovaly.

8.4 Božství a legendy Antilopího háje

Mnoho legend vypráví o tom, že Buddha prošel mnoha minulými životy ve zvířecí podobě, například jako slon, králík, pták, či antilopa a v těchto podobách žil v tomto háji. V jedné pověsti o vzniku háje se říká, že zde žil Buddha v podobě Antilopího krále. Král Brahmadátta z Varanasí byl náruživý lovec, který často jezdíval lovit do Antilopího háje. Ulovil zde mnoho zvířat. Jednoho dne už to Antilopí král nevydržel a požádal Brahmadátta, aby zanechal svého řádění. Brahmadátta souhlasil ovšem pod jednou podmínkou. Antilopí král mu každý den přinese na jeho jídelní stůl jednu laň. To trvalo nějakou dobu, než měla přijít na řadu březí laň. Laň šla za Antilopím králem a připomněla mu, že je proti zákonu zabíjet nenarozené. Souhlasil a vydal se místo ní darovat Brahmadáttovi svůj život. Brahmadátta ho poznal a zeptal se ho, jaký k tomu měl důvod, přijít místo laně. Když mu ho pověděl, byl tak

---

²⁶⁴ <https://www.burmese-art.com/about-buddha-statues/hand-positions/dharmachakra-mudra>

²⁶⁵ BEER, R. Symboly tibetského buddhismu, str. 36-37

²⁶⁶ <https://cs.wikipedia.org/wiki/A%C5%A1%C3%B3ka%C4%8Dakra>

²⁶⁷ RADHAKRISHNAN, S. 2500 years of buddhism, str. 57

Brahmadátta dojat královou šlechtností, že prohlásil háj za nedotknutelné místo pro všechnu zvěř.²⁶⁸

Podle další pověry přišli z nebes bohové a předpověděli mudrcům příchod Buddhy do Antilopího háje. V té chvíli se stovky meditujících mudrců vzneslo do vzduchu a jejich duše vyvanuly do nirvány. Jejich těla následně spadla z nebes na zem a tím bylo místo posvěceno.²⁶⁹

V žádném ze svých zdrojů jsem nenalezla informaci, že by se v Antilopím háji vyskytovaly sochy nějakých božstev. Božstva se vyskytují pouze v legendách spojených s tímto místem. Jedna vypráví o tom, jak se Buddhovy po jeho osvětlení zjevil sám velký bůh Brahma. Nejvyšší bůh bráhmanského pantheonu. Absolutní, nehmotný, vesmírný duch.²⁷⁰ Sestoupil z nebe, poklekl před Buddhu a prosil ve prospěch lidstva: „ *Pane prosím promlouvej o dharmě (...), jsou lidé, jimž zbyla jen kapka touhy, a ti hynou, neboť neznají tvé učení, někteří ti jistě porozumí. Prosil Buddhu, aby pohlédl na lidský rod, jenž se utápí v bolesti a aby putoval do daleka a zachránil svět*“²⁷¹ Buddha jeho žádosti vyhověl, Jako první chtěl navštívit své učitele, ale bohové mu dali zprávu, že jsou již mrtví. Pak svým božským zrakem uviděl, že jeho pět bývalých asketických učenců sídlí v lesním háji v Sarnathu a rozhodl se za nimi vydat.²⁷² Ovšem Ádžnáta, Bhadríka, Vášpa, Ašvadžit a Mahanáman z jeho přítomnosti nejprve nebyli moc nadšení. Vyčítali mu jeho odklon od sebeumrtvování ve prospěch duchovního osvobození. Ovšem Buddha je brzy dokázal přiklonit na svou stranu. Pověděl jim, že se stal Buddhou a že jim jde předat pravdu, kterou společně hledali, ale našel ji jen on sám. Učení, které jim ten den předal, bylo jeho první kázání, Řeč o roztočení kola dharmy. Vysvětloval jim zákony dharmy, čtyři pravdy a vyzval je k následování osmidílné stezky. Osmidílná stezka je, jak jsem již zmínila v předchozí kapitole, střední cestou mezi požitkářstvím a asketizmem. Každý se musí po této cestě vydat sám. Těchto pět žáků postupně přijalo tyto zákony a tím se stali zakladateli sanghy, mnišské buddhistické obce.²⁷³ Po tomto kázání se do mnišské obce přidali králové, brahmani a askety.²⁷⁴ Toto ovšem nebylo jediné kázání, které by tu Buddha pronesl. Později se sem vrátil, aby kázal

---

²⁶⁸ MICKA,Z. Posvátný Sarnáth, str. 346-349

²⁶⁹ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 62

²⁷⁰ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 32

²⁷¹ ARMSTRONG,K. Buddha, str.107

²⁷² LESTER, R. Buddhismus- cesta k osvětlení, str. 87

²⁷³ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 61

²⁷⁴ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 36

Buddhapitakaduhsīlanigrahasūtra. Tento složitý pojem v překladu znamená učení o mnišské morálce.²⁷⁵ Při kázání se zde sešlo pět set bhikšuu.

8.5 Rituály prováděné v Antilopím háji

Jak jsem již zmínila, toto místo je jedním ze čtyř nejnavštěvovanějších buddhistických míst. Každoročně sem zavítá nespočetné množství buddhistů z celého světa. „*Kráčéním v Buddhových stopách poutník zakouší, ovšem jen krátce, víru v osvícení, které dává povstat nekonečnému procesí buddhů.*“²⁷⁶ Nejvíce poutníků putuje z Thajska, Japonska, Tibetu, Srí Lanky, Myanmaru a samozřejmě z Indie. Traduje se, že poutník, který na jedné z těchto poutí vydechne naposledy, se znovu zrodí do věčného štěstí.²⁷⁷

Každodenně zde probíhají hromadné meditace mudrců, mistrů i buddhistických laiků. Buddhisté praktikují dva základní druhy meditace. Samathu a Vipassanu. Při Samatha meditaci dochází k otevření mysli a dosažení klidu. Meditující se snaží oprostit od všech myšlenek, všech tužeb a nenechat se rozptylovat smysly. Tato meditace osvobozuje mysl. Vyšším stupněm meditace je Vipassana. Vipassana pomáhá nalézt pravdu o nestálosti, strasti a „nejánství“.²⁷⁸ Svátek, který je s tímto místem neodmyslitelně spojený je Asalha Puja, Den Dharmy. Vychází na úplněk osmého lunárního měsíce. Je výročím prvního kázání o Dharmě v Antilopím háji v Sarnáthu. Ráno se dává almužna mnichům, večer mniši předříkávají sūtry o čtyřech vznešených pravdách. Stúpě Dhamakh se obětují květiny, svíce, vonné tyčinky a odtud se odeberou mniši i lajci do chrámu, kde je vykládaná Dharma.²⁷⁹ Každoročně zde také probíhá výroční oslava založení chrámu Múlagandhakutí vihára.²⁸⁰

8.6 Změna v čase

Brzy po kázání se z Antilopího háje a celého Sarnáthu stalo centrum umění, vzdělání, mnišských středisek a náboženských aktivit.²⁸¹ Ve 2. až 3. st. př. n. l. za vlády Ašoka, byl Sarnáth vzkvétajícím, slavným a udržovaným městem buddhismu. Ašoka zde nechal vybudovat Ašokův sloup a Ašokovu stúpu. Dynastie Guptovců, ve 4. až 6. st., se angažovala v

---

²⁷⁵ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 62

²⁷⁶ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 4

²⁷⁷ BROCKMAN, N. Encyclopedia of Sacred Places, str. 218-219

²⁷⁸ KEENE, M. Světová náboženství, str. 80-81

²⁷⁹ <http://www.hks.re/wiki/doku.php?id=2017:buddhismus2>

²⁸⁰ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 74-75

²⁸¹ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 63

rozšíření hlavní svatyně a nechala obehnat stúpu Dhamekh tesanými kameny.²⁸² V 5. st. byly v Antilopím háji a jeho blízkosti dva kláštery a čtyři velké stúpy. Jedna označovala místo, kde se Buddha setkal s askety, druhá místo, kde prvně předal svou nauku, třetí tam, kde Buddha kázal příchod dalšího Buddhy Maitreji a poslední značila místo, kde proběhl rozhovor mezi Buddhou a nágem Élapatrem. V 7. st. století přibyly dvě nové stúpy. Jedna stúpa symbolizovala místo, kde pět set mnichů vstoupilo do nirvány a druhá místo, kde se pět Buddhových bývalých učedníků oddávalo askezi.²⁸³ Také, naproti 5. st., zde přibylo mnoho klášterů.²⁸⁴ Během prvního tisíciletí buddhismu získal Antilopí háj na popularitě.²⁸⁵ Možná i díky všem svým vynímečným památkám se město Sarnát stalo na jedno tisíciletí významným buddhistickým centrem. Svou slávou a velikostí v té době prý předstihl i sousední „město mrtvých“ Varánasí.

Po tom však následovalo období vnitřních i vnějších tlaků na Indii, převážně v podobě již zmíněných muslimských nájездů. To mělo za následek úpadek a následný téměř zánik buddhismu v Indii. Dalším důvodem vytrácení se buddhismu z Indie mohl být i fakt, že buddhismus neakceptoval kastovního systému, který rozděluje indickou společnost do určitých skupin a který v sobě mají indiští obyvatelé velmi zakořeněný. Třeba k úpadku přispěla i stále větší komplikovanost buddhistické filosofie. Je možné, že lidé už buddhismu přestali rozumět. Ať už důvodu byly jakékoliv, potlačení buddhismu mělo velký vliv na posvátný Sarnáth, který byl od vpádu muslimů opuštěným městem. Muslimové zničili spoustu klášterů a pozabíjeli mnoho mnichů. Po 1. st. se ze Sarnáthu začalo stávat pomalu hinduistické město. Po roce 1033 byl Sarnáth naopak v rukou Islámu. Velmi smutným rokem bylo pro město rok 1194, kdy bylo téměř zlikvidováno muslimským vojevůdcem Kutbuddinem Aibakem. Škody byly nesčetné. Útoky odolaly jen tři staré, mohutné stúpy.²⁸⁶ Archeolog Jonathan Duncan svými výzkumy zjistil, že většina staveb byla zničena ohněm.²⁸⁷ Obecně jeho výzkumy měli pro dějiny tohoto místa velkou cenu. Od této doby až do 19. st. bylo město včetně Antilopího háje zpustlé a ve velmi špatném stavu. Roku 1794 byla dokonce velká část kamenného obkladu Dharmakhu odvezena na stavbu Džagatgandžova tržiště. Stejně tak byl na stavbu použit materiál ze Dharmadžika stúpy. Bohužel v tomto případě,

---

²⁸² VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 63-64

²⁸³ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 63-64

²⁸⁴ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 65

²⁸⁵ RADHAKRISHNAN, S. 2500 years of buddhism, str. 312

²⁸⁶ MICKA, Z. Posvátný Sarnáth, str. 346-349

²⁸⁷ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 70

zbyly ze stúpy jen pouhé základy. Při jejím demolování byla dělníky uvnitř nalezena kamenná schránka a socha Buddhy s datem 1083 (rok 1026 n. l.). Schránka obsahovala perly, kosti a šperky. Roku 1835 byla otevřena stúpa Dhamakh. Ovšem k překvapení všech v ní nebyly nalezeny ani relikvie ani ostatky.²⁸⁸ Toto špatné období trvalo až do roku 1836, kdy se rekonstrukce Antilopího háje ujala britská vláda. Roku 1931 byl vysvěcen chrám Múlagandhakutí vihára. V chrámu je umístěna Buddhova socha provádějící gesto dharmáčakramudra a pod ní je prostor, kde jsou uloženy relikvie. Chrám vlastní monumentální zvon a na stěnách budovy jsou precizně zpracované fresky znázorňující momenty z Buddhova života. Vedle vihány se nachází strom, vypěstovaný z odřezku stromu Bódhi u chrámu Mahabódhi.²⁸⁹ Ve 20. st. zde byla vybudována škola, knihovna a Ústřední institut vyšších tibetských studií pro rozvoj učení.

---

²⁸⁸ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 67

²⁸⁹ VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, str. 74-75

9 Zájem o tato čtyři posvátná místa

V této části práce se zaměřím na zájem o zkoumaná místa. Jako nástroj využiji internetovou aplikaci Google Trends, která analyzuje hledané výrazy a vyhledávaná slovní spojení v internetovém vyhledávání od společnosti Google. Tuto metodu jsem zvolila proto, že právě vyhledávač od Googlu je světově nejpoužívanějším nástrojem svého druhu a pomocí nástroje Trends mohu zkoumat hledaná data jak z lokálního, tak ze světového hlediska. Zároveň mohu porovnávat data v závislosti na čase.

V první části této kapitoly se budu věnovat řece Ganga a vyhledávaným slovním výrazům spojeným s touto řekou. Dále budu pokračovat s analýzou ostatních posvátných míst, které v této práci rozebírám. Data použiji z posledních čtrnácti let.²⁹⁰ Z pohledu Google Trends vyplývá, že zájem o tyto výrazy je z pohledu lokálního hlediska, tedy v Indii, stálý, ale v určitých oblastech a obdobích jsou patrné výkyvy.

Ganga

Výraz Ganga je stabilně vyhledáván od sledovaného roku a je patrný nárůst zájmu v současnosti. Za touto stoupající tendencí stojí stále více připojených lidí v Indii k internetu, a to platí i u následujících výrazů.

Zájem o řeku Ganga jsem analyzovala na výrazech „Ganga“, „Ganga river“, „Ganges“ a „Gangesriver“. Největší zájem je o název „Ganga“ a je nejvíce populární v indickém státě Bihár, kterým řeka také protéká. Oproti jižním státům je zde pětinasobný počet zadání tohoto slova. Středoindické státy vykazují zhruba poloviční zájem o řeku. Nejbliže Biháru jsou severní státy Paňdžáb a Uttarákhand, kde je zájem jen o 10, resp. 5 % nižší. Z výsledku je patrný stoupající trend v závislosti na lokaci. Čím blíže má uživatel internetu k této významné řece, tím větší zájem o Gangu jeví.

V průběhu času je zájem o Gangu mírně kolísavý, ale stále rostoucí. Největší nárůst ve vyhledávání byl v Indii zaznamenán v říjnu 2012.

Světovým trendům vyhledávání této, pro hinduisty posvátné, řeky také vládne Indie. Podíl vyhledávání v ostatních světových zemích je oproti Indii zanedbatelný a ve většině států dosahuje sotva pěti procent oproti hledání v domovské zemi. Jedinou výjimkou je jihoamerická Kolumbie, kde je skóre vyhledávání vůči Indii 46 % a v současnosti je to už 53 %. Data také ukazují na nezájem v Africe, Rusku a Číně.

---

²⁹⁰ Google Trends poskytuje data právě od roku 2004.

Kailásanáthův chrám

Stabilně je vyhledáván i Kailásanáthův chrám, ale i zde hraje významný faktor jeho geografické umístění. U severních indických států není zaznamenán téměř žádný zájem. Vzhledem k poloze, kterou jsem zmínila v kapitole o chrámu, je patrný trend ve vyhledávání v jižních státech.

Největší aktivita je zaznamenána ve státě Tamilnádu. V tomto regionu je právě chrám situován. Pětinový zájem oproti Tamilnádu je v sousedním státě Karnátaka a ve zbytku Indie je zájem pouze sporadický.

Při analýze jsem použila anglický název „Kailasanathar“ a spojení „Kailasanathar temple“, přičemž obě varianty ukazovaly podobný trend. Co se týká vývoje vyhledávání podle času, i zde, obdobně jako u Gangy je vyhledávání stabilní a v průběhu času je patrný mírný nárůst v počtu vyhledávání.

Ve světových statistikách vládne opět Indie, poté je zájem v USA. Vyhledávání slovního spojení je však omezeno anglickým jazykem, a tak nebylo možné porovnávat všechny země.

Chrám Mahábodhi

O tento buddhistický chrám na severovýchodě Indie je zájem v celé Indii, především pak ve státě Bihár, kde se stavba nachází. Větší zájem je i v dalších státech, především pak v severních. V sousedním Džhárkhandu je počet vyhledávání čtvrtinový oproti Biháru. Pětinový zájem projevují obyvatelé Uttarpradéše a státu Harijána. Všechny se nacházejí v severní části země.

Časový vývoj je v tomto případě mírně odlišný od předchozích uvedených případů. Hledání výrazů „Mahabodhi“ a „Mahabodhi temple“ zaznamenalo silný nárůst červenci 2013 a v současné době je ustálený pod padesáti procenty oproti tomuto výkyvu.

Chrám Mahábodhi je opět nejvíce vyhledáván v Indii a ve zbytku světa se zájem o informace k němu pohybuje, oproti jeho domovině, většinou do deseti procent. V kulturně blízkém Myanmaru (Barma) je to 24 % a v jihoamerické Bolívii 10 %. I zde však musíme přihlídnout k omezení danému anglickým jazykem, i když Bolívie tomu neodpovídá.

Jelení (Antilopí) háj

Přestože jde o nejnavštěvovanější buddhistické místo, je Jelení háj (anglicky Deer park of Sarnath) nejméně vyhledávaným slovním spojením, která zkoumám. Oproti předchozím však ukazuje vyhledávání jiný trend. Háj je situován ve státě Uttarpradéš, ale nejvíce internetových návštěvníků jej zkoumalo v sousedním státě Čhattisgarh. V domovkém Uttarpradéši háj hledala pouze polovina tazatelů. Ve zbytku Indie se dlouhodobě pohybuje zájem okolo 10 % hledanosti v Čhattisgarhu. Výjimkou je pouze Madjhjapradéš se čtvrtinovým zájmem.

Časová statistika opět ukazuje na fakt, že stále více lidí využívá internet a jeho vyhledávací služby. Největší zájem o výrazy spojené s Jelením hájem je v současnosti. Nárůst je patrný především v roce 2017.

Světové statistiky ani v tomto případě neporušují pravidlo, že je nejvíce hledání v Indii. Druhý největší zájem je v Bolívii, kde se je zájem o háj 37% oproti Indii. V Thajsku je pak skóre 21 % a ve zbytku světa pod pěti procenty. I v tomto případě jsem musela volit anglické slovní spojení, a proto výsledky vypovídají spíše o anglicky mluvících zemích. Thajsko a Bolívie zde výjimkou.

Shrnutí

Z výše uvedených skutečností vyplývá, že největší zájem o daná místa je v rámci Indie zpravidla v jejich blízkosti. Přestože Jelení háj je nejčastěji vyhledáván v jiném regionu, je tato oblast poměrně blízká geografické poloze místa. Z časového hlediska není zvyšující se trend ve vyhledávání ničím překvapivý, protože uživatelů internetu neustále přibývá. I ve světovém měřítku jsou termíny nejvíce vyhledávané v Indii. V tomto případě však neplatí, že sousední regiony hledají informace o těchto místech více než vzdálenější lokality.

Google Trends jsem použila jako ukázkou toho, v jakých částech Indie jsou tato místa nejžádanější a jak ukazují výsledky, je geografická blízkost stěžejní pro zájem o dané místo. Google Trends však nemusí ukazovat mínění všech Indů o těchto místech, jde pouze o část populace, která má přístup k internetu a je gramotná. Výsledky tedy představují zájem vzorku lépe situovaných Indů.

10 Shrnutí a porovnání poznatků

Pro zhotovení této části jsem porovnávala ve všech rovinách všechny kapitoly i podkapitoly související s hinduismem a buddhismem.

Při porovnání obecných znaků buddhismu a hinduismu jsem zjistila, že obě tyto tradice jsou rozsáhlým učením a zároveň filosofickým systémem. Jejich základ tvoří starobylý védský text upanišady. Jak buddhistická, tak hinduistická filosofie je postavená na víře v koloběh života a smrti a na víře v karmanový zákon. Oba směry mají za cíl vysvobození z tohoto koloběhu. Hinduistická cesta k dosažení cíle vede skrze pozitivní skutky, které musí být v souladu se slovem i myšlenkou. Negativní činy a zlo hinduismus bere jako důsledek nevědomosti. Hinduistické náboženství zdůrazňuje sebekázeň, odstranění tužeb a nelpění na materiálních statcích. Buddhistickou cestou k vysvobození z cyklu života a smrti je tzv. osmidílná stezka, která apeluje na správný názor, rozhodnutí, řeč, jednání, žití, úsilí, bělost a soustředění. Skrze osmidílnou stezku zaniká dle věřících žádostivost a s ní i koloběh životu a smrti. Obě tradice zastávají názor, že člověk je strůjcem svého osudu. Kvalita života odpovídá kvalitě skutků napáchaných v minulých životech. Hinduismus je polyteistické náboženství a uctívá mnoho božstev a bohů v různých podobách, Buddhismus je oproti němu až na pár buddhistických směrů bezbožná filosofická nauka. Místo bohů uctívá Buddhu, ovšem jako osobu, která našla recept na překonání strasti, nikoliv však jako Boha stvořitele.

Hinduistické chrámy se začaly objevovat mezi 3. až 6. st. Nejdříve se stavěly dřevěné svatyně a až v 6. st. se začaly budovat kamenné svatyně. Buddhistické chrámy se začaly objevovat až o století později, ve 4. st. Z počátku buddhisté používali místo chrámů stúpy. Rozložení prostoru chrámu mají obě tradice podobné. Vstupní brána směřuje k východu, za vstupem se nachází předsíň a za ní je hlavní místnost, tzv. hlavní svatyně. Buddhistické chrámy mají hlavní svatyně větší, než hinduistické. V této svatyni se nacházejí uctívané sochy. V hinduismu tyto sochy ztělesňují nejčastěji bohy a bohyně v různých podobách. Mnohdy to jsou nejrůznější podoby boha Šivu a Višnu. Hinduistické sochy bývají ze dřeva, kovu či kamene. Buddhisté zhotovují sochy ze zlata, stříbra, nebo také z kamene. Buddhistická tradice nevystavuje sochy ztělesňující bohy, ale Buddhu s různými gesty a pozicemi. Hinduistické a buddhistické chrámy jsou velmi honosně zdobeny, ne jen sochami, ale také reliéfy, vlysy, nebo například sloupy. Hinduistické sloupy slouží primárně k péči o potřeby božstev, načež buddhistické chrámy k uložení relikvií a provádění aktů z božnosti.

10.1 Porovnání architektonických posvátných míst

Nyní se dostáváme do části porovnávání posvátného, architektonického místa buddhismu a hinduismu skrze dva konkrétní chrámy. Hinduistický Kailasanáthův chrám a buddhistický chrám Mahabódhi. V obou případech jsem zvolila chrám reprezentující ranou chrámovou kulturu své náboženské tradice. Jestliže chceme porovnat vzhled těchto chrámů, je vhodné zmínit, že Kailasanáthův chrám je celý z kamene, je široký 84,2 m a vysoký 29,2 m. Má půdorys kruhu, vlastní dvě patra, ovšem první patro slouží pouze jako základna chrámu. Ve druhém poschodí je předsín a za ní hlavní svatyně s uctívanou sochou lingamu Šivy. Chrám Mahabódhi je oproti němu celý z cihel a je orientovaný do výšky. Je široký 14,5 m a vysoký 50 m. Má půdorys čtverce, je též dvoupodlažní, ovšem na rozdíl od Kailasanáthova chrámu, je první patro aktivně využíváno na meditace a obřady. Též je tvořen předsíní a hlavní svatyní s uctívanou sochou. V tomto případě je to zlatá socha Buddha. Horní část chrámu slouží jako úschovna relikvií. Stavba se zužuje a na jejím vrcholu je vroubkovaný kamenný disk a špičatá věž. Kailasanáthův chrám zakončují dvě věže se zakřivenou, stupňovitou střechou a rovnou střechou mezi nimi. Obě budovy jsou pestře zdobeny. Kailasanáthův chrám především sloupy, reliéfy, vlysy, mosty, pilastry, výklenky, římsami a mnoha sochami a obrazy božstev, zvířat, milenců apod. Výzdobu chrámu Mahabódhi tvoří boční věže a též reliéfy, vlysy, výklenky a mnoho soch a obrazů. K oběma chrámům náleží rozsáhlý areál. Komplex chrámu Mahabódhi je celkově na první pohled barevnější a jasnější, díky přírodě, která se v něm nachází. Areál je plný stromů, květin, nacházejí se v něm dva rybníky, dvě fontány a meditační park. Příroda je zde všude přítomná. Dále jsou zde stúpy, symbolické sloupy, malé svatyně a vyvýšení plošina. Areál kolem Kailasanáthova chrámu působí poněkud depresivněji a to převážně z důvodu, že je vše z kamene a díky absenci přírody. Areál obsahuje mnišské místnosti, vodní pranálu, kopule a také, stejně jako buddhistický chrám, sloupy a malé svatyně.

Obě tato místa jsou pojena s mnoha legendami a pověstmi. Rozdíl se nachází v tom, že zatím co se legendy a báje spojené s chrámem Mahabódhi týkají jeho jednotlivých částí areálu, ať už samotného chrámu, nebo sedmi míst, kde měl Buddha strávit sedm týdnů v meditaci, legendy a pověry spojené s Kailasanáthovým chrámem nesouvisí s jeho prostorem, ale pojí se k bohům, démonům a zvířatům vyobrazeným v chrámu a jeho okolí. Oba chrámy mají velmi vypracovanou symboliku. Kailasanáthův chrám symbolizuje stvoření a je považován za božskou osu mezi nebem a zemí. Jeho symboly můžeme spatřit převážně

v sochách a uctívaných předmětech, které se zde vyskytují. Každá socha, každý předmět představuje určitého boha, ke kterému se pojí nějaký příběh. Lotosový květ, který je často znázorňován v obou chrámech, je v hinduismu symbolem radosti, rozkvětu a obrození. V buddhismu je lotosový květ znakem spásy a čistoty. Chrám Mahabódhi obecně symbolizuje most do sféry duchovní spásy. Jeho symbolika je patrná také převážně v sochách. Každé gesto, které Buddhova socha předvádí, má pozorovateli předat určitou zprávu. Podle vzhledu soch a znamínkem mezi očima lze rozpoznat, zda se jedná o sochu Buddha před nebo po osvětlení. U soch Kailasanáthova chrámu je patrné, o jaké bohy se jedná převážně podle předmětů, které sochy drží v ruce. V chrámu Mahabódhi jsou také často vykreslována zvířata, která mají povětšinou znázorňovat Buddhovy minulé životy.

V oblasti rituálů prováděných na těchto dvou posvátných místech bych ráda zmínila především ty rituály, které mají chrámy společné. Věřící obou tradic se na svých posvátných místech modlí, recitují posvátné slabiky, provádí symbolická gesta, uctívají sochy, klaní se jim, čtou z posvátných knih, zpívají písně a dávají k sochám obětní dary v podobě např. květin, svíček, vonných tyčinek apod. V hinduistickém náboženství vede rituály a obřady zpravidla kněží. V buddhistickém náboženství mniši. Kněží i mniši se starají o chod a čistotu chrámů. Dalším společným rituálem jsou poutě. Každoročně k těmto místům přichází tisíce poutníků z celého světa.

Množství záznamů, které máme k dispozici, o změně těchto staveb v průběhu času se liší. O Kailasanáthově chrámu víme pouze, jak probíhala postupně jeho stavba, která trvala několik staletí. Ovšem po ukončení stavby buď chrám neprocházel zásadními změnami, nebo o nich nejsou žádné záznamy. Oproti tomu, díky zápiskům z mnoha poutí máme dostatečné zprávy, jak se v průběhu dějin měnil chrám Mahabódhi. Podle poznámek poutníků můžeme porovnat, jak chrám vypadal v určitém století.

10.2 Porovnání přírodních, posvátných míst

Toto porovnání je mírně komplikované. Z důvodu, že nejde typově o stejná posvátná místa. Obě jsou sice přírodní, ovšem v hinduistické tradici jde o posvátnou řeku a v buddhistické tradici se jedná o posvátný háj. Proto je porovnání například vzhledu a povahy místa problematické. Řeka Ganga i přes svou posvátnost je jednou z nejvíce znečištěných řek na světě. Na jejích březích jsou ve dne v noci davy lidí a hluk. Nespočetné množství lidí se v ní každodenně koupou, perou prádlo nebo provádí rituály. Oproti tomu Antilopí háj je velmi

čisté, udržované a tiché místo, které vybízí k relaxaci. Antilopí háj je věřícími považován za posvátný z důvodu, že zde Buddha roztočil kolo dharmy. Řece Ganze „zajišťuje“ posvátnost podle věřících místo, ze kterého vytéká. Tím je pohořím Himálaj, které je v hinduismu považováno za sídlo bohů. Hinduisté věří, že Ganga má očišťující schopnosti. Kolem ní se nachází mnoho ghátů a na jejím toku je pár posvátných měst. Antilopí háj obklopují jezírka, kláštery, sloupy a stúpy. Je náboženským i turistickým centrem. Řeku Gangu lidé navštěvují převážně pouze z náboženských důvodů. Výjimkou je potřeba vyprání prádla.

Ganga je pro věřící symbolem cesty, života i smrti. Má podle nich schopnost zastavit koloběh života a smrti. Podobný význam má pro věřící buddhismu i Antilopí háj pouze v jiném pojetí. Věřící sem chodí nalézt pravdu, která jim má pomoci, stejně jako voda Gangy hinduistům, vysvobodit se z cyklu života a smrti. Antilopí háj je pro buddhisty symbolem roztočení kola dharmy. Nachází se v něm symboly v podobě stúp, sloupů, zvířat a soch v areálu. Symboly řeky Ganga lze spatřit např. v předmětech používaných při rituálech, které u řeky věřící provádějí nebo v obětních darech, které ji lidé nosí, stejně jako v antilopím háji. I u těchto dvou míst je velmi výrazná poutní tradice.

V práci jsem v souvislosti s řekou Ganga uvedla legendu o jejím vzniku, o záchraně prokletých bohů bohyní Gangou a zmínila jsem, jaké atributy věřící bohyni Ganze přivlastňují. V části „Bozi a legendy Antilopího háje“ jsem zmínila legendu o posvěcení půdy v Antilopím háji, o roztočení kola dharmy a také pověst, která líčí vznik. Žádné bližší podobnosti jsem v legendách těchto tradic a míst nezpozorovala. Jediný bůh, kterého jsem v souvislosti s Antilopím hájem našla, byl bůh Brahma v legendě, která vypráví, jak Brahma prosil ve prospěch lidu Buddha, aby šířil své učení. Řeka Ganga se pojí v legendách s bohem Šiva a Višnu. Ani v případě Antilopího háje, ani řeky Gangy jsem nezaznamenala výskyt soch, nebo jiného ztělesněn božstev.

Porovnáme-li prováděné rituály na těchto místech, tak zjistíme, že se vyskytuje podobnost v rituálech na rozeznání temnoty nevědomosti. Lidé v Antilopím háji hledají sílu Buddhova učení. Buddha roztočením kola dharmy předal svým učedníkům pravdu, která jeho samotného osvětila. Rozehnal temnotu nevědomosti. Věřící každodenně přicházejí na toto místo, aby též došli k pravdě a rozeznali tuto temnotu. Temnotu nevědomosti se snaží narušit i hinduisté u řeky Gangy, např. při obřadu Aarti. Nejčastějším rituálem v Antilopím háji jsou meditace, u řeky Gangy rituály kremace.

Změnu místa v průběhu času u těchto vzorků přírodních, posvátných míst není možné porovnat. Řeka Ganga se od svého počátku nijak nezměnila, nebo jestli, tak o tom nejsou záznamy. Konkrétně Antilopí háj, jako obora se zvířaty se také neprošel výraznou změnou. Měnilo se spíše jeho bezprostřední okolí v podobě sloupů, stúp a klášterů. Antilopí háj včetně celého areálu byl ovšem hluboce ovlivněn, stejně jako chrám Mahabódhi nájedy muslimských kmenů a ústupem buddhismu z Indie v 11. st.

Závěr

Indii můžeme vděčit za mnohé. Za tzv. arabské číslice, ajurvédské lékařství, jógu a představní víry v reinkarnaci.²⁹¹ Zvláštní pozornost nepochybně zasluhuje její architektura, která se zrcadlí v mnohých chrámech, kterými obohatila světové kulturní dědictví. Dále za její filosoficko-náboženské směry, kterými nám, západní společnosti, ukázala jiné úhly pohledu na smysl života a vesmírné zákony. Práce ukázala, že chrámová posvátná místa buddhismu a hinduismu jsou si v mnoha ohledech velmi podobná, ačkoliv je hinduismus orientován na bohy a buddhismus na uctívání Buddhy. Stavby mají mnoho společných atributů, převážně v oblasti rozložení prostoru a využití sochařské výzdoby. Je patrné, že chrámy vznikaly téměř ve stejném období a nedaleko od sebe. Je zřejmý vliv, který na sebe buddhistická a hinduistická architektura v té době měla. Podobnost jsem našla i v rituálních praktikách. Naopak, rozdíl se objevil v přístupu k božstvům. V Kailasanáthově je patrné zaměření se u soch spíše na symboliku předmětů, které sochy drží. Buddhismus klade velký důraz na gesta, která sochy zaujmají. Jak se chrámy měnily v čase, nebylo možné porovnat z důvodu nedostatku informací u Kailasanáthova chrámu.

U porovnání přírodních posvátných míst jsem našla rozkol v čistotě a obecně povaze míst. Zde bylo porovnávání složité z důvodu rozdílných typů. Místa si nebyla podobná ani v popisu, ani v božství a legendách. Naopak podobnost jsem našla ve filosofii, kterou u míst věřící hledají a v rituálech.

---

²⁹¹ Zbavitel Koktejl Ti, jenž věří v znovuzrození 2/2007

Resume

The diploma work has shown that the sacred temples of Buddhism and Hinduism are in many respects very similar, though Hinduism is oriented towards gods and Buddhism is oriented towards Buddha worship. Buildings have many common attributes, mostly in the area of space layout and the use of sculptural decorations. It is obvious that the temples were created almost in the same period and close to each other. There is an obvious influence between the Buddhist and Hindu architecture at that time. I have found similarity in ritual practices. On the contrary, the differences appeared in the approach to deities. In Kailasanáth temple, it is obvious that the statues focus on the symbolism of the objects that the statues hold. Buddhism places great emphasis on the gestures in the symbols of sculptural decoration. How the temples changed over time, it was impossible to compare because of lack of information about Kailasanáth's temple.

By comparing the natural sacred places, I found a the differences in purity and, in general temperament of places. Comparison was complicated due to different types. Places were not similar in the description, or in divinity and legends. On the contrary, I found similarity in the philosophy that religious believers seek in rituals

Seznam použité literatury

1. Odborná literatura

- ALLENDE, C., AMALFI, F., GÓMEZ, T. Posvátná místa: Magický zeměpis planety Země, Praha: Universum, 2008, ISBN 978-80-242-2117-5
- ARMSTRONG, K. Buddha, Brno: Barrister and Principal, 2001, ISBN 80-86598-30-6
- BEER, R. Symboly tibetského buddhismu, Praha: BB/Art, 2005, ISBN 80-7341-674-3
- BOWIE, F. Antropologie náboženství, Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-378-9
- BROCKMAN, N. Encyclopedia of Sacred Places, Volume 1, England: Oxford, 2011, ISBN 978-1-59884-654-6
- BUDDHA, Slovo Buddhovo, Olomouc: Votobia, 2006, ISBN 80-7220-267-7
- BUDDHADÁSA, B. Prázdnota v srdci stromu osvícení, Praha: Ada, 1996, ISBN 80-901930-2-1
- COOMANS, T., DE DIJN, H., DE MAEYER, J., HEYNICKX, R., VERSCHAFFEL, B., Eds, Understanding sacred places, Leuven: Leuven University Press, 2012, ISBN 978-90-5867-842-3
- ČECHOVÁ, Š. Buddha a jeho učení, Praha: 2016, DP, UK, D. Rybák
- ELIADE, M. Posvátné a profánní, Praha: Oikoymenh, 2006, ISBN 80-7298-175-7
- ELIADE, M., CULIANU, I. Slovník náboženství, Praha: Argo, 2001, ISBN 80-7203-393-X
- EHLENOVÁ, P. Současné chápání posvátna a rituálů, Praha: 2015, DP, UK, M. Dvořáková
- GEO, M. Svatá města, 100+1 zahraniční zajímavost, Praha: Reprint studio a.s., 2002; 39(8), 28-40
- FIŠER, Z. Buddha, Praha: Orbis, 1968
- FIŠER, Z. Koncepce nejstaršího buddhismu, Praha: Dharma Gaia, 1968.
- GRUSCHKE, A. Posvátná místa království tibetského, Praha: VOLVOX GLOBATOR, 2001, ISBN 80-7207-381-8
- HUMHREY, C., VITEBSKY, P. Posvátné stavby, Praha: Knižní klub, 1998, ISBN 80-7176-664-X
- KEENE, M. Světová náboženství, Praha: Knižní klub, 2003, ISBN 80-242-0983-7
- KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B. Základy asijských náboženství - 1.díl, Praha: Karolinum, 2004, ISBN 80-246-0832-4

KOLEKTIV AUTORŮ, Tajemství starověku, Praha: Knižní klub, 2002, ISBN 80-242-0882-2

KOLEKTIV AUTOŮ, Tajemný svět Asie, Praha: Knižní klub, 2000, ISBN 80-7176-946-0

KOLOUCH, J. Pastorce ve vybraných poutních místech pražské arcidiecéze, Praha: 2010, DP, UK, A. Opatrný

KOUDELOVÁ, J. Sledování kvality toků v povodí CHKO Křivoklátsko, Praha: 2013, BP, UK, L. Benešová

LESNÝ, V. Buddhismus, Olomouc: Volotia, 1948

LONGINOVÁ, Z. Fenomenologie náboženství. Posvátná místa. Egypt. Plzeň: 2011, DP, ZČU, D. Demjančuková

LESTER, R. Buddhismus- cesta k osvícení, Praha: Prostor, 2003, ISBN 80-7260-087-7

LOUGINOVÁ, Fenomenologie náboženství. Posvátná místa. Egypt., Plzeň: 2011, BP, ZČU, D. Demjančuková

Maháparinibbānasutta, Přeložil M. ROZEHNAL, Praha: Dharma Gaia, 1995, ISBN 80-58905-12-4

MAREČKOVÁ, M. K zařazení poutní tradice do výuky regionální vlastivědy na 1. stupni základních škol, Brno: 2010, DP, MU, J. Mihola

MICKA, Z. Posvátný Sarnáth, Lidé a Země, Praha: Mladá fronta a.s., 2001, 50(6),346-349

MILTER, V. Malá encyklopedie buddhismu, Praha: Libri, 2002, ISBN 80-7277-111-6

MILTNER, V. Vznik a vývoj buddhismu, Praha: Vyšehrad, 2001, ISBN 80-7021-410-4

OLSEN, B. Sacred places arend the Word, USA: Consortium of Collective Consciousness, 2004, ISBN 1-888729-16-3

OTTO, R. Ottův slovník naučný - 24.díl, Praha: J. Otto, 1903,

OTTO, R. Posvátno, Praha: Vyšehrad, 1998, ISBN 80-7021-260-8

RADHAKRISHNAN, S. 2500years of buddhism, New Delhi: Delhi-8, 1956

SALAJKA, M. Slovník náboženských a teologických symbolů a pojmů, Praha: Církev československá husitská, 2000, ISBN 80-7000-504-1

STEVEN, J. R. Skrytá sláva Indie, Praha: Centrum pro vědecká studia, 2007, ISBN 9788090382909

ŠEJKOVÁ, T. Estetické aspekty pouti do Santiaga, BRNO: 2004, DP, MU FF,

ŠTAMPACH, O. I. Náboženství v dialogu, Praha: Portál, 1998, ISBN 80-7178-168-1

VÁŇA, M. Posvátná místa buddhismu, Praha: Pragma, 1999, ISBN 80-7205-955-6

VÍT, O. Hinduismus a architektura, Praha: 2011, BP, UK, S. Kostič

WATERSTONE, R. Duchovní svět Indie, Praha: Knižní klub, 1996, ISBN 80-85809-46

WERNER K. Náboženská tradice Asie, Břeclav: CAD Press, 2008, ISBN 978-80-88969-29-7
ZBAVITEL, D. Bohové s lotosovými očima, Praha: Vyšehrad, 1986, ISBN 80-7021-215-2
ZBAVITEL, D. Bozi, brahmáni, lidé: Čtyři tisíce let hinduismu, Praha: Nakladatelství
Československé akademie věd, 1964
ZBAVITEL, D. Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti, Praha: Dharma Gaia, 1993, ISBN 80-
901225-5-8
ZBAVITEL, D. Otazníky starověké Indie, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, ISBN
80-7106-241-3
ZBAVITEL, D. Raný indický buddhismus, Praha: Argo, 2007, ISBN 978-80-7203-916-6
ZBAVITEL, D. Ti, již věří ve znovuzrození, Koktejl, Ústí nad Labem: Czech press group.
2007; 16(2), 24-31

2. Internetové zdroje

www.pilgrimaide.com/kailasa-temple,-kailasanatha-temple.html
www.chidambaramhiddentreasure.com/kailash-pranal-waterspout/
www.haribhakt.com/stunning-facts-about-mysterious-kailash-temple-of-ellora/
<http://www.world-trend.cz/2015/05/indove-a-kamen/>
www.ifenomen.cz/cestovani/kailasa-unikatni-jeskyni-chram-ktery-vam-vezme-dech
<http://lideazeme.reflex.cz/clanek/matka-reka#>
<https://www.national-geographic.cz/clanky/posvatna-ganga-je-pro-vsechny-mrtvoly-nemocne-i-zdrave-muzete-se-i-napit.html>
<http://www.reflex.cz/clanek/lide-a-zeme/79717/reka-ganga-posvatny-veletok-ocistuje-dusi-i-telo-milionu-hinduistu.html>
<http://www.zemesveta.cz/archiv/kuba/3104-3/cukr-a-rum>
<http://zahranicni.eurozpravy.cz/asie-a-australie/185180-reky-ganga-a-jamuna-ziskaly-stejna-prava-jako-lide/>
www.whc.unesco.org/enlist/1056
<http://www.bodhgayatemple.com/?pg=premises>
<http://www.bodhgayatemple.com/?pg=premises>
<http://www.mahabodhi.com/Chanting.pdf>
www.dgreetings.com/buddhajayanti/budha-jayanti-festival.html
<http://www.hks.re/wiki/doku.php?id=2017:buddhismus2>

www.en.wikipedia.org/wiki/Kathina

<http://www.hks.re/wiki/doku.php?id=2017:buddhismus2>

www.mahabodhi.com

www.mapsofindia.com

<https://www.burmese-art.com/about-buddha-statues/hand-positions/dharmachakra-mudra>

<https://cs.wikipedia.org/wiki/A%C5%A1%C3%B3ka%C4%8Dakra>

3. TV pořady

Kamera na cestách- Po proudu Gangy [India, the Pilgrims of the Ganges][dokument],

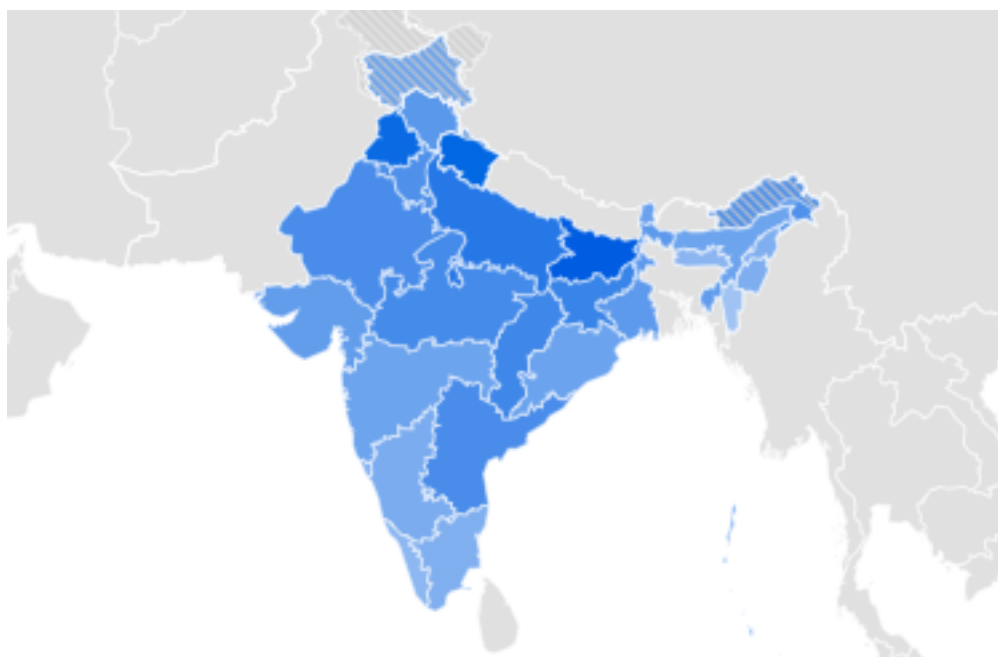
Španělsko, 2011

Příloha

Příloha 1 – graf znázorňující časový vývoj hledanosti pojmu Ganga

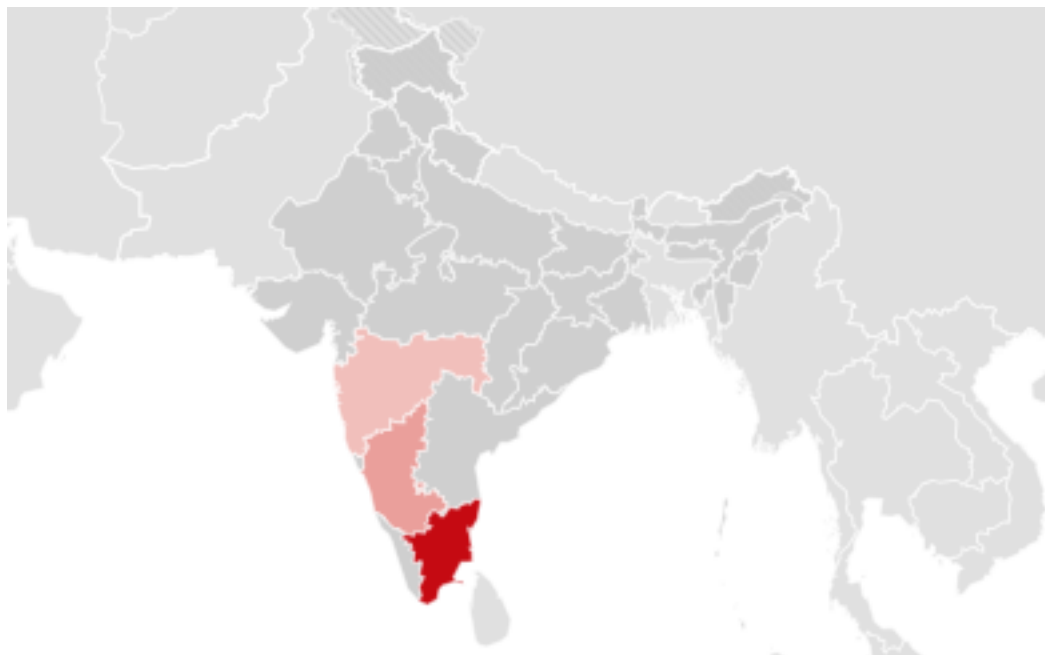

Příloha 2 – mapa s vyhledáváním pojmu Ganga v Indii

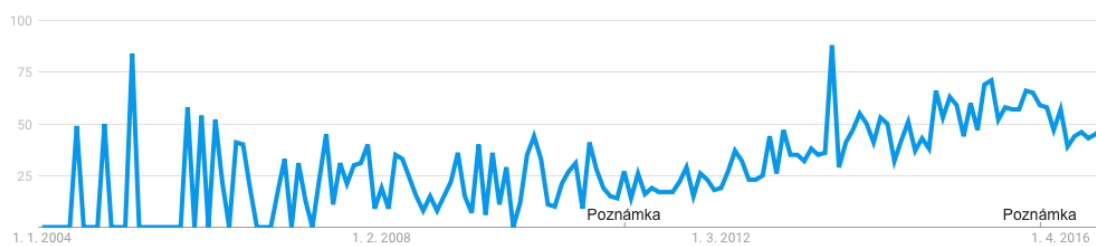
Čím tmavší barva, tím více je termín vyhledáván.

Příloha 3 - mapa s vyhledávání Kailásanáthova chrámu v Indii

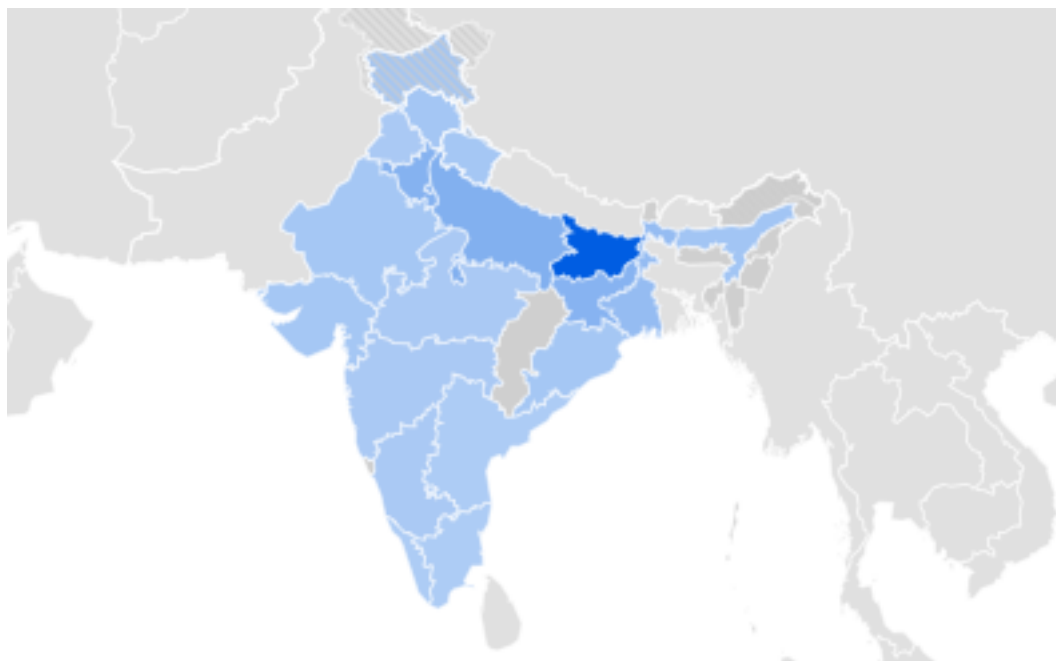
Čím tmavší barva, tím více je termín vyhledáván.

Příloha 4 – graf znázorňující časový vývoj hledanosti chrámu Mahábodhi v Indii

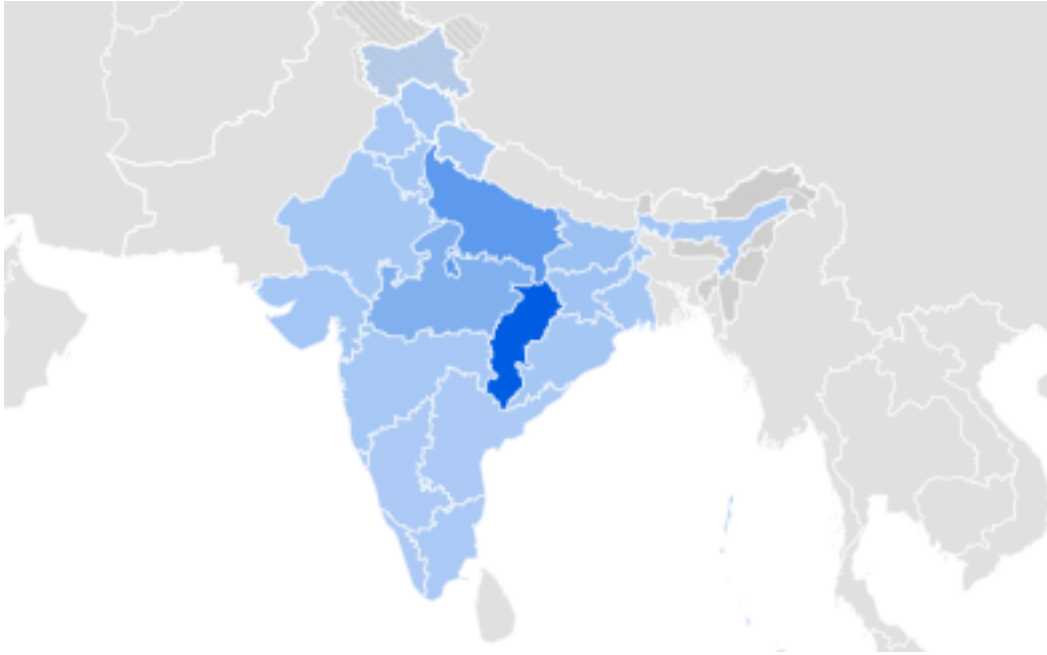

Příloha 5 – mapa s vyhledáváním chrámu Mahábodi v Indii

Čím tmavší barva, tím více je termín vyhledáván.

Příloha 6 -mapa s vyhledáváním Jeního háje v Indii

Čím tmavší barva, tím více je termín vyhledáván.